

**ВІСНИК
СТУДЕНТСЬКОГО
НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА**

**BULLETIN OF STUDENT'S
SCIENTIFIC SOCIETY**

№ 2 / 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ І МЕНЕДЖМЕНТУ

СТУДЕНТСЬКА РАДА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ БІЗНЕСУ І МЕНЕДЖМЕНТУ

ВІСНИК
СТУДЕНТСЬКОГО
НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА

Випуск № 2 / 2020

Харків – 2020

ББК 74.58.268

В 53

*Рекомендовано Вченою радою Харківського національного технічного
університету сільського господарства імені Петра Василенка.*

Протокол № 5 від 26.11.2020 р.

Вісник студентського наукового товариства навчально-наукового
В 53 інституту бізнесу і менеджменту Харківського національного технічного
університету сільського господарства: збірник наукових праць. – Харків:
ХНТУСГ, 2020. – Вип. 2. – 126 с.

*Редакційна колегія: КРАСНОРУЦЬКИЙ О.О., доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри організації виробництва,
бізнесу та менеджменту (головний редактор);
ГРІДІН О.В., кандидат економічних наук, доцент,
в.о. директора ННІ бізнесу і менеджменту;
ОНЕГІНА В.М., доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки та маркетингу;
МАРЕНИЧ Т.Г., доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри обліку та аудиту;
МАНДИЧ О.В., доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та медіакомунікацій;
МОІСЄЄВА Н.І., доктор економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського
спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін;
МАЗОРЕНКО М.О., кандидат філософських наук, доцент,
завідувачка кафедри культури, спорту та туризму;
МІНЕНКО С.І. (відповідальний секретар);
ЛЕОНЕЦЬ А.Р., голова студентської ради ННІ БМ;
ВИЛУСК А.О., голова студентського наукового товариства ННІ БМ*

ББК 74.58.268

В 53

Адреса редакції:

Україна, 61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44, каб. 311

E-mail: visnyk_snt_bm@ukr.net

*© Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка, 2020*

УДК 657

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF ACCOUNTING OF ENTERPRISE OBLIGATIONS

**ЛЯШЕНКО А.Р., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

Метою статті є обґрунтування напрямів удосконалення обліку зобов'язань, у тому числі розрахунків з постачальниками та підрядниками, з метою раціональної їх організації та ефективного управління рівнем заборгованості.

В статті розглянуто та досліджено сутність понять зобов'язання, заборгованість, розрахунки, визначено проблеми в обліку та важливість кредиторської заборгованості як окремого об'єкта. Зроблено висновок, що існує ряд недоліків в організації та методиці обліку зобов'язань, у тому числі розрахунків з постачальниками та підрядниками. Запропоновано зміни до плану рахунків щодо поточних зобов'язань, субрахунки другого порядку до рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», що посилять аналітичну складову даних бухгалтерського обліку, його інформативність, дієвість контролю за зобов'язаннями підприємства. Для оцінки реального стану кредиторської заборгованості підприємства, її якісного складу обґрунтовано доцільність внесення зміни до статті балансу (звіту про фінансовий стан) «Поточна кредиторська заборгованість за:». Визначено, що в управлінському обліку і дебіторську, і кредиторську поточні заборгованості необхідно групувати за відповідними строками непогашення, що буде сприяти налагодженню ефективної системи управління ними, своєчасному попередженню порушення термінів їх сплати.

Ключові слова: зобов'язання, кредиторська заборгованість, дебіторська заборгованість, рахунки бухгалтерського обліку, баланс.

The purpose of the article is to substantiate the areas of improvement of accounting for liabilities, including settlements with suppliers and contractors, in order to rationally organize them and effectively manage the level of debt.

The article considers and investigates the essence of the concepts of liabilities, debts, and calculations, identifies problems in accounting and the importance of accounts payable as a separate object. It is concluded that there are a number of shortcomings in the organization and methodology of accounting for liabilities, including settlements with suppliers and contractors. Changes to the chart of accounts for current liabilities, sub-accounts of the second order to account 63 "Settlements with suppliers and contractors", which will strengthen the analytical component of accounting data, its informativeness, the effectiveness of control over the liabilities of the enterprise. To assess the real state of accounts payable of the enterprise, its qualitative composition, the expediency of making changes to the balance sheet item (statement of financial position) "Current accounts payable for:" is substantiated. It is determined that in management accounting both receivables and payables current debts should be grouped by appropriate maturities, which will contribute to the establishment of an effective management system, timely prevention of violations of their payment deadlines.

Key words: liabilities, accounts payable, receivables, accounts, balance sheet.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фінансово-господарська діяльність підприємств неможлива без системи розрахунків, яка генерує виникнення різних видів заборгованостей. Розрахунки мають постійно діючий, динамічний характер, потребують певних управлінських впливів, що вимагає відповідної економічної інформації, провідна роль у загальній сукупності якої належить обліковій інформації. При цьому, особливо в період кризи неплатежів, за високого рівня питомої ваги простроченої заборгованості, актуалізуються питання управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Вирішення завдань фінансового менеджменту значною мірою визначається якістю організації і досконалістю методології бухгалтерського обліку, який покликаний забезпечити користувачів всіх рівнів управління

*Науковий керівник – Маренич Т.Г., д.е.н., професор

повною, достовірною та неупередженою інформацією про зобов'язання.

Відсутність системного підходу до організації та методичного забезпечення бухгалтерського обліку, як джерела звітної інформації, негативно впливає на загальний рівень управління фінансово-господарською діяльністю підприємств. У зв'язку з цим вибір теми дослідження та його цільова спрямованість є надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню облікових аспектів розрахункових операцій присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких як Барановської О. С. [5], Безкоровайної Л.В. [6], Демченко Я.М., Прохорової В.М. [7], Зеленко С.В. [8], Коблянської І.О., Коблянської Г.Ю., Гребенчук Ж.В. [9], Маренич Т.Г. [10], Сирцевої С.В., Щербак М.М. [11], Шендригоренко М.Т., Ротозенко Ю.В. [12] та інших. Разом з тим, вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що деякі з теоретичних положень щодо трактування сутності розрахунків, заборгованості та зобов'язань є дискусійними, а ряд важливих аспектів їхньої організації та методики бухгалтерського обліку потребують удосконалення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення та обґрунтування напрямів удосконалення обліку зобов'язань, у тому числі розрахунків з постачальниками та підрядниками, з метою раціональної їх організації та ефективного управління рівнем заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. В бухгалтерському обліку в контексті розрахунків використовуються різні терміни: заборгованість; дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; зобов'язання; фінансове зобов'язання тощо. Однак, в діючих нормативних документах перевага віддається поняттю «зобов'язання». Так, в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дається таке визначення: зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [1].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності за національними вимогами визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [2]. Зокрема, в ньому зазначено, що зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Концептуальна основа фінансової звітності так трактує даний термін: зобов'язання – теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття із суб'єкта господарювання ресурсів, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди [3]. Основна характеристика зобов'язання полягає в тому, що суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість. Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти або робити певним чином. Зобов'язання можуть мати юридичну силу внаслідок контрактних зобов'язань або законодавчих вимог. Як правило, так буває, коли йдеться, наприклад, про кредиторську заборгованість за отримані товари та послуги. Але зобов'язання також виникають у результаті повсякденної ділової практики, коли існують традиції та бажання підтримувати добрі ділові стосунки або діяти справедливо. Якщо, наприклад, суб'єкт господарювання вирішує змінити політику і виправити недоліки своєї продукції, які виявилися після закінчення гарантійного строку, суми очікуваних витрат щодо вже реалізованих товарів вважатимуться зобов'язанням суб'єкта господарювання.

Концептуальна основа фінансової звітності вимагає розрізняти існуючі та майбутні зобов'язання. Рішення управлінського персоналу суб'єкта господарювання придбати активи в майбутньому саме собою не веде до виникнення зобов'язання. Як правило, зобов'язання виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли суб'єкт господарювання укладає невідомну угоду придбати актив. В останньому випадку невідомність угоди означає, що економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад, у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть суб'єктові господарювання можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони.

Погашення існуючого зобов'язання, як правило, означає, що суб'єкт господарювання

відає ресурси, які втілюють економічні вигоди, з метою задоволення претензій іншої сторони. Погашення існуючого зобов'язання може здійснюватися різними способами, наприклад, шляхом: сплати грошових коштів; передачі інших активів; надання послуг; заміни даного зобов'язання іншим зобов'язанням; перетворення даного зобов'язання на власний капітал. Зобов'язання може бути погашене й іншим шляхом, наприклад, якщо кредитор відмовляється від своїх прав або позбувається їх.

Зобов'язання виникають у результаті минулих операцій або інших минулих подій. Так, наприклад, придбання товарів і отримання послуг призводить до виникнення кредиторської заборгованості (якщо вони не були попередньо сплачені або сплачені після доставки), а одержання позики банку призводить до зобов'язання повернути її. Суб'єкт господарювання може також визнавати зобов'язанням майбутні знижки, основані на щорічних закупках покупців; у такому випадку реалізація товарів у минулому є операцією, внаслідок якої виникає зобов'язання.

Окремі зобов'язання можуть значною мірою вимірюватися тільки із застосуванням попередніх оцінок. Деякі суб'єкти господарювання можуть вважати такі зобов'язання забезпеченнями. В окремих країнах такі забезпечення не визнаються як зобов'язання, оскільки концепція зобов'язання визначена вузько й охоплює тільки ті суми, котрі можуть бути визначені без застосування попередніх оцінок. Отже, якщо забезпечення містить існуюче зобов'язання і відповідає респті визначення, воно розглядається як зобов'язання, навіть якщо його сума має бути попередньо оцінена. Прикладом є забезпечення платежів, що мають бути зроблені згідно з існуючими гарантіями та забезпеченням пенсійних зобов'язань [3].

В той же час з метою бухгалтерського обліку зобов'язання згідно з П(С)БО 11 поділяються на: довгострокові; поточні; непередбачені зобов'язання; доходи майбутніх періодів [2].

Як видно, з позиції бухгалтерського обліку поняття «зобов'язання» і «заборгованість» тотожні. Згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» фінансове зобов'язання – будь-яке зобов'язання, котре є контрактним зобов'язанням, зокрема, передати кошти чи інший фінансовий актив іншому суб'єкту господарювання. Поширеними прикладами фінансових зобов'язань за МСФЗ, які являють собою контрактне зобов'язання сплачувати грошові кошти в майбутньому, є:

- а) торговельна кредиторська заборгованість;
- б) векселі до сплати;
- в) позики до сплати;
- г) облігації до сплати.

Кредиторська заборгованість – сума заборгованості підприємства кредиторам на певну дату. Кредитори – юридичні та фізичні особи, яким внаслідок минулих подій підприємство заборгувало певні суми коштів, їхніх еквівалентів або інших активів.

Створення цілісної та ефективної системи бухгалтерського обліку неможливе без застосування такого специфічного елементу як облікова політика. Законодавство України визначає облікову політику як сукупність принципів, методів та процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності, та встановлює обов'язковість її розробки підприємствами. Звичайно, що кожне підприємство формує облікову політику з урахуванням специфіки своєї діяльності. Аналіз наказів про облікову політику підприємств свідчить про те, що частіше в них щодо зобов'язань зазначають період проведення інвентаризації розрахунків та рідше – порядок відображення авансів в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Важливим питанням також є побудова робочого плану рахунків, відносно якого національне законодавство припускає самостійність підприємств при обранні набору аналітичних ознак. Аналіз діючого плану рахунків показав, що перш ніж організувати аналітичний облік, необхідно усунути недоліки в синтетичному, а саме: при групуванні рахунків для обліку розрахунків за класами в основу має бути покладена їх економічна сутність та класифікація. Існуючий план рахунків спрямований на облік дебіторської та кредиторської заборгованості як об'єктів бухгалтерського обліку, не враховуючи того, що заборгованість це лише статичний стан розрахункових операцій; а також те, що ці операції відбуваються щоденно і, звичайно, повинні відобразитись в обліку, а заборгованість представляють у фінансовій

звітності лише на визначену дату. Оскільки об'єктом бухгалтерського обліку слід вважати розрахунки, необхідно удосконалити план рахунків для обліку зобов'язань.

Аналіз діючої практики відображення на бухгалтерських рахунках розрахункових операцій з різними підприємствами (покупцями і замовниками, постачальниками та підрядниками, іншими підприємствами) показав, що суб'єкти господарювання майже не використовують такі субрахунки: 681 «Розрахунки за авансами одержаними»; 371 «Розрахунки за виданими авансами». Крім того, для обліку певних операцій в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій не передбачено чіткої відповіді. Так, наприклад, на субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» ведеться облік розрахунків за іншими операціями, облік яких не відображається на інших субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків за виплатами працівникам та з підзвітними особами), інші розрахунки. На субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» ведеться облік операцій, які не передбачені для обліку на інших субрахунках рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями», а саме: з різними організаціями за операціями некомерційного характеру (учбовими та науково-дослідними закладами тощо); за іншими операціями [4]. Тобто, кожне підприємство повинно самостійно визначитися з тим, які розрахунки облічувати на зазначених субрахунках, враховуючи економічну сутність розрахункових операцій, та на яких із субрахунків (377 чи 685) вести облік розрахунків з різними дебіторами та кредиторами. При цьому можливими є три варіанти: для обліку дебіторської заборгованості використовувати субрахунок 377; для обліку кредиторської заборгованості використовувати субрахунок 685; для обліку одночасно дебіторської та кредиторської заборгованості використовувати або субрахунок 377, або 685. Це рішення слід записати в облікову політику підприємства [10, с. 618].

З метою посилення аналітичної складової даних бухгалтерського обліку, його інформативності необхідно внести такі зміни до плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій (табл. 1). Відповідно слід також внести корективи до Інструкції про його застосування щодо поточних (короткострокових) розрахунків.

Таблиця 1

Рекомендовані рахунки класу 6

Клас 6. Поточні зобов'язання (діючі рахунки)		Клас 6. Поточні зобов'язання (рекомендовані рахунки)	
Код	Назва	Код	Назва
60	Короткострокові позики	60	Короткострокові позики
61	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	61	-
62	Короткострокові векселі видані	62	-
63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками
64	Розрахунки за податками й платежами	64	Розрахунки за податками й платежами
65	Розрахунки за страхуванням	65	Розрахунки за страхуванням
66	Розрахунки за виплатами працівникам	66	Розрахунки з оплати праці
67	Розрахунки з учасниками	67	Розрахунки з учасниками
68	Розрахунки за іншими операціями	68	Розрахунки з іншими кредиторами
69	Доходи майбутніх періодів	69	Доходи майбутніх періодів

До рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» доцільно, на наш погляд, відкрити такі субрахунки другого порядку:

- 1) 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»:
  - 6311 «Заборгованість, за якою строк оплати не настав»;
  - 6312 «Заборгованість, не сплачена в строк»;
  - 6313 «Заборгованість, за якою минув термін позовної давності»;
- 2) 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»:

- 6321 «Заборгованість, за якою строк оплати не настав»;
- 6322 «Заборгованість, не сплачена в строк»;
- 6323 «Заборгованість, за якою минув термін позовної давності»;
- 3) 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ»:
  - 6331 «Заборгованість, за якою строк оплати не настав»;
  - 6332 «Заборгованість, не сплачена в строк»;
  - 6333 «Заборгованість, за якою минув термін позовної давності».

До рахунка 68 «Розрахунки з іншими кредиторами» пропонуються такі субрахунки:

- 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу»;
- 681 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»;
- 682 «Внутрішні розрахунки»;
- 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки»;
- 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»;
- 685 «Короткострокові векселі видані»;
- 686 «Розрахунки за іншими операціями».

Для відображення в обліку розрахунків на умовах передоплати пропонується не використовувати субрахунки 681 «Розрахунки за авансами одержаними» та 371 «Розрахунки за виданими авансами», а вести облік лише за допомогою рахунків 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» та 68 «Розрахунки з іншими кредиторами». Доцільність використання такої методики підтверджено тим, що кількість бухгалтерських записів в цьому разі зменшується принаймні на одну, що за рік дає економію в обсязі 2,5 робочих дня, а в перерахунку на мінімальну заробітну плату з 01 вересня 2020 р. у погодинному розмірі – 73 грн. заробітної плати одного працівника бухгалтерії на одному підприємстві.

З метою посилення аналітичної цінності балансу, його інформативності, порівнянності показників, надання можливості користувачам фінансової звітності оцінити реальний стан кредиторської заборгованості підприємства, її якісний склад доцільно внести зміни до статті балансу (звіту про фінансовий стан) «Поточна кредиторська заборгованість за:» (табл. 2). Аналогічно пропонуємо здійснити розподіл і для дебіторської заборгованості по рядку 1125 «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги».

Таблиця 2

Пропозиції до статей балансу (звіту про фінансовий стан)

Діючі статті балансу		Рекомендовані статті балансу	
назва	код	назва	код
Поточна кредиторська заборгованість за:		Поточна кредиторська заборгованість за:	
довгостроковими зобов'язаннями	1610	довгостроковими зобов'язаннями	1610
товари, роботи, послуги	1615	товари, роботи, послуги	1615
-		у тому числі не сплачена в строк	1616
розрахунками з бюджетом	1620	розрахунками з бюджетом	1620
у тому числі з податку на прибуток	1621	у тому числі з податку на прибуток	1621
розрахунками зі страхування	1625	розрахунками зі страхування	1625
розрахунками з оплати праці	1630	розрахунками з оплати праці	1630
-		у тому числі не сплачена в строк	1631

Для здійснення дієвого контролю та поліпшення управління зобов'язаннями в системі управлінського обліку, надання можливості оцінити на будь-який час реальний стан заборгованості підприємства, і дебіторську, і кредиторську поточну заборгованість слід групувати за строками непогашення. Можна запропонувати такі групи в залежності від часу існування тієї чи іншої заборгованості: до 3 місяців; від 3 до 6 місяців; від 6 до 12 місяців. Визначені періоди спостереження забезпечать своєчасність прийняття ефективних управлінських рішень щодо зменшення боргів та зобов'язань.

Висновки. Отже, основна характеристика зобов'язання в бухгалтерському обліку полягає

в тому, що підприємство має теперішню заборгованість (контрактне зобов'язання). Аналіз діючої практики підприємств показав, що існує ряд недоліків в організації та методиці обліку зобов'язань, у тому числі розрахунків з постачальниками та підрядниками. Запропоновані зміни до плану рахунків щодо поточних зобов'язань посилять аналітичну складову даних бухгалтерського обліку, його інформативність. До рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» доцільним вважається відкриття субрахунків другого порядку, що забезпечить дієвість контролю та поліпшення управління зобов'язаннями, а також реальну оцінку кредиторської заборгованості підприємства.

З метою посилення аналітичної цінності балансу, його інформативності, порівнянності показників, надання можливості користувачам фінансової звітності оцінити реальний стан кредиторської заборгованості підприємства, її якісний склад пропонується внесення зміни до статті балансу (звіту про фінансовий стан) «Поточна кредиторська заборгованість за».

В управлінському обліку і дебіторську, і кредиторську поточні заборгованості необхідно групувати за відповідними строками непогашення, що буде сприяти налагодженню ефективної системи управління ними, своєчасному попередженню порушення термінів їх сплати.

Література.

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>
3. Концептуальна основа фінансової звітності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
5. Барановська О. С. Оцінка ефективності дебіторської і кредиторської заборгованості. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: «Фінанси і кредит». 2010. Вип. 1. С. 53-58.
6. Безкоровайна Л.В. Особливості бухгалтерського обліку дебіторської і кредиторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5310>
7. Демченко Я.М., Прохорова В.М. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2014. Вип. 1 (28). С.96-108.
8. Зеленко С.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю за товари, роботи та послуги. *Економічні науки*. 2014. № 11(41). С. 65–71.
9. Коблянська І.О., Коблянська Г.Ю., Гребенчук Ж.В. Методика обліку і аудиту розрахунків підприємства з постачальниками і підрядниками. *Modern economics*. 2017. № 3. С. 78-87.
10. Маренич Т.Г. Бухгалтерський облік в агроформуваннях: [Підручник] / За ред. В.Я. Амбросова. [2-е вид., допов. і перероб]. К.: ВД «Професіонал», 2005. 896 с.
11. Сирцева С.В., Щербак М.М. Напрями вдосконалення обліку, аналізу та аудиту розрахунків із контрагентами. *Глобальні та національні проблеми економіки: Електронне наукове видання*. 2016. № 14.
12. Шендригоренко М.Т., Ротозеєнко Ю.В. Облік і внутрішній аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Міжнародний міждисциплінарний науковий журнал «ЛОГОZ. Мистецтво наукової думки»*. 2019. № 8. С. 26-30.

УДК 338.48:378

МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА СФЕРИ ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ

MODEL OF THE MODERN HEAD OF TOURISM IN THE TRAINING SYSTEM

БАБИЧ В.А., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
**Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка**

Як відомо, туризм грає одну з головних ролей у світовій економіці, забезпечуючи десятку частину світового валового національного продукту. Ця галузь економіки розвивається швидкими темпами й у найближчі роки стане найбільш важливим її сектором. Туризм є невід'ємною частиною життя суспільства, будучи в сучасну епоху феноменом світового масштабу. В даний час в рік відбувається більше 900 мільйонів туристських поїздок. На економічному рівні він являє собою потужну світову індустрію, що займає до 10% світового валового продукту. У сфері соціальних відносин туризму відводиться особливе місце, тому що кожен 15-й чоловік в світі так чи інакше пов'язаний з індустрією туризму.

Ключові слова: керівник туристичної сфери, управління, структура управління, напрямки вдосконалення структури управління, туристичне підприємство.

As you know, tourism plays a major role in the world economy, providing a tenth of world gross national product. This sector of the economy is developing rapidly and in the coming years will become its most important sector. Tourism is an integral part of society, being a global phenomenon in the modern era. Currently, more than 900 million tourist trips a year. At the economic level, it is a powerful global industry, accounting for up to 10% of world gross domestic product. In the field of social relations, tourism has a special place, because every 15th person in the world is somehow connected with the tourism industry.

Key words: head of the tourist sphere, management, management structure, directions of improvement of the management structure, tourist enterprise.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туризм – один з найбільш динамічно розвинених і перспективних напрямків у сфері послуг, який може стати локомотивом соціально-економічного розвитку цілих регіонів України. Тому зараз туристичній індустрії у всьому світі потрібні професійно підготовлені кадри [10]. Система підготовки кадрів функціонує в рамках системи освіти, під якою розуміється сукупність системи спадкоємних освітніх програм і державних освітніх стандартів різного рівня й спрямованості, мережі освітніх установ незалежно від їх організаційно-правових форм, типів і видів, а також системи органів управління освітою і підвідомчих їм установ та організацій.

Проблема підготовки кваліфікованих кадрів для галузі стоїть гостро. У туристичному бізнесі, як і будь-якому іншому, потрібні професійні кадри різного рівня – від секретаря до керівника. Оскільки туристична діяльність тісно пов'язана з роботою з людьми, дуже важливо, щоб усі співробітники складали єдине ціле, одну команду, були дружельюбно налаштовані по відношенню до клієнта, могли замінити один одного. Основними фігурами є менеджери туристичної сфери, які повинні вміти складати різноманітні групові та індивідуальні тури, чітко відстежуючи пропозиції і попит.

Крім того, потрібно бути дуже терплячими та хорошими психологами, щоб знайти підхід до кожного і кожного задовольнити. Менеджери напрямів і турів, як правило, спеціалізуються тільки на певних країнах або видах турів. Робота в службі бронювання вимагає чіткості, швидкості реакції, комунікабельності й, звичайно, відмінного знання справи. У невеликих турфірмах менеджери, як правило, зайняті всім – і турами, і бронюванням, і оформленням віз і

* Науковий керівник – Нагаєв В.М., д.п.н., професор

страховок. У великих компаніях кожним і напрямків займається окремий менеджер або група менеджерів [9, с. 24].

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в комплексному обґрунтуванні сучасних теоретико-методологічних підходів та методів щодо визначення компетентнісної структури моделі менеджера туристичної галузі та методів підготовки кадрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний керівник сфери туризму - особа яка займається розробкою організаційної структури і приведенням її у відповідність до цілей підприємства і вимог зовнішнього середовища. Він відповідає за продаж туристичних турів, подорожей, поїздок тощо. Забезпечує виконання планів з продажів туристичного агентства та керує роботою співробітників турфірми. Керівник туристичного агентства організовує, керує та координує роботу туристичної фірми. Також - надає послуги індивідуальним та корпоративним клієнтам у сфері внутрішніх та закордонних туристичних і ділових поїздок.

Керівник сфери туризму - це спеціаліст, який професійно займається управлінською діяльністю. Це означає, що він обіймає постійну посаду на підприємстві і має повноваження приймати управлінські рішення у певній сфері діяльності цього підприємства. Сучасний менеджер, який управляє туристичною фірмою - інноваційний керівник, котрий повинен мати широкий світогляд і системне нестандартне мислення; розуміти внутрішній взаємозв'язок факторів, які діють на фірмі, та їх взаємодію із зовнішнім середовищем; мотивувати працівників на досягнення поставлених цілей, орієнтуючись у своїй управлінській діяльності насамперед на людину.

Здатність управляти собою – це важливе вміння людини, яка є фундаментом для відповідальності, амбіцій, знань та інших якостей успішної людини, тому що без уміння управляти собою ви ніяк не зможете стати керівником туристичної сфери чи взагалі будь-якого підприємства, емоції та вміння тримати себе під контролем - це основа всього.

На сьогодні день цілком очевидно, що попит на отримання професій туристичної галузі постійно зростає. Організований маркетинг попиту на ринку праці дозволяє освітнім установам оперативно реагувати і вносити відповідні зміни до змісту професійної підготовки. Відомо, що вторинними споживачами послуг ВНЗ є роботодавці, надають роботу випускникам ВНЗ. На своєму робочому місці випускник застосовує отримані ним знання, вміння, компетенції, реалізує себе як фахівець (майстер своєї справи). Організації, що приймають на роботу випускників ВНЗ, висувають певні вимоги до якості їхньої підготовки. Це знаходить відображення в конкретних заявках із зазначенням кваліфікаційних вимог до майбутніх працівників, а також у тому, що керівники підприємств, представники роботодавців беруть участь у підсумковій атестації випускників. Роботодавці через деякий проміжок часу мають можливість об'єктивно оцінити якість випускників за їхнім умінням кваліфіковано виконувати свої професійні обов'язки, за їхнім професійним зростанням [8, с. 18].

Сучасний менеджер туристичної галузі повинен мати: знання сучасних інформаційних технологій та засобів комунікації, необхідних для управлінського персоналу; ораторські здібності та вміння чітко висловлювати думки; володіння мистецтвом управління людьми; вміння підбору та підготовки кадрів, регулювання відносин серед підлеглих; здатність налагоджувати стосунки між фірмою та її клієнтами, управляти ресурсами, планувати і програмувати подальшу діяльність; здатність до самооцінки власної діяльності, вміння робити правильні висновки та підвищувати кваліфікацію; вміння не тільки оцінювати теоретичні знання, але й застосовувати навички на практиці. Крім того, керівники туристичних компаній повинні вміти впливати на оточуючих шляхом створення вдалого першого враження, розвитку взаєморозуміння, досягнення довіри і прояви турбот до оточуючих. Це особливо необхідно менеджерам по персоналу в комерційній роботі під час закупок і продажу товарів та ведення переговорів [2-6].

Особливого значення у компетентнісній структурі керівника туристичної галузі мають знання психології управління [7]. Управління персоналом - це діяльність організації, спрямована на ефективне використання людей (персоналу) для досягнення цілей, як організації, так і індивідуальних (особистих). Без знання потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій підлеглих неможливо здійснювати ефективний вплив на персонал організації. Великі зрушення у кадровій роботі викликало впровадження нових технологій у менеджменті на основі системного підходу

у вирішенні управлінських завдань. Керівник для своїх підлеглих - об'єкт наслідування. У ньому відбуваються перетворені тією чи іншою мірою дії, ідеали, риси особистості, манери поведінки і звички. Наслідування за своїм механізмом може бути неусвідомлюваним і свідомим. Тому керівникові потрібно бути дуже уважним і не допускати, щоб підлегли наслідували його негативні вияви, і, передусім, бути позитивним прикладом для підлеглих.

Важливим елементом позиивного іміджу керівника є його зовнішній вигляд та іміння сконструювати свій образ ділової людини, що визначається спеціальними знанням ділового етикету [1]. Формулу професійної зовнішності, іміджу можна визначити таким чином: доглянута людина, яка поводить себе впевнено та гідно й одягнута відповідно до професійної ролі, яку вона виконує, а також відповідно до часу, місця й характеру події. Слід завжди пам'ятати, що одяг - свого роду візитна картка не лише певної особи, але й установи, яку вона представляє. У офіційно-ділових відносинах дуже важливо відповідати загальноприйнятому іміджу дипломата, політика, бізнесмена тощо. Одяг для офіційно-ділового спілкування повинен бути якісним і відрізнятися розумною консервативністю (відсутністю яскравих кольорів, екстравагантного крою), що, однак, не означає повного нехтування модою.

Професійна підготовка менеджерів, фахівців з туризму повинна ґрунтуватися на особливостях підприємницької діяльності у сфері туropolерейтінгу і спиратися на принципи педагогічної дидактики. У ній також велике значення має приділятися практичним навичкам. Тому не викликає сумніву той факт, що вдосконалення навчання пов'язане, насамперед, із розробкою якісно нових підходів до вирішення завдань управління цим процесом. Щоб ефективно управляти процесом підготовки спеціаліста у ВНЗ, потрібно чітко бачити орієнтир і кінцеву мету такої підготовки [9; 10].

Зазвичай орієнтиром виступає кваліфікаційна характеристика фахівця з тієї чи іншої спеціальності. Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що зазначені вище проблеми, якщо і не беруть свій початок, то у всякому разі, погіршуються відсутністю професійних знань у більшості менеджерів туристичного ринку. Однією з основних проблем розвитку туризму в нашій країні можна вважати нестачу кваліфіковано підготовлених кадрів. Це підтверджує необхідність організації і вдосконалення спеціального туристського освіти, підготовки кваліфікованих кадрів, здатних підняти туризм до висот міжнародного рівня за допомогою оптимального проектування навчального процесу та дидактично адекватного комплексу навчально-методичної літератури. Підвищення ефективності підготовки професійних кадрів туристської кваліфікації в значній мірі обумовлено взаємозв'язками з практичною діяльністю, технологічними процесами сучасного туropolерейтінгу. Програма навчання та проектування підручників повинні враховувати особливості туристського ринку, реагувати на динаміку туристського ринку і повинні бути зорієнтовані на функції туристської організації на ринку туристських послуг [8, с. 102].

Висновки. Щоб дійсно стати висококваліфікованим керівником у сфері туризму, людині треба докласти багато зусиль, так як від неї буде залежати успіх всієї компанії, за керівником стоїть прийняття всіх важливих рішень. Щоб стати керівником туристичної фірми, треба мати чималий досвід роботи з клієнтами, розуміти їх настрій та знатися на психологічній структурі особистості. Керівник повинен бути впевненим у собі, авторитетним в колективі, добре розумітися в усіх сферах тур бізнесу, стресостійким.

Модель сучасного керівника в сфері туризму визначає – такого фахівця висококваліфікованим спеціалістом, здатним управляти своїми емоціями, завжди тримати ситуацію під контролем, мати досяжну ціль, прагнення до особистого зростання та розвитку, а також бути винахідливим, здатним впливати на оточуючих, знати сучасні теорії управління та орієнтуватися в них, мати здібності до навчання своїх підлеглих, вміти вирішувати проблеми в колективі, проводити ділові збори та наради з метою ефективної роботи організації, бути охайним, вихованим, та мати гарні манери.

Специфіка туристичної освіти полягає в її багатогранності, яка готує кадри різних спеціальностей і напрямків економічного, технічного, технологічного, управлінського, наукового й інших профілів. Туристична освіта являє собою складний, механізм, що постійно вдосконалюється та дозволяє активно впроваджувати інноваційні програми для підготовки

кадрів туризму і використовувати закордонний досвід.

Література.

1. Бугай Н., Прохоренко Н. Український етикет: посібник для учнів старших класів і профтехучилищ, студентів та широкого кола читачів / Н. Бугай, Н. Прохоренко. – К.: Прозоро, 2002. - 188 с.
2. Галушко В. Діловий протокол та ведення переговорів: навч. посіб. / В.П. Галушко. - Вінниця: Нова книга, 2002. - 222 с.
3. Ділове спілкування: підручник / Національний банк України. - К., 2003. - 122 с.
4. Етикет ділового спілкування / Уклад. Н.І.Морозова // Вінницька держ. універс. б-ка ім. К.А.Тімірязєва. - Вінниця, 2005. - 20 с.
5. Коваль А. Ділове спілкування: навч. посібник/ А. Коваль. - К.: Либідь, 2003. - 567 с.
6. Мельник Л. Психологія управління: курс лекцій / Л. Мельник. - К.: МАУП, 2002. - 171с.
7. Михайличенко Г. І. Фахове забезпечення галузевих стандартів вищої освіти з напрямів „Менеджмент”, „Туризм” / Г. І. Михайличенко // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: зб. наук. праць. – К.: Тонар, 2007. – 76 с.
8. Сакун Л. В. Теорія и практика підготовки спеціалістів сфери туризму в развитих країнах мира: [монографія] / Л. В. Сакун. – К.: МАУП, 2004. – 285 с.
9. Пазенок В. С. Туризмологія: концепти теорії туризму / В. С. Пазенок // Матеріали VII-х аспірантських читань „Туризмологія: концепції та термінологічно-понятійний апарат”. – К.: КУТЕП, 2006. – 185 с.
10. UNWTO World Tourism Barometer, volume 4 – WTO: Madrid – 2008. – 12 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.unwto.org.

УДК 339.5

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ СУБСИДІЮВАННЯ ДЛЯ ОСНОВНИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ УКРАЇНИ

POSITIVE AND NEGATIVE CONSEQUENCES OF SUBSIDIZATION FOR THE MAIN STAKEHOLDERS OF UKRAINE

**ОЛІЙНИК А.П., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

У статті наведено обґрунтування необхідності та основні напрями державної підтримки аграрного сектору. Окреслено позитивні та негативні наслідки субсидування для основних стейкхолдерів в Україні. Встановлено, що єдина модель, яка сприятиме стійкому економічному зростанню в агросекторі – це скасування прямих субсидій з переорієнтацією підтримки на науково-дослідні розробки. І чим довше Україна буде зволікати зі скасуванням прямої підтримки, тим більшими будуть збитки для агросектору. Наразі в більшості розвинених країн регулюючі функції держави в аграрному секторі в основному спрямовані на підтримку стабільності економічної ситуації в сільському господарстві, підтримку рентабельності галузі та забезпечення продовольчої безпеки.

Ключові слова: державна підтримка, субсидії, аграрний сектор, стейкхолдер.

The article describes a justification for the need and main directions of state support for the agricultural sector.

* Науковий керівник – Антощенко В.В., к.е.н., доцент

The positive and negative consequences of subsidies for the main stakeholders in Ukraine are outlined. It has been established that the only model that will contribute to sustainable economic growth in the agricultural sector is the abolition of direct subsidies with a reorientation of support for research and development. And the longer Ukraine delays the abolition of direct support, the greater the losses for the agricultural sector. Currently, in most developed countries, the regulatory functions of the state in the agricultural sector are mainly aimed at maintaining the stability of the economic situation in agriculture, maintaining the profitability of the industry and ensuring food security.

Keywords: state support, subsidies, agricultural sector, stakeholder.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Потужний агросектор – запорука власної продовольчої безпеки, утримання лідируючих позицій в світовій торгівлі, а головне – основа розвитку українського села, яке поступово відновлюється. Частка агровиробництва в структурі валового внутрішнього продукту України становить 12%. І цей показник постійно збільшується. Так само зростає показник валютної виручки, яку «завозять» в державу агропідприємства. В 2018 році саме агропідприємства забезпечили 40% валютних надходжень. Без малого, кожен другий долар в Україні – це заробіток агросектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню загальних положень та окремих аспектів субсидування в Україні присвячені наукові праці Андрійчука В.Г., Ільчук О.М., Лупенко Ю.О. та багатьох інших. Зрештою, багатьма ученими було підтверджено, що українська практика використання сільськогосподарських субсидій недосконала, та потребує значних змін. Але яка модель субсидування аграрного сектора потрібна Україні – наразі питання відкрите.

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати необхідність та основні напрями державної підтримки аграрного сектора, окреслити позитивні та негативні наслідки субсидування для основних стейкхолдерів в Україні.

Виклад основного матеріалу. З 2017 року Україна скасувала пільги агропідприємств з податку на додану вартість, замінивши їх прямими ресурсними субсидіями. З одного боку, таку модель активно застосовують країни Європейського Союзу, до якого Україна намагається наблизитись економічно та політично. З другого боку, в самому Євросоюзі таку підтримку вже давно вважають неефективною та застарілою. ЄС і досі використовує її лише тому, що викликане субсидіями спотворення конкурентного тиску робить їх скасування дуже болісним. В 2017 році найбільшою статтею витрат на агросектор була бюджетна тваринницька дотація. За Законом України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» її основна мета – підтримка рівня платоспроможного попиту споживачів та захист підприємств тваринництва від банкрутства. З економічного погляду це означає збільшення внутрішньої пропозиції споживчих товарів та підвищення продуктивності, що забезпечує реальний захист від банкрутства. Але численні дослідження показали, що в Україні це не спрацювало, адже пряма підтримка: 1. Мала негативний вплив на розвиток господарств, не надаючи реального захисту від банкрутства та заважаючи їм розвиватись; 2. Зменшувала внутрішні запаси сільськогосподарської продукції через зменшення обсягів виробництва та збільшення експорту; 3. Збільшувала частку сировинного експорту; 4. Заважала інклюзивному зростанню галузі через пошук ренти та надання лівової частки підтримки лише найбільшим виробникам.

У контексті зазначеного найбільший інтерес викликають висновки у дослідженнях Ільчук О.М., яка зазначила, що основними адресатами державних програм підтримки мають стати малі і середні сільськогосподарські товаровиробники, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та кооперативні об'єднання, які є селозберігаючими суб'єктами в сільській місцевості. Адже в такому випадку існує особиста зацікавленість фермера або членів кооперативу у подальшому розвитку як власного бізнесу, так і території, де вони мешкають [1, с. 97].

Україна, починаючи з 1991 року, активно субсидувала національне сільське господарство у різних формах. При цьому, за розрахунками ОЕСР, до 2017 року лівова частка державної підтримки сільського господарства надходила на підприємства не як прямі державні субсидії, а у формі податкових пільг. Зокрема, спеціальний режим оподаткування ПДВ діяльності у сфері сільського та лісового господарства і рибальства дозволяв не сплачувати до бюджету різницю між податковим зобов'язанням і податковим кредитом, а використовувати цю різницю для

закупівлі виробничих ресурсів. Окрім спеціального режиму ПДВ, протягом декількох років аграрії були звільнені від значної частини податків, сплачуючи замість них фіксований сільськогосподарський податок у розмірі 1 % від доходів.

У 2019 році сільськогосподарськими виробниками було використано 4,34 млрд. грн державної підтримки. В цілому державною підтримкою скористалося 1667 суб'єктів господарювання та 230 925 фізичних осіб, близько 10 тис. фермерів та 2 сільгоспкооперативи [2;3]. Підтримка здійснювалася за 6 окремими напрямками: здешевлення кредитів, підтримка розвитку фермерських господарств, підтримка розвитку садівництва, ягідництва виноградарства та хмелярства, надання кредитів фермерським господарствам, підтримка розвитку галузі тваринництва, здешевлення с/г техніки та обладнання. Це дозволило закупити 6 262 гол. ВРХ, 781 гол. овець, 5 532 гол. свиней та 257 900 доз репродуктивного матеріалу, частково відшкодувати вартість 49 тваринницьких об'єктів та 61 об'єкта із зберігання та переробки зерна, закласти 3897 га плодово-ягідних насаджень, 246 га виноградників та 9 га хмільників, побудувати 5 холодильників з РГС ємністю 8,5 тис. тонн, 1 об'єкта із заморожування плодово-ягідної продукції, придбати 5 ліній товарної обробки плодів, 3 механізми для гранулювання хмелю та 1 автоматизовану лінію для висушування фруктів тощо. Крім того, 9 502 сільськогосподарськими товаровиробниками придбано 25 065 одиниць техніки, 426 підприємств залучити пільгові кредити.

У Державному бюджеті на державну підтримку АПК-2020 були передбачені видатки на суму 4,2 млрд. грн. [4]. Так, на підтримку шляхом здешевлення кредитів пропонувалося виділити суму у розмірі 1,2 млрд. грн. Це надасть доступ с/г виробникам до пільгових кредитів та зменшить їх вартість до 5 %. Кредити виділятимуться на придбання землі, поточні та капітальні інвестиції та на розвиток тваринництва. Для оптимізації програми підтримки та забезпечення прозорості буде запроваджене обмеження за кредитами - до 15 млн. грн на 1 суб'єкта в тваринництві, до 5 млн. грн – на 1 суб'єкта на придбання землі та інші види кредитів; один клієнт – 1 уповноважений банк; компенсація не надаватиметься учасникам програми «Доступні кредити 5,7,9 %».

На підтримку галузі тваринництва було закладено 1 млрд. грн. Держава з метою гарантування виконання взятих на себе зобов'язань продовжуватиме відшкодувати вартість об'єктів, профінансованих за рахунок залучених банківських кредитів. Також буде здійснено доплату різниці часткового відшкодування вартості або компенсації, яка не виплачена у 2019 році. Модель підтримки передбачатиме відшкодування вартості племінних (генетичних) ресурсів, тваринницьких об'єктів та надаватиме дотацію за наявні бджолосім'ї. За результатами програми очікується введення в експлуатацію понад 100 тваринницьких ферм та комплексів, створення 1 700 додаткових робочих місць, збільшення продуктивності корів на 1,5 %, виробництво сільськогосподарськими підприємствами молока – на 0,5 % та м'яса – на 0,5 % [4]. На здешевлення компенсації техніки та обладнання вітчизняного виробництва пропонувалося виділити 1 млрд. грн. У рамках програми планується відшкодування обсягів підтримки не виплачених у 2019 році. Очікується збільшення обсягів реалізації вітчизняної техніки щонайменше на 15 % у 2020 році. Очікувані надходження податків і зборів у 2020 році від учасників програми та суміжних виробництв становитимуть близько 2 342,3 млн. грн, з яких більше 550 млн. грн – це податки на фонд оплати праці.

На програму розвитку фермерства та кооперативів планувалося спрямувати 400 млн. грн. Держава продовжуватиме частково компенсувати витрати, пов'язані з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (10 млн. грн.), та надаватиме фінансову підтримку сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам (30 млн. грн.) з метою збільшення кількості об'єктів місцевої переробки сільськогосподарської продукції та зростання рівня зайнятості сільського населення. Також буде здійснено доплату за напрямами, які не виплачені у 2019 році. Підтримка за цим напрямом спрямована на збільшення кількості об'єктів місцевої переробки сільськогосподарської продукції, збільшенню рівня зайнятості сільського населення, підвищення рівня знань та вмінь сільського населення у провадженні сільськогосподарської діяльності.

На підтримку галузі садівництва, виноградарства та хмелярства планувалося спрямувати 400

млн. грн. Держава продовжуватиме частково компенсувати вартість закладення плодово-ягідних культур, винограду та хмелю, будівництва холодильників та об'єктів із заморожування плодово-ягідної продукції, придбання ліній товарної обробки плодів, обладнання для висушування фруктів. Також передбачається компенсація вартості насаджень в межах до 90% та об'єктів зі зберігання та переробки – до 30%, розподіл виплат на паритетних засадах 1 раз на рік, обмеження розміру підтримки – до 50 млн. грн одному суб'єкту з урахуванням пов'язаних осіб.

Зрештою, багатьма ученими було підтверджено, що вплив будь-якої державної підтримки не є однозначним. Проаналізуємо в табл.1 позитивні та негативні наслідки використання субсидій для ключових стейкхолдерів, серед яких субсидійовані підприємства, споживачі, національна економіка загалом та держава.

Таблиця 2

Позитивні та негативні наслідки субсидіювання для основних стейкхолдерів

Стейкхолдери	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Субсидійовані підприємства	Збільшення технічної ефективності та дослідницьких витрат, якщо субсидії вкладають в дослідження та розробки. Зниження цін, уможливлене масштабнішим виробництвом, сприяє привабливості товарів на міжнародних ринках і збільшує можливості експортувати.	Зниження продуктивності через спотворення конкуренції. Зростання виробництва створює додатковий попит на виробничі фактори і їхнє подорожчання, що збільшує змінні витрати.
Споживачі	Збільшення обсягу виробництва призводить до зниження споживчих цін.	Пошук додаткових ресурсів для виплати субсидій може призвести до збільшення податків
Економіка в цілому	Зменшення впливу сезонних та погодних коливань на ціни, що підвищує цінову стабільність. Субсидіювання менш розвинених галузей економіки призводить до більш рівномірного розвитку економіки. Збільшення виробництва та експорту призводить до збільшення сальдо поточного рахунку, укріплення національної валюти та зменшення безробіття.	Отримання додаткових фінансових ресурсів окремими галузями чи підприємствами означає втручання у ринковий механізм розподілу виробничих ресурсів, руйнуючи його ефективність та спотворюючи ціни на ньому. Субсидії, як складова частина державних витрат, витісняють інвестиції, що заважає реальному економічному зростанню. Необхідність у збалансуванні бюджету потребує збільшення податків, що стримує попит на споживчі товари і призводить до незворотних втрат для економіки. Збільшення обсягів виробництва на підприємствах призводить до зростання викидів, що негативно впливає на довкілля.
Держава	Більші можливості контролю за економікою для досягнення власних інтересів, наприклад, зростання сільськогосподарського виробництва	Зростання державних витрат, що потребує збільшення державного боргу або підсилення податкового навантаження на фірми та мешканців країни

Джерело: [5]

Зважаючи на такий контекст, необхідно підкреслити, що позитивним наслідком використання субсидій для постачальників ресурсів (включаючи землевласників, робітників, фінансові інституції) є те, що збільшення обсягу виробництва підвищує попит на землю і ціни на неї в умовах розвиненого ринку землі. Крім того, збільшення потреб у сезонних працівниках збільшує розмір заробітної плати та зменшує рівень безробіття в галузі.

Висновки. Опрацювання науково-теоретичних джерел відповідної проблематики дає змогу пересвідчитися, що єдина модель, яка сприятиме стійкому економічному зростанню в агросекторі – це скасування прямих субсидій з переорієнтацією підтримки на науково-дослідні розробки. І чим довше Україна буде зволікати зі скасуванням прямої підтримки, тим більшими будуть збитки для агросектору. Наразі в більшості розвинених країн регулюючі функції держави в аграрному секторі в основному спрямовані на підтримку стабільності економічної ситуації в сільському господарстві, підтримку рентабельності галузі та забезпечення продовольчої безпеки.

Література.

1. Ільчук О.М. Державна підтримка сільського господарства в Україні / Економіка АПК. 2019. № 2. С. 93. URL http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/02/eapk_2_0192p9398.pdf
2. Сільське господарство України у 2019 році. База даних Офіційний веб-сайт / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Антощенко В.В., Копитко О.В. Державне регулювання і підтримка молочної галузі в умовах євроінтеграції. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Сер. Економічні науки. 2018. Вип. 4. С.201-210.
4. Мінекономіки сформувало модель державної підтримки АПК 2020 з урахуванням пропозицій громадськості від 11.02.2020. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cb04631c-ffd7-49cd-bc0c-ad042c201b22&title=MinekonomikiSformovaloModelDerzhavnoiPidtrimkiApk2020-ZUrakhuvanniamPropozitsiiGromadskosti>
5. Яка модель субсидіювання аграрного сектора потрібна Україні. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/Яка-модель-підтримки-сільського-господарства-потрібна-Україні.pdf>

УДК 336.14

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ - ВИЗНАЧЕННЯ, ЗНАЧЕННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ

LOCAL BUDGETS - DEFINITION, SIGNIFICANCE, EVOLUTION

ВИЛУСК А.О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

The article covers the concepts of budget and local budget. The purpose and essence of the local budget are studied. The evolution of the concept and the formation of the modern meaning of local budgets is shown.

Keywords: budget, local budget, evolution, formation, meaning

У статті висвітлено поняття бюджету та місцевого бюджету. Досліджено призначення та сутність місцевого бюджету. Показано еволюцію поняття та формування сучасного значення місцевих бюджетів.

Ключові слова: бюджет, місцевий бюджет, еволюція, формування, значення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Бюджет та бюджетна система загалом відноситься до тієї сфери суспільного життя, що безпосередньо стосується інтересів всіх і кожного. В бюджеті будь-якої країни відбиваються важливі економічні, соціальні, політичні проблеми життя суспільства і людини.

* Науковий керівник – Грідін О.В., к.е.н., доцент

Бюджет – складна економічна категорія. Як категорія, державний бюджет являє собою систему економічних відносин, що складаються в суспільстві в процесі формування, розподілу, та використання централізованого грошового фонду країни, призначеного для задоволення суспільних потреб. Важливою є роль бюджету у розподілі сукупного суспільного продукту та національного доходу.

Найважливіше призначення бюджету - це створення матеріальної основи для реалізації державою своїх функцій: економічної, соціальної, політичної та оборонної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно визначення поняття "місцеві бюджети" в економічній літературі немає єдиної точки зору. В перші роки організації бюджетної системи місцеві бюджети розглядалися як сукупність завдань, доручених місцевим органам, і сукупність коштів, якими вони володіють для їх задоволення.

Н.А. Ширкевич так визначає сутність місцевих бюджетів: "це частина основного річного фінансового плану країни – державного бюджету, крім того, місцеві бюджети утворюють централізований фонд грошових коштів місцевих рад, яким вони розпоряджуються з метою здійснення заходів, які щорічно передбачаються планом економічного і соціального розвитку" [1].

Деякі вчені за основу визначення місцевих бюджетів приймають територіальний принцип, розглядаючи їх як бюджети окремих адміністративно-територіальних одиниць. Ряд економістів характеризують місцеві бюджети як економічні відносини. Наприклад, І.Н.Ходорович характеризує місцеві бюджети як „сукупність економічних відносин, що забезпечують фінансову базу місцевих Рад щодо розвитку і утримання головним чином галузей господарства, які безпосередньо спеціалізуються на підвищенні добробуту населення” [1]

Виклад основного матеріалу. Виникнення місцевих бюджетів на теренах сучасної України пов'язано із становленням інституту місцевого самоврядування, яке остаточно організаційно сформувалося наприкінці ХІХ століття. У процесі еволюції місцевих бюджетів України від другої половини ХІХ до початку ХХІ століття можна виділити наступні етапи (Табл. 1) [2].

Таблиця 1

Еволюція поняття та розвитку місцевих бюджетів в Україні

Період	Соціально-економічні передумови	Характеристика явищ
1864-1917 рр.	Організаційне оформлення перших органів місцевого самоврядування - земств, окреслення кола їх повноважень.	Визначення напрямків витрачання коштів земських бюджетів, доходних джерел, формування та вдосконалення місцевого оподаткування.
1918-1930 рр.	Відновлення інституту місцевих фінансів і місцевих бюджетів.	Законодавче оформлення місцевих бюджетів, засад їх функціонування, впорядкування місцевого оподаткування, процедур бюджетного процесу, механізму надання субсидій, вдосконалення структури доходів і видатків місцевих бюджетів, забезпечення їх бездефіцитності, визначення засад бюджетного регулювання.
1930-1959 рр.	Зміцнення адміністративно-командних методів управління, централізація бюджетної системи, обмеження прав місцевих рад у використанні коштів місцевих бюджетів, пошуку додаткових доходних джерел, справлянні місцевих податків і зборів.	Зростання обсягів місцевих бюджетів, збільшення їх залежності від державного бюджету, включення місцевих бюджетів до держбюджету, зміни у доходній базі після податкової реформи, переважне використання у бюджетному регулюванні методу відсоткових відрахувань від загальнодержавних доходів, скорочення переліку місцевих податків і зборів.

Продовження таблиці 1

1960-1990 рр.	Послаблення централізованого управління, зміцнення демократичних засад, економічна реформа, розширення прав місцевих рад.	Вдосконалення бюджетного права, зміни в структурі доходів місцевих бюджетів, піднесення ролі платежів з прибутку, зміни в бюджетному процесі, бюджетних взаємовідносинах, використання госпрозрахунку та нормативів.
1990-теперішній час	Здобуття Україною незалежності, відновлення місцевого самоврядування, зміцнення позицій місцевих рад.	Законодавча регламентація бюджетних відносин, системи оподаткування, бюджетного регулювання, формування зацікавленості місцевої влади у збільшенні доходів бюджету.

На першому етапі (від земської реформи 1864 р. до 1917 р.) відбувалося становлення позицій перших органів місцевого самоврядування - земств, і, відповідно, організаційне оформлення земських бюджетів. Другий етап розпочався в 1918 р. і тривав до 1930 р. В цей час відбулося відновлення інституту місцевих фінансів і місцевих бюджетів, ліквідованих у процесі соціалістичного перевороту. Третій етап (1930-1950 рр.) проходив під впливом зміцнення адміністративно-командних методів управління, що закономірно відзначилося і на бюджетних відносинах. Четвертий етап охоплює 1960-1990 роки, які характеризувалися деяким послабленням централізованого управління країною, поступовим зміцненням демократичних засад. П'ятий етап у розвитку місцевих бюджетів України розпочався в 1990 р. і триває до цього часу.

Останніми роками приблизно 60-70% бюджетних ресурсів зосереджується саме у Державному бюджеті України, відповідно у місцевих бюджетах акумулюється від 30 до 40%. Спрямування достатньо значних коштів у місцевих бюджетах відповідає їх місцю в складі бюджетної системи і завданням, які покладені на місцеві бюджети, у фінансуванні державних видатків і забезпеченні функціонування органів місцевого самоврядування [3].

Перші спроби розмежування доходів державного і місцевих бюджетів України були здійснені в законах «Про бюджетну систему Української РСР» (1990 р.), «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» (1992 р.), «Про бюджетну систему України» (1995 р.). Проте положення цих документів не вдалося повною мірою запровадити, крім того, розмежування доходних джерел було проведено лише згідно найважливіших напрямків витрачання коштів, без необхідної для практичного їх застосування деталізації [4].

Провідне місце в системі регулювання економіки держави, створення сприятливого фінансового середовища для швидкого розвитку ринкових відносин, забезпечення макроекономічної рівноваги в економіці належить бюджету.

Бюджет є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної політики. Бюджет як одна з ланок фінансової системи відображає виробничі відносини, відтворює відносини розподілу і перерозподілу, опосередковує рух грошової маси.

Бюджету належить важлива роль у фінансовій системі держави. Через бюджет здійснюється фінансування заходів економічного і соціального розвитку, що мають загальнодержавне значення, а також стосуються міждержавних відносин. За його допомогою перерозподіляється частина фінансових ресурсів між адміністративно-територіальними одиницями України з метою вдосконалення структури суспільного виробництва і забезпечення соціальних гарантій населенню. Бюджет є важливим інструментом держави, через який забезпечується контроль за станом виробництва в цілому.

Бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [5].

Місцеві бюджети включають обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджети місцевого самоврядування — це бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи самоврядування. Як складова бюджетної системи держави і основа фінансової бази діяльності органів самоврядування місцеві бюджети забезпечують необхідними грошовими засобами фінансування заходів економічного і соціального розвитку, що здійснюються органами влади управління на відповідній території.

Через місцеві бюджети складаються певні фінансові взаємовідносини органів самоврядування практично з усіма підприємствами, установами, що розташовані на їхній території, і населенням даної території у зв'язку з мобілізацією й витрачанням коштів цих бюджетів. Між місцевими бюджетами різних рівнів, а також між цими бюджетами і державним бюджетом виникають фінансові відносини з приводу перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення ефективного функціонування кожного бюджету.

Органам місцевого самоврядування надано широкі права для здійснення економічного і соціального розвитку на своїй території. У статті 43 Конституції України зазначено, що місцеві органи самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки та збори відповідно до закону; утворюють, реорганізують та ліквідуєть комунальні підприємства, організації, установи [6].

Частка місцевих бюджетів у перерозподілі валового внутрішнього продукту, а також у зведеному бюджеті поряд з економічним і соціальним має важливе політичне значення. Вона свідчить про участь місцевого самоврядування у розв'язанні актуальних проблем розвитку держави, певну обмеженість функцій центральних органів влади.

У цьому зв'язку необхідно враховувати, що однією із важливих передумов побудови демократичної держави є самостійність і незалежність органів місцевого самоврядування. Європейська хартія місцевого самоврядування передбачає його відокремленість від державної влади, повну незалежність і самостійність покладених на нього функцій у межах своєї компетенції.

Висновки. Основним у місцевих бюджетах і міжбюджетних відносин має бути проведення бюджетної політики, спрямованої на забезпечення гармонійного поєднання принципів бюджетного унітаризму з елементами децентралізації, реформування цих відносин з удосконаленням порядку розподілу трансфертів із державного бюджету на основі прозорих та об'єктивних критеріїв, що ґрунтуються на чіткому розмежуванні бюджетних повноважень і стабільній системі закріплення дохідних джерел за бюджетами.

Література.

1. Єпіфанов А.О., Сало І.В., Д'яконова І.І. Бюджет і фінансова політика України. – К.: Наукова думка, 1997. – 301 с.
2. Вишняков С.В. Місцеві бюджети // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 11-16.
3. Галушко О.С. Формування державного та місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки // Фінанси України. – 2001. – № 5. – С. 51-57
4. Закон України „Про систему оподаткування”. 18.02.97р. // Вісник податкової служби. – 1997. – № 4. – С. 2-6.
5. Бак Н.А. Регулювання міжбюджетних відносин як складова бюджетного регулювання // Фінанси України. – 2002. – № 5. – С. 78-82.
6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

ПЛАНУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ПЕРСОНАЛУ

PLANNING THE USE OF STAFF WORKING HOURS

СЕРБІНА А.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

На сьогоднішній день найважливішими ознаками професіоналізму є: компетентність, комунікабельність, лідерські та ділові якості, вміння ставити перед собою мету та досягати її. Проте приділяється недостатня увага таким важливим професійним якостям, як самоорганізованість та вміння правильно планувати свій робочий час (самоменеджмент). У своїй повсякденній та професійній діяльності людина використовує надзвичайно багато ресурсів, таких як сировинні, фінансові, інформаційні, людські. Разом із переліченими ресурсами надзвичайно важливим компонентом є час.

Ключові слова: робочий час, план управління часом, організація робочого процесу, самоорганізованість.

Today the most important signs of professionalism are competence, sociability, leadership, and business qualities, the ability to set a goal, and achieve it. However, insufficient attention is paid to such important professional qualities as self-organization and the ability to properly plan their working hours (self-management). In our daily and professional activities, people use a lot of resources, such as raw materials, financial, information, human. Along with the listed resources, time is an extremely important component.

Key words: working time, time management plan, organization of work process, self-organization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження організації часу професіоналів є однією з найбільш актуальних проблем психології сьогодення. Надзвичайно високий темп життєдіяльності людей у сучасному суспільстві вимагає особливих вимог до організації свого робочого часу. З іншого боку, процес самореалізації свого продуктивного дня залежить від того, як індивідуальний суб'єкт уявляє поняття часу і ефективної його реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найчастіше питання самоменеджменту обговорюється у літературі з консалтингу та управління персоналом. Аспекти цілісного уявлення робочого часу в психіці людини представлені в роботах А. Болотової, В. Ковальова, Б. Цуканова, Д. Елькіна та ін. Самоменеджмент виник у процесі пошуку реалізації власних здібностей людини. Початок виникнення поняття «самоменеджмент» припадає на середину 90-х років, коли відбувається його повне осмислення. Найвидатнішими дослідниками цього питання були Л. Зайверт, М. Вудкок, В. Карпічов, М. Лукашевич та Д. Френсіс, Б. Швальбе, Х. Швальбе. П. Керженцев із загальної організації праці переносить увагу на час і розглядає його як один із найважливіших ресурсів організації робочого процесу. Г. Альтшуллер вважає, що професійну культуру людини змінює «почуття часу», яке згодом переростає у «почуття ефективності». Ш. Бюлер провела аналіз часової структури життєвого шляху особистості; вона дійшла висновку, що на основі практичної діяльності людини формується концепція часу, що буде зв'язок минулого, теперішнього та майбутнього. На даний момент питання часу є досить фрагментованим у становленні людини як успішного суб'єкта професійної діяльності.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в комплексному обґрунтуванні сучасних підходів з розкриття основних принципів та правил планування робочого часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Час – один із найцінніших та найдефіцитніших ресурсів, які має людина. За дослідженням експерта з раціональної праці А. Маккензі користування власним робочим часом виглядає так: лише 1% людей має достатньо часу; 10% відсоткам потрібно на 10% більше часу; 40% людей потребують 25% додаткового часу;

* Науковий керівник – Нагаєв В.М., д.п.н., професор

іншим досліджуваням не вистачає 50% часу (а це близько двох додаткових робочих днів на тиждень) [5, с. 211].

Необхідно усвідомити основні властивості часу: час не можна повернути назад, його не можна накопичити, час не можна примножити і не можна передати, час проходить безповоротно. Берегти свій власний час – означає усвідомлено його використовувати. Самоменеджмент полягає у послідовному, правильному і ціле спрямованому використанні методів роботи для оптимального і змістовного розподілення власного часу.

Основні складові самоменеджменту полягають у тому, щоб максимально вміти використовувати свої можливості, свідомо керувати власним життям і переборювати негативні обставини на роботі і в особистому житті; послідовно і тактично планувати власний робочий час та використовувати методи наукової організації праці для кращого здійснення своєї професійної діяльності.

Планування робочого часу – означає підготовку до реалізації поставленої мети та впорядкування власного часу. Його основними завданнями є: забезпечення цілеспрямованого розвитку організації, координація діяльності структурних підрозділів та працівників, створення бази ефективного контролю й оцінювання, мотивація трудової діяльності, інформаційне забезпечення членів трудових колективів.

При правильному плануванні робочого часу ми набагато швидше досягаємо мети; у нас є виграш в часі, тобто економія часу для важливих справ і цілей та для власного дозвілля; ми можемо виділити пріоритети, наприклад, концентруємося на дійсно важливих справах; ми скорочуємо терміни виконання і вкладаємося у строки; у нас з'являється резерв часу для виконання непередбачуваних справ; ми надзвичайно ефективно працюємо за рахунок швидкого вирішення завдань шляхом їх об'єднання; і основне – знижується ризик виникнення стресових ситуацій, пов'язаних із затримкою, накопиченням і невиконанням доручень.

Щоб правильно розподілити свій робочий час і досягати цілей, потрібно чітко уявити свій запас часу і сукупність задач. Тоді ми зможемо контролювати менш важливі справи і зменшити їх число. Для упорядкування свого плану необхідно: залишити близько 40% робочого часу вільним, документувати витрачений час, мати уявлення про свої майбутні справи для складання ефективного плану дій, постійно працювати над плануванням часу, доводячи до кінця свої справи, планувати лише ті задачі, виконання яких є можливим, встановити тимчасові норми, зафіксувати результати і постійно перевіряти та доповнювати свій план – основні пункти професійного використання власного часу та можливостей.

Встановлення пріоритетів – важливе завдання, яке припускає вибір першочергових справ і задач. Вирішення головних пріоритетів допомагає віднайти першорядне, другорядне і т.д. значення задач. Таким чином ми дотримуємося встановлених термінів, отримуємо задоволення від виконаної роботи, уникаємо конфліктів, стресових ситуацій та перевантажень справами.

Порядок важливих справ можна визначати за допомогою принципу Паретто, аналізу «АБВ», який базується на тому, що частки у відсотках більш важливих і менш важливих справ у сумі є незмінними, за принципом Ейзенхауера розподіляють завдання, коли треба визначити, якому із завдань надати перевагу [4, с. 148].

Щоб бути успішним у своїй справі потрібно дотримуватися принципу: «Робота повинна підпорядковуватися мені, а не навпаки» [7, с. 133]. Хороший працівник має починати день із хорошого настрою, братися до роботи в один і той самий час, бути дисциплінованим, одразу братися за складні справи, згодом переходити на легші, уникати імпульсивних дій, дотримуватися графіку, вчасно робити паузи, завершувати розпочаті справи, контролювати результати і займатися самоконтролем. У різних людей різна і психологія. Тому інтенсивність роботи в індивідуумів може бути різною протягом дня. Хтось краще працює зранку, хтось увечері, а хтось має запас енергії на цілий день.

Контроль за результатами праці слугує поліпшенню і оптимізації трудового процесу. Контроль включає такі задачі: осмислення фізичного стану; порівняння запланованого з досягнутим та коригування по установлених відхиленнях [7, с. 169]. Необхідно через рівні проміжки часу перевіряти свій план дій та організацію робочого процесу, вміти аналізувати свою діяльність і скласти список перешкод, що заважають виконанню даного плану. Контроль за

результатами праці (цільовий контроль) повинен у будь-якому випадку проводитися після виконання поставлених задач (кінцевий контроль).

Схема з планування управління туристичною діяльністю починається із процесу стратегічного планування, тобто з розробки стратегічних планів і програм.

Для певного туристичного регіону визначається його конкурентна спроможність і формується туристичний образ. Туристичний образ оцінюється за гостинністю, якістю наданих послуг, іміджем, наявністю можливостей для проведення активного відпочинку, розвиненістю транспортної інфраструктури та ін. В результаті такого дослідження можна виявити переваги й недоліки кожного туристичного регіону та запропонувати методи вдосконалення [2, с. 214]. Беручи це до уваги планування охоплюватиме такі види роботи: розробка цілей розвитку даного регіону; аналіз конкурентоспроможності регіону; втілення в реальність конкурентоспроможність регіону; надання додаткових консультацій.

Планування діяльності туристичного підприємства – процес якісного, кількісного та часового визначення поставлених цілей, методів та засобів формування, управління і розвитку даного підприємства [1, с. 55].

Для самого менеджера важливим завданням є у являти перспективи розвитку бізнесу, відповідно до яких і формується майбутня політика туристичної фірми. В процесі самого планування приймається рішення, якими мають бути основні цілі організації і що мають робити працівники для їх досягнення [3, с. 156]. Важливе місце в соціально-економічній моделі майбутнього стану підприємства займають етапи процесу планування, а саме: постановка завдань; розробка плану та саме реалізація даного завдання.

Процес планування поділяють на рівні. Вищий рівень (стратегічне планування) – спроба визначити головні складові організації у достроковій перспективі; оцінити тенденції; знати наперед поведінку конкурентів. Головне завдання, яке стосується цього рівня – визначення поведінки організації в межах свого сегмента ринку [6, с. 205].

План туристичної компанії на 5 і більше років є орієнтиром до прийняття відповідних рішень на нижчих рівнях. Тактичне планування стосується середнього рівня управління. Воно визначає проміжні цілі досягнення стратегічних завдань.

На нижчому рівні також здійснюється планування. Воно має назву оперативного. У цьому плані кожен спрямовує свої сили на досягнення основних цілей організації [8, с. 266].

Складовими оперативного планування є бізнес-план, план з маркетингу, фінансовий план, виробничий план. Окрім даних видів документів можуть бути плани підготовки і проведення заходів. Три типи планів утворюють загальну систему, що має назву генеральна, або загальна.

Ефективність планування залежить від того, якими саме критеріями користуються під час його складання: повнота планування характеризує врахування ситуацій, що можуть вплинути на діяльність туристичної фірми; точність передбачає використання сучасних методів, які забезпечують точний прогноз; зрозумілість планування підкреслює його чіткість; економічність передбачає зіставлення витрат із доходом [9, с. 389].

На даний час менеджмент втілює ефективні методи планування, що дають можливість вирішувати і кількісні, і якісні питання планування:

- бюджетний метод, основу якого складають опис і характеристика притоку та відтоку готівки, аналіз структури надходжень та витрат;

- аналіз окупності дає інформацію про витрати та інвестиції, вкладені у фірму, та прогнозує прибуток;

- метод оперативного дослідження – оцінка власної діяльності за допомогою сучасних моделей розробки та прийняття рішень.

Висновки. Час – найунікальніший ресурс людини. Це не тільки хвилини й години, це ще й сумлінно і вчасно виконана робота. Можна зауважити, що кожен повинен із серйозністю ставитися до свого робочого часу, правильно планувати свій день, розподіляти свої справи так, щоб повністю і в термін виконувати свою роботу, та ще й до того мати час на відпочинок. Варто звернути увагу на класифікацію справ за важливістю та складністю, починати із найскладніших, переходячи до більш простих. Не варто забувати про допоміжні засоби в організації робочого часу: записні книжки, органайзери, кишенькові комп'ютери.

Отже, можна зробити висновок про те, що менеджер туристичної фірми має меншу кількість елементів управлінської праці, що має зв'язок із специфікою роботи фірми. Він використовує свій робочий час ефективно, з дотриманням нормативів. Причинами неефективного використання часу в цьому випадку є людський чинник.

Література.

1. Балабанова Л. В. Організація праці менеджера: [підручник]; 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: Професіонал, 2017. – 416 с.
2. Виноградський М. Д. Організація праці менеджера: [навч. посіб. для студ. екон. вузів] – К.: Кондор, 2013. – 414 с.
3. Кириченко О., Квас І., Ятченко А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності – К.: Видавничий дім «Фінансист», 2016.
4. Кирсанов К. А. Буянов В. П., Кирсанов К. А. Буянов В. П. Михайлов Л. М., Кирсанов К. А. Теория труда. Изд-во: ЭКЗАМЕН XXI, 2013. – 416 с.
5. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: [навч. посіб.]; 3-тє вид. доп. І перероб. – Львів: Нац. університет «Львівська політехніка»; Інтеллект-Захід, 2017. – 384.
6. Мумладзе Р. Г., Гужина Г. Н. Экономика и социология труда. Учебник для ВУЗов. Изд-во: КНОРУС, 2017. – 328 с.
7. Петюх В. М. Ринок праці: Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, 2015. – 256 с.
8. Рофе А. И., Лавров А. С., Галаева Е. В., Стрейко В. Т. ЭКОНОМИКА ТРУДА учебник для вузов, высш. Уч. Издательство: МИК, 2018 – 304 с.
9. Скібіцька Л.І. Тайм-менеджмент [навч. посіб. для студ. екон. вузів]. – К.: Кондор, 2019. – 528 с.

УДК 331.1

ЗАСТОСУВАННЯ НЕСТАНДАРТНИХ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

APPLICATION OF NON-STANDARD METHODS OF MOTIVATION IN MODERN CONDITIONS

ЛЕПЬОХІН Д.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
**Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

У статті автором узагальнено методи нестандартної мотивації, розглянуті їх приклади, порівняння їх зі звичайними.

Ключові слова: мотивація, нестандартні методи, інновації.

In the article, the author is generalize the methods of non-standard motivation, their examples are considered, comparing of them to ordinary.

Keywords: motivation, non-standard methods, innovations.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні ефективно правильне використання методів мотивації є одним з основних завдань для будь-якої компанії.

---

* Науковий керівник – Харчевнікова Л.С., старший викладач ЗВО

Використання нестандартних методів достатньо актуальне, бо потребує мінімальних затрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою даного дослідження стали наукові роботи таких авторів: Черкашина, Докторук.

Формулювання цілей статті Метою статті є узагальнення наукових поглядів і власна оцінка методів нестандартної мотивації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час дуже важливого значення набуває проблема мотивації праці, разом з цим фундаментального значення у розвитку організації набувають людські ресурси. Адже особисте ставлення людини до роботи та її трудова поведінка впливають на ефективність діяльності підприємства. Успіх організації полягає у прагненні співробітника працювати з високою віддачею, зацікавленості кожного члена організації у кінцевому результаті та бажанні внести свій особистий вклад у досягнення поставлених цілей організації. Добре спланована система мотивації дозволяє покращити ефективність роботи працівників без значних матеріальних затрат з боку організації. Практичне використання різних методів мотивації відкриває широкі можливості підвищення не лише ефективності роботи працівника, а й, як наслідок, зростає ефективність діяльності підприємства в цілому.

Досліджуючи сучасні методи мотивації, слід зазначити, що більше уваги необхідно приділяти саме інноваційним, нестандартним методам мотивації, адже саме ці методи в даний час є більш ефективними, ніж традиційні. Але для того, щоб співробітник приносив більше прибутку підприємству керівник повинен правильно поєднувати стандартну і нестандартну мотивації праці.

В умовах обмежених фінансових ресурсів надзвичайно актуальними для сучасних підприємств є використання саме нестандартних методів мотивації. В нестандартній мотивації дуже важливий особистісний підхід до кожного працівника і визначення особливостей сформованого колективу.

Менеджери провідних міжнародних компаній давно використовують різноманітні нестандартні методи мотивації, а саме: [1]

1. Одноразова винагорода готівкою за виконане завдання або відсутність запізень (Макдональдс, Лінкольн, Таппарварс).
2. Нагородження подарунками, медалями, почесними званнями (ІВМ, Макдональдс).
3. Система внутрішніх тренінгів, програми індивідуального розвитку, додаткова освіта за рахунок роботодавця (Johnson&Johnson, Renault, Peugeot).
4. Створення дружної, сімейної атмосфери, пільгове медобслуговування (Johnson&Johnson)
5. Створення комфортабельних, затишних умов праці, релакс в масажному кріслі, смачна їжа, медитація (Google).
6. Виділення вільного часу, можливість відвідування наукових заходів для підтримки творчої, винахідницької діяльності, членство у наукових товариствах компаній (Toshiba, ІВМ, Polaroid).

7. Безкоштовне чи пільгове харчування працівників (Google, Яндекс).

На жаль не всі нетрадиційні методи мотивації можуть бути актуальними для сучасних вітчизняних підприємств, так як нематеріальна мотивація здатна значно підвищити ефективність працівників провідних міжнародних компаній на фоні високого рівня заробітної плати, в той час як фонди оплати праці вітчизняних організації в значній мірі обмежені, а проблема залучення та збереження кваліфікованих співробітників особливо важлива у даний час. Проте, завдання менеджера полягає у вмінні не лише поєднати традиційні та нетрадиційні методи мотивації, але і в майстерності морально стимулювати своїх підлеглих, зацікавити персонал, забезпечити відданість співробітників організації [2, 4].

Кожен менеджер повинен вміти організувати роботу підлеглих так, щоб вони працювали якнайкраще, при необхідності працювали понаднормово, захоплювалися своєю роботою і брали на себе відповідальність, оскільки, якщо співробітник задоволений своїм місцем роботи, умовами праці та відпочинку, методами управління керівництва, то і ефективність такої організації буде вищою. Саме через методи мотивації керівник здатний впливати на бажання співробітників працювати продуктивніше [3, 5].

Висновки. поєднуючи традиційні та нетрадиційні методи мотивації праці менеджер зможе досягти синергетичного ефекту, оскільки вони є взаємодоповнюючими і збагачують один одного. Тому необхідно враховувати особливості як окремого працівника, так і колективу в цілому, розробляючи ефективну систему мотивації праці в організації.

Література.

1. Черкашина Д. Нестандартна мотивація / Д. Черкашина // Контракти. – 2008. – № 22. – С. 25-27.
2. Докторук Є. Застосування нестандартних методів мотивації [Текст] / Є. Докторук // Всеукраїнський науково виробничий журнал Інноваційна економіка – 2012. – №7 (33). – С. 306-308.
3. Винахідлива мотивація: Секрети успішних компаній [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://escadra.com.ua/ua/izobretatelnaia-motivaciia-sekretu-uspeshnykh-kompanij.html>
4. Голованова Г.Є. Особливості системи мотиваційного менеджменту на кожному кар'єрному етапі працівника / Г.Є. Голованова, Н.М. Колпаченко, О.В. Грідін // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2016. – Вип. 174. – С. 199-206.
5. Накісько О.В. Заробітна плата як невід'ємна складова системи мотивації праці / О.В. Накісько, С.В. Руденко, О.В. Грідін // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2019. – Вип. 200. – С. 226-235.

УДК 332.143:347.7

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЧИННИКІВ МЕХАНІЗМУ МОТИВАЦІЇ ДО ЕФЕКТИВНОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

SOCIO-ECONOMIC ESSENCE OF FACTORS OF MOTIVATION MECHANISM FOR EFFICIENT EMPLOYMENT

ВАРАВІНА Ю.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті обґрунтовано соціально-економічну сутність чинників механізму мотивації до трудової діяльності. Встановлено, що на рівні окремих працівників підприємства частковими показниками економічної ефективності мотивації може бути досягнення особистих економічних цілей, зокрема зростання реальної заробітної плати (доходу), задоволення особистих матеріальних потреб. Критеріями має бути підвищення індивідуальної продуктивності праці, ефективності використання робочого часу, підвищення заробітної плати, отримання матеріальних благ за рахунок підприємства тощо.

Ключові слова: персонал, мотивація, трудова діяльність, економічний та соціальний ефект.

The article substantiates the socio-economic essence of the factors of the mechanism of motivation to work. It is established that at the level of individual employees of the enterprise partial indicators economic efficiency of motivation may be the achievement of personal economic goals, in particular the growth of real wages (income), satisfaction of personal material needs. The criteria should be to increase individual productivity, efficiency of working time, increase wages, obtain material benefits at the expense of the enterprise and other.

Key words: staff, motivation, employment, economic and social effect.

* Науковий керівник – Антощенкова В.В., к.е.н., доцент

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед багатьох проблем, які стоять перед підприємствами аграрного сектору в нинішніх умовах, на перший план наукового пошуку виходять питання підвищення ефективності мотивації праці. Але підвищення ефективності мотивації неможливе без періодичної оцінки її результативності, яка характеризує напрямок, зміст і резерви її росту в конкретних умовах. Разом з тим розвиток ринкових відносин поставив на порядок денний ряд нових проблем, пов'язаних з удосконаленням механізму мотивації на сільськогосподарських підприємствах, що потребує проведення досліджень, пов'язаних з розробкою науково обґрунтованих методичних підходів до її оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади процесу та механізму мотивації персоналу досліджували численні вітчизняні та зарубіжні вчені. На засадах проаналізованих та узагальнених теоретичних праць Будзан Б., Колот А. М., Крушельницької О.В., Мельничук Д.П. було обґрунтовано соціально-економічну ефективність системи мотивації на сільськогосподарських підприємствах. Мотивація повинна реалізуватися через діяльність персоналу, тому показники ефективності мотивації персоналом, характеризуючи якість, повноту, достовірність і своєчасність виконання функціональних обов'язків розглядаються як єдина основа оцінки ефективності мотивації персоналу з урахуванням підсумків роботи підприємства.

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати соціально-економічну сутність чинників механізму мотивації до трудової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Методологічні основи дослідження трудового потенціалу вперше закладено в роботах представників трудової теорії вартості – А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, неокласиків – М. Фрідмена, кейнсізму – Дж. Кейнса, Р. Харрода, представників нової економіки – Й. Шумпетера, Ф. Хайека, С. Вінтера [1]. У дослідженнях українських науковців категорія «трудова потенція», вперше з'явилася у 80-х роках минулого століття. Ефективність реалізації заходів по мотивації персоналом багатоаспектна і на нашу думку представляє собою взаємозв'язок декількох ефектів: економічного (дозволяє оцінити дію заходів кадрової політики на кінцеві фінансові і економічні результати діяльності персоналу); соціального (ріст рівня задоволеності персоналу різними аспектами трудової діяльності, покращення клімату в колективі, зміна цінностей, структури і т.д.).

В сучасній літературі по економіці праці і управлінню персоналом існує загальна думка відносно того, що мотиви, які впливають на персонал орієнтуються або повинні орієнтуватися як на економічні так і на соціальні цілі. Тому в основу покладена подвійна зв'язка цілей, так званих економічної та соціальної ефективності.

Економічний та соціальний ефект мотивації праці в ринкових умовах має одночасний прояв на мікроекономічному рівні. Система матеріальних заохочень, що застосовувалася на американських підприємствах в кінці 40-х рр. забезпечувала зростання продукції на 39%, зниження трудових витрат – на 11,5%, збільшення заробітної плати – на 17,5%. Ці дані знайшли підтвердження і на прикладі Великобританії, де використання систем стимулювання праці у 1950-х рр. збільшило обсяг виробництва на 60%, а заробітну плату на 20%. Введення преміальних систем призвело до стабілізації соціально-трудова відносин, кадрового складу: плінність кадрів скоротилася з 37% до 16% [2]. Водночас, зниження мотивуючої та стимулюючої ролі оплати праці і доходів призводить до протилежного ефекту – падіння продуктивності праці, неефективного використання робочого часу, деградації якості трудового потенціалу та інших негативних соціально-економічних наслідків, які спостерігалися під час всеохоплюючої економічної кризи у пострадянських країнах і певною мірою мають свої прояви і сьогодні [3, с. 124].

Аналіз наукових джерел стосовно соціально-економічної сутності мотивації праці відбиває різноманіття точок зору, уявлень та теоретичних конструкцій, проте майже всі сучасні автори виокремлюють дещо спільне. Існуючі наукові підходи передбачають у мотиваційному процесі наявність суб'єкта праці, тобто людини з її здатністю так чи по-іншому активізувати внутрішні ресурси (трудова потенція) у ситуаціях, котрі, супроводжують її у процесі трудової діяльності. При цьому особливість соціуму як середовища, яке оточує людину упродовж її трудового життя на мікро-, мезо-, макроекономічному рівнях, полягає саме у можливостях цілеспрямованого

впливу на людину для активізації трудових зусиль з метою отримання очікуваного результату. Такий вплив «змушує» людину узгоджувати особистісну трудову поведінку з притаманними суспільству «правилами гри» та соціально-економічними орієнтирами розвитку. Останнє – цілеспрямоване мотиваційне регулювання трудової поведінки заради забезпечення ефективного трудового результату – є особливо значущим для праці як найважливішої сфери життєдіяльності, головного джерела отримання життєво необхідних благ, умови реалізації цілей людського розвитку.

Отже, безперечно, ефект мотивації праці має економічні і соціальні виміри. Тому постає питання, за якими ж критеріями його можна оцінювати. У зв'язку з цим особливо важливою є проблема оцінки економічної ефективності навчання, яку слід виконувати постійно, в якісній або кількісній формі оцінюючи вплив навчання на такі показники роботи організації як продажі, якість продукції та послуг, продуктивність та праці, особиста мотивація працівників. Оцінювання дозволяє встановити і згодом усунути причини неефективності, які можуть бути обумовлені нереалістичними цілями навчання, поганою організацією навчального процесу, низькою практичною спрямованістю, невисокою мотивацією співробітників [4].

Таблиця 1

Критерії аналізу щодо оцінки конкурентоздатності персоналу

Напрямок аналізу	Критерії аналізу
Оцінка показників, що характеризують працю у сфері управління	Зниження трудомісткості обробки управлінської інформації; оптимізація управлінського персоналу; скорочення втрат робочого часу управлінського персоналу за рахунок поліпшення організації праці; механізації й автоматизації трудомістких операцій у сфері управління.
Оцінка впливу управлінської праці на конкурентоздатність підприємства	Приріст прибутку; збільшення обсягів реалізації продукції; ріст продуктивності праці; зниження фондомісткості; збільшення фондівіддачі; прискорення оборотності оборотних коштів; збільшення рентабельності виробництва; зменшення невиробничих витрат; зменшення втрат робочого часу; підвищення культури виробництва; підвищення якості продукції; підвищення кваліфікації персоналу.
Оцінка впливу професійного рівня працівників на конкурентоздатність підприємства	Коефіцієнт професійної компетентності працівника; інтегральний коефіцієнт конкурентоздатності працівника

Аналіз наукових джерел свідчить, що розробку оптимальної системи критеріїв ефективності методів мотивації праці слід віднести до найскладніших методологічних завдань у сфері мотиваційних досліджень. В економічній літературі відомості про це залишаються обмеженими та суперечливими, єдина точка зору поки не сформувалася. Взагалі оцінка ефективності мотивації праці, вважається дуже складною, оскільки результати мотиваційного впливу залежать від значної кількості змінних, виокремлення ролі кожної є високо проблематичним.

На наш погляд, важкість розв'язання цього завдання для економістів полягає в тому, що так чи інакше результативність зовнішнього впливу залежить від взаємодії зовнішніх і внутрішніх мотиваторів особистості, тобто неодмінно торкається як оцінки дієвості методів економічної та соціальної мотивації, так і необхідності врахування множини різновекторних мотивів індивідуальної і колективної трудової поведінки, практично недосліджених особливостей національного трудового менталітету (сфер, які традиційно вважалися предметом вивчення психології, соціології, культурології, історії, політології). Сьогодні є підстави стверджувати, що консервативне ставлення до мотивації з боку економістів майже подолано, проте в теорії і практиці поки не сформувався єдиний системний підхід до визначення сутності ефективності мотивації та проведення її оцінки саме через призму економічної науки [5, с. 16].

Більшість авторів збігаються в тому, що оцінка ефективності мотивації праці повинна відображати ступінь досягнення тих цілей, які ставить керівництво підприємства і працівники (або уряд і суспільство). Вважаємо цей підхід цілком логічним, адже мотивація у сфері праці, за визначенням, – це є процес спонукання до праці з метою досягнення особистих цілей і цілей організації. З іншого боку в економічній науці існує традиційне розуміння ефективності як співвідношення «результати/витрати».

Джерелом ефекту вважається економія ресурсів при досягненні поставлених цілей. Однак на нашу думку, необхідно ще раз підкреслити, що головне цільове завдання мотивації персоналу – такий стан трудового потенціалу, який забезпечить певний економічний і соціальний ефект, а не максимальну економію витрат на робочу силу, так як дешева робоча сила – не завжди сама краща. А мінімізація витрат як критерій ефективності повинна розглядатися стосовно не загальної системи мотивації праці, а до досягнення його конкретних кількісних і якісних параметрів, до виконання тих чи інших мір за умови досягнення поставлених перед ними цілей. Методологічно аналіз ефективності системи мотивації повинен будуватися по принципу від загального до часткового: діагностика ефективності (неефективності) системи – визначення напрямків для аналізу (функціональних сфер) – аналіз причин незадовільної динаміки результативних показників в даній сфері – аналіз часткових показників, які впливають на критеріальні показники на рівні структурних підрозділів (груп персоналу) і робочих місць. Одним із важливих критеріїв ефективності мотивації праці на рівні індивіда має бути підвищення економічної та соціальної мотивації окремого працівника і трудового колективу в цілому.

Отже, потребує окремої методологічної розробки питання оцінювання показників соціальної та економічної мотивації окремого індивіда і колективу працівників підприємства в цілому, що в літературі поки не знайшло ґрунтовного висвітлення. Методологічна розробка, про яку йдеться, повинна дати відповідь на питання, які саме мотиви (окремого працівника і колективу в цілому) є визначальними для активізації трудової діяльності на даному підприємстві, наскільки суттєвою для результативної трудової діяльності є їхня спонукальна сила, якими важелями можна і слід керуватися для досягнення передбачуваних результатів.

Висновки. Аналізуючи потреби працівників аграрного сектору можна дійти висновку, що на рівні окремих працівників підприємства частковими показниками економічної ефективності мотивації може бути досягнення особистих економічних цілей, зокрема зростання реальної заробітної плати (доходу), задоволення особистих матеріальних потреб. Критеріями має бути підвищення індивідуальної продуктивності праці, ефективності використання робочого часу, підвищення заробітної плати, отримання матеріальних благ за рахунок підприємства тощо.

У свою чергу, частковими показниками соціальної ефективності слід вважати зростання якості життя. До критеріїв відносимо сукупність показників, що характеризують умови праці із урахуванням міри реалізації інтересів та потреб працівника, використання його здібностей – інтелектуальних, творчих, моральних, організаторських тощо, задоволеність працею, його освітньо-кваліфікаційне зростання. У групу показників, що впливають на рівень задоволеності працівника працею і трудовими відносинами на підприємстві, включаємо: привабливість роботи для конкретного працівника; справедливість винагороди і визнання результатів праці; відповідність умов трудового процесу вимогам щодо санітарно-гігієнічних норм; можливість безперервного навчання з метою професійного зростання та розвитку особистих здібностей; мінімальний але присутній в разі необхідності нагляд з боку керівництва; участь у прийнятті рішень, які стосуються праці і долі працівників; гарантії роботи та дружні стосунки в трудовому колективі; побутове та медичне обслуговування працівників. Зміна на краще будь-якого з показників сприяє підвищенню якості трудового життя, але мотивуючий вплив якості трудового життя слід розглядати не стільки у її досягнутому рівні, скільки у напрямі динаміки.

Література.

1. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 224 с.
2. Knight D., Durrham C., Locke E.A., The Relationship of Team Goals, Incentives, and Efficacy to Strategic Risk, Tactical Implementation, and Performance, *Academe of Management Journal* 44(2) (2001), pp. 326-338.
3. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П.. Управління персоналом : навчальний посібник.

Київ : Кондор, 2006. 292 с.

4. Щекин Г.В. Теория и практика управления персоналом : учеб.-метод. пособ. 2-е изд., стереотип. Киев : МАУП, 2003. 280 с.

5. Onegina, V., Megits, N., Antoshchenkova V., Boblovskiy, O. Outcome of capital investment on labor productivity in agriculture sector of Ukraine Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR), 7(1), 12-25.

УДК 338.58:630

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ

WAYS TO IMPROVE ACCOUNTING OF ADMINISTRATIVE COSTS

**КОЛОДЯЖНА Н.С., КОРНІЄЦЬКА М.О., ЧАЙКА О.В.,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

У статті розглянута загальна методика побудови обліку адміністративних витрат та їх класифікація за різними ознаками. Виділено ряд основних проблем обліку адміністративних витрат. Досліджено особливості та стан бухгалтерського обліку адміністративних витрат на сільськогосподарських підприємствах Харківської області. Запропоновано шляхи удосконалення обліку адміністративних витрат. Зроблено висновок, що удосконалення класифікації, обліку і контролю адміністративних витрат є підставою для їхнього ґрунтовного аналізу і планування, які у сукупності спрямовані на оптимізацію і мінімізацію витрат, враховуючи їх безпосередній вплив на фінансовий результат діяльності підприємства.

Ключові слова: адміністративні витрати, непрямі витрати, класифікація витрат.

The article considers the general method of construction of accounting for administrative costs and their classification on various grounds. A number of main problems of accounting for administrative costs are identified. Peculiarities and state of accounting of administrative expenses at agricultural enterprises of Kharkiv region are investigated. Ways to improve the analytical accounting of administrative costs are proposed. It is concluded that the improvement of classification, accounting and control of administrative costs is the basis for their thorough analysis and planning, which together are aimed at optimizing and minimizing costs, taking into account their direct impact on the financial performance of the enterprise.

Key words: administrative costs, indirect costs, classification of costs, period costs, relevant information.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підвищення ефективності господарювання підприємств, зокрема аграрних, зводиться, у першу чергу, до оптимізації та зниження обсягу різних витрат, які виникають у процесі діяльності суб'єктів господарювання: від витрат, що формують собівартість продукції та послуг до витрат, які безпосередньо списують на фінансовий результат. Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством. Вони характеризуються як витрати звітного періоду, які безпосередньо не пов'язані з виробництвом продукції.

Постійне зростання суми та питомої ваги адміністративних витрат у загальній сумі витрат підприємств обумовлює необхідність пошуку оптимальних методик їх обліку та контролю, адаптованих до потреб керівництва та інших користувачів. Удосконалення бухгалтерського

*Науковий керівник – Рижикова Н.І., д.е.н., професор

обліку адміністративних витрат підприємств є складовою подальшого удосконалення процесу управління господарською діяльністю підприємств у ринкових умовах та покращення їхніх фінансових результатів.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Організацію та методику обліку адміністративних витрат, їх аналіз і контроль досліджували у своїх працях вітчизняні і зарубіжні вчені: М. Білуха, І. Бланк, О. Бородкін, Ф. Бутинець, С. Голов, З. Гуцайлюк, В. Єфименко, М. Кужельний, В. Лінник, Є. Мних, М. Пушкар, В. Рудницький, В. Сопко, Б. Усач, М. Чумаченко, В. Швець, І. Басманов, В. Івашкевич, В. Палій, Я. Соколов, Дж. Рісс, Дж. Фостер, К. Друрі, Д. Хігінс, Ч. Хорнгрен, П. Фрідман та інші.

Дискусійний характер і актуальність питання удосконалення обліку адміністративних витрат сільськогосподарського підприємства, недостатня вивченість їх теоретичних і практичних аспектів та значимість у забезпеченні ефективності отримання прибутку підприємства, спонукали авторів на подальші дослідження теми.

Формулювання цілей статті. Розглянути теоретичні засади та запропонувати практичні рекомендації щодо удосконалення обліку адміністративних витрат в сільськогосподарських підприємствах шляхом поліпшення механізму їх організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення ефективності діяльності підприємств, зокрема аграрних, зводиться, у першу чергу, до оптимізації рівня витрат, які виникають у процесі діяльності суб'єктів господарювання, від тих витрат, що формують собівартість продукції, робіт та послуг до витрат, які безпосередньо списуються на фінансовий результат діяльності.

Удосконалення обліку непрямих витрат, зокрема адміністративних, є підставою для отримання інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень у сучасних умовах, а також забезпечення оперативності і аналітичності обліку [1].

Загальна методика побудови обліку адміністративних витрат за елементами аналогічна методиці побудови обліку витрат виробничої діяльності. Тобто, на першому етапі формуються елементи витрат – матеріальні витрати, витрати на оплату праці тощо, а на другому – проводиться їх списання на фінансові результати, що є характерним для фінансового обліку [2].

Класифікація витрат є передумовою успішної організації планування, обліку, контролю, аналізу та ефективного управління витратами. Адміністративні витрати є операційними, непрямими, невиробничими витратами періоду. Їх не поділяють на постійні та змінні за обсягом діяльності, тому вони будуть постійними, оскільки їх не можна ідентифікувати як змінні у короткочасному періоді. Адміністративні витрати можуть бути запланованими і незапланованими, контрольованими і неконтрольованими, доцільними і недоцільними, разовими і такими, що періодично повторюються, релевантними і не релевантними тощо [3].

Виходячи з особливостей обліку адміністративних витрат можна виділити ряд основних проблем, зокрема таких як:

- неправильне визначення і недостовірні оцінки витрат діяльності;
- неправильне документальне оформлення і несвочасне відображення в реєстрах обліку витрат діяльності;
- надання неповної і недостовірної інформації про витрати діяльності для потреб управління [4,5].

Нами було проведено дослідження особливостей і стану бухгалтерського обліку адміністративних витрат на сільськогосподарських підприємствах Харківської області, результати якого наведено у табл. 1.

Отже, незважаючи на незначну питому вагу адміністративних витрат у структурі загальних витрат досліджуваних підприємств, доцільність їх вивчення та подальшого пошуку напрямів оптимізації і удосконалення обліку підтверджується збільшенням обсягу таких витрат з роками, їх безпосереднім впливом на фінансовий результат діяльності підприємств, необхідністю їх аналізу і планування. Аналітичний облік адміністративних витрат дозволяє здійснювати їх аналіз, контроль і приймати відповідні управлінські рішення.

Результати дослідження особливостей обліку адміністративних витрат на сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2017-2019 роки

Елемент дослідження	Значення
Темп зростання обсягу адміністративних витрат, %	12,0–31,0 %
Питома вага адміністративних витрат у загальному обсязі витрат підприємств, %	2,7–5,4 %
Основні адміністративні витрати, які здійснюються на досліджуваних підприємствах	Витрати на оплату праці адміністративного персоналу; відрахування на соціальні заходи; витрати на обслуговування і оплату послуг банку; канцтовари; електроенергія; газ; амортизація необоротних активів адміністративного призначення; витрати на відрядження; витрати на обслуговування бухгалтерських, юридичних та інших програм; податки і платежі; консультаційні послуги; послуги зв'язку та інші.
Характеристика загальної структури адміністративних витрат, %	Заробітна плата адміністративного персоналу – питома вага – 52,0-57,0 %
Основні первинні документи для обліку адміністративних витрат на досліджуваних підприємствах	Табель обліку робочого часу, розрахунково-платіжна відомість, видатковий касовий ордер, товарна накладна, платіжне доручення, рахунок, відомість нарахування амортизації, звіт про використання коштів, виданих під звіт або на відрядження, та інші.
Синтетичний облік адміністративних витрат	Рахунок 92 «Адміністративні витрати» без використання субрахунків або з одним субрахунком в межах програмного забезпечення
Аналітичний облік адміністративних витрат	За видами витрат (3,0 % від обстежених підприємств), всі інші – не використовують розподіл
Використання зведеного документу в управлінському обліку адміністративних витрат	Не використовується
Аналіз адміністративних витрат	Не проводиться
Планування адміністративних витрат	Не здійснюється

Для удосконалення аналітичного обліку адміністративних витрат пропонуємо:

1. Запровадити обліковий реєстр – Відомість обліку адміністративних витрат за їх видами, групами, елементами, підрозділами підприємств, де вони виникають.

Для ведення запропонованої Відомості необхідно розробити класифікацію адміністративних витрат і відображати їх на аналітичних рахунках і субрахунках відповідно до визначених груп (табл. 2):

- до першої групи можна віднести витрати на оплату праці адміністративного персоналу, нарахування на фонд оплати праці (ЄСВ);
- до другої – витрати на зв'язок, електроенергію, опалення, канцелярські вироби тощо;
- до третьої – послуги банку, консультаційні та інформаційні послуги тощо;
- до четвертої – вартість перепідготовки адміністративного персоналу, представницькі витрати тощо.

Наведена класифікація, на нашу думку, може бути за потреби конкретизована. Без розроблення поглибленої номенклатури адміністративних витрат неможливо точно визначити різницю між будь-якими компонентами витрат, розробити відповідний механізм стимулювання зниження витрат як в цілому, так і у розрізі їх окремих груп.

Запропонована класифікація адміністративних витрат для удосконалення їх обліку і контролю

	Групи (субрахунки)	Аналітичні рахунки
	Адміністративні витрати (рахунок 92 «Адміністративні витрати»)	Обов'язкові адміністративні витрати (субрахунок 921)
Адміністративні витрати, які пов'язані з основною діяльністю (субрахунок 922)		
Адміністративні витрати, які пов'язані з обслуговуванням основної діяльності (субрахунок 923)		
Додаткові адміністративні витрати (субрахунок 924)		

Для вдосконалення синтетичного і аналітичного обліку адміністративних витрат у господарстві доцільно за наведеною класифікацією використовувати субрахунки і аналітичні рахунки, за якими і відображати витрати у Відомості обліку адміністративних витрат.

2. Ввести систему нормування (планування) адміністративних витрат, засновану на встановленні максимально можливої відносної величини адміністративних витрат у загальних витратах на виробництво товарної продукції або її вартості. При цьому окремо на календарний рік слід встановлювати нормативи адміністративних витрат у відсотках до обсягу виробництва товарної продукції в цілому по підприємству, **а загальновиробничі, в тому числі й витрати на утримання і експлуатацію машин і устаткування, у відсотках до собівартості товарної продукції [6].**

Нормативи адміністративних витрат можуть бути визначені такими методами:

- статистичним, **при якому за основу беруть рівень витрат та інші показники в базовому році з відповідними корективами на зміни, які можуть мати місце в плановому періоді;**

- розрахунковим, **при якому річні витрати визначаються за кожною зі статей адміністративних витрат.**

Визначені нормативні показники адміністративних витрат підлягають розподілу за підрозділами, центрами відповідальності та окремими статтями. **Тобто складаються кошториси за видами адміністративних витрат, а саме: плановий кошторис адміністративних загальногосподарських накладних витрат підприємства; плановий кошторис адміністративних накладних витрат виробничих підрозділів підприємства.**

3. Важливою і ефективною передумовою досягнення економії адміністративних витрат на аграрних підприємствах є організація на підприємстві постійного контролю за їх структурою та обсягом. Досягти успіху завдяки лише оперативному контролю, який забезпечують працівники та керівництво під час оформлення (підписання) первинних документів, неможливо. Отже, має бути впроваджено попередній і наступний контроль адміністративних витрат та забезпечено постійну взаємодію всіх зазначених видів контролю.

Основними завданнями внутрішнього контролю адміністративних витрат підприємств є [6, 7]:

- формування ефективних інформаційних потоків, що задовольнили б потреби керівництва підприємства та його структурних підрозділів у достатній інформації для прийняття необхідних стратегічних та оперативних рішень з питань управління адміністративними витратами;

- отримання необхідних для внутрішньогосподарських потреб управління і складання фінансової та управлінської звітності даних про адміністративні витрати за елементами витрат і за калькуляційними статтями в цілому по підприємству;

- забезпечення достовірного відображення в оперативному, управлінському та фінансовому обліку, а також у внутрішньогосподарській звітності фактичної величини адміністративних витрат структурних підрозділів підприємства;

- формування інформації для вдосконалення процесу планування адміністративних витрат як у цілому по підприємству, так і по окремих структурних підрозділах;
- контроль за непродуктивними і нерациональними адміністративними витратами з метою виявлення внутрішньогосподарських резервів їх зниження.

До складу інформаційної бази внутрішнього контролю адміністративних витрат підприємства можна віднести: нормативно-правові акти щодо законності господарської діяльності та організації обліку; нормативні акти щодо регламентування складу адміністративних витрат, їх обліку та списання; інформацію про облікову політику підприємства щодо адміністративних витрат; планово-нормативну інформацію про адміністративні витрати підприємства; внутрішню організаційно-розпорядчу документацію; матеріали попередніх зовнішніх і внутрішніх перевірок; первинні і зведені облікові документи та реєстри аналітичного і синтетичного обліку адміністративних витрат; фінансову звітність [8].

Отже, проведення внутрішнього аудиту адміністративних витрат підприємства з метою встановлення контролю за їх структурою, розміром та доцільністю здійснення, буде сприяти підвищенню фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Висновки. Таким чином, ведення бухгалтерського обліку адміністративних витрат за групами і субрахунками, відображення їх у зведеному документі – Відомості адміністративних витрат, впровадження системи нормування (планування) адміністративних витрат дозволить вдосконалити ефективність внутрішнього контролю у господарствах і здійснювати його у певній послідовності: визначення законності господарської операції; забезпечення наявності первинних облікових документів; забезпечення синтетичного і аналітичного обліку адміністративних витрат; забезпечення правильності, обґрунтованості і повноти віднесення (списання) адміністративних витрат на рахунок фінансових результатів; здійснення аналізу адміністративних витрат; прийняття управлінських рішень.

Література.

1. Лень С.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік у галузях економіки: підручник. ЧДТУ. Чернігів: ЧДТУ, 2013. 451 с.
2. Волинець В.Ю. Значення адміністративних витрат в системі управління підприємством: Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. Вип. 32. С. 160-167.
3. Бутинець Ф.Ф. Витрати виробництва та їх класифікація. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*: міжнародний збірник наукових праць. ЖДЕУ, 2012. Вип. 1 (22). С. 11-18.
4. Череп А. В. Проблеми обліку і аналізу адміністративних витрат. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2005. № 9(52). С. 68-73.
5. Боярова О.А. Щодо проблеми обліку загальновиробничих витрат у сільськогосподарських підприємствах. *Економічні науки*. Сер: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 78–83. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(3\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(3)_14) (дата звернення 19.10.2020).
6. Головацька С.І., Сашко О.П. Внутрішній контроль витрат підприємства: організаційно-методичні аспекти. *Молодий вчений*. 2016. № 5(32). С. 36–40.
7. Гуцаленко Л.В. Внутрішньогосподарський контроль, [текст]: навч. посіб. / Київ: Центр учбової літератури, 2014. 496 с.
8. Фаріон В. Я. Формування та облік адміністративних витрат підприємств. *Економічні науки*. 2011. Вип. 8 (29), ч. 4. URL: <http://library.tneu.edu.ua>.

УДК 371.4

КОЛЕКТИВ І ОСОБИСТІТЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

TEAM AND PERSONALITY IN THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM

СЕРДЮК А.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Стаття присвячена проблемі взаємодії особистості та колективу в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства. Розглядається співвідношення змістовних та організаційних засад громадських об'єднань, а також наведено свідчення про важливе місце колективу в соціалізації особистості. Головним висновком статті є необхідність вивчення колективу, який в сучасних умовах зосереджено в формі громадських об'єднань.

Ключові слова: особистість, колектив, соціалізація особистості.

The article is devoted to the problem of co-operation of a personality and a group in the modern conditions of alteration of civil society. Correlation of profound and organizational principles of public associations is studied, and the idea of the importance of a group in the formation of the personality is showed. The main conclusion of the article is a necessity of studying the group, which in modern conditions is concentrated in the form of public associations.

Key words: personality, collective, socialization of personality.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Колектив – це соціальна спільність людей, об'єднана на основі суспільно-значущих цілей, спільних ціннісних орієнтацій, спільної діяльності та спілкування. Людина не може існувати ізольовано від суспільства. Вона постійно знаходиться у русі, здобуває нові знання і обмінюється інформацією з оточуючими. Протягом життя, існування людини постійно змінюється, у неї формуються нові погляди та інтереси. Ще з самого дитинства, з народження людину оточує сім'я, яка виховує в неї почуття поваги та любові і поступово відкриває шлях у дорослий світ. Лише в колективних взаєминах створюються умови для соціально-психічного розвитку особистості. Відокремлення людини від інших людей, від соціального середовища — це соціально-психічний вакуум, який стоїть на заваді розвитку окремої людини та спільноти взагалі.

Повноцінне існування людини поза людським колективом, поза певною групою, спільнотою людей неможливе. За будь-яких умов народження, розвитку, становлення, соціалізація людини відбувається тільки в умовах функціонування середовища собі подібних істот. Отже, і виховання особистості в колективі є об'єктивною історичною закономірністю. Стадність, у здоровому біологічному розумінні, властива абсолютній більшості живих істот. Їх групи, об'єднання нерідко відзначаються високою організацією, раціональністю, доцільністю. Так і в індустрії туризму. Завдяки взаємодії між особистістю і колективом, відбувається значне підвищення ефективності роботи персоналу та вплив на якість туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу колективу на особистість не є новою для педагогіки. Ще Ян Амос Каменській досліджував цю проблему. В одній зі своїх праць, К.Д. Ушинський зауважив, що „ людина – предмет виховання, а виховуватись та розвиватись вона може лише у колективі” [1]. Крім того, він розкрив принцип народності у вихованні та навчанні особистості, значення почуттів, емоцій, особистісних симпатій у формуванні та становленні особистості. Найдетальніше досліджували проблему колективу В.О. Сухомлинський та А.С. Макаренко. Підтвердження цьому можна знайти у численних працях цих педагогів.

Сухомлинський В.О. зробив вагомий внесок у розуміння механізму, психолого-педагогічної суті впливу колективу на особистість. Як і А.С. Макаренко, він вважав, що колектив у духовному житті, у вихованні відіграє значну й своєрідну роль. „ Життя і праця в колективі є

* Науковий керівник – Нагасв В.М., д.п.н., професор

школою становлення буквально всіх рис особистості. Від того, які ідеї лежать в основі трудових, духовних, морально-етичних взаємин між членами колективу як людської спілки, залежить становлення понять і уявлень особистості про добро і зло, про обов'язок і справедливість, честь і гідність”, – писав педагог [5, с. 150].

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей існування виробничого колективу та визначення його впливу на соціально-трудові відносини в системі управління персоналом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Люди з давніх-давен жили групами, об'єднаннями, племенами, кланами та ін. Це давало змогу створювати оптимальні умови для виживання, збереження і продовження роду, розвитку дітей — фізичного, психічного і соціального, добування їжі, будівництва житла, здійснювання обрядів, ритуалів, захисту від стихій, оборони від ворогів.

З упевненістю можна стверджувати, що величезні досягнення людства в освоєнні природних багатств, у розвитку науки й техніки — результат колективної діяльності. Колектив - це геніальний "формовитвір" соціальної діяльності людства, важлива передумова розвитку як окремої особистості, так і соціуму. Відмежовуючись від розуміння і трактування колективу в авторитарному, тоталітарному сенсі (такий підхід неприйнятний для справді цивілізованого, культурного, демократичного суспільства), не можна відкидати реальну, позитивну, системотвірну роль колективу у вихованні, розвитку, формуванні людини. Саме колектив є важливим засобом, інструментом створення оптимальних психологічних і соціальних умов для всебічного гармонійного розвитку особистості, розкриття і розгортання її фізичних і психічних потенцій.

Колектив - соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування. Отже, для дієвого колективу характерні певні взаємозалежні ознаки: спільна мета; колективна діяльність; наявність органів самоврядування.

А.С. Макаренко наголошував: "Колектив - це соціальний живий організм, який через те і організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або зборище"[2].

Колектив як соціально діюча система виконує такі функції:

- організаторську: спрямовану на об'єднання членів колективу з метою виконання певних завдань;
- виховну: спрямовану на створення оптимальних умов для морального, розумового, фізичного, трудового виховання, забезпечення умов для психічного і соціального розвитку особистості;
- стимулювальну: таку, що сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів діяльності особистості у всіх сферах; регулює поведінку членів колективу, впливає на формування позитивних якостей особистості - сили волі, гуманізму, працьовитості, толерантності, совісності, чесності, цілеспрямованості, гідності, скромності, стриманості та ін. [4, 6].

Виховання особистості в колективі є вираженням певних закономірностей розвитку як самої особистості, так і суспільства загалом. Лише в колективних взаєминах створюються сприятливі умови для соціально-психічного розвитку. Відокремлення індивіда від інших людей, від соціального середовища — це створення соціально-психологічного вакууму, який стоїть на заваді розвитку окремої людини і певної спільноти. У такому вакуумі особистість не має ґрунту для соціального успадкування, а отже, і соціального розвитку.

Українська народна педагогіка закумулювала тисячолітній досвід народу щодо місця і ролі колективу у вихованні людини. У колективі вона вбачала живильне джерело всебічного розвитку особистості і передусім соціальну силу, що забезпечує формування її моральних цінностей. У народних прислів'ях знаходимо думки, які підтверджують колективістську психологію, ментальність українців (та й представників інших народів): "Громада - великий чоловік", "Де дружно, там і хлібно", "Добре там живеться, де гуртом сісться і жнеться", "Громада - це рада, що рішила - так і буде", "У товаристві лад - усяк тому рад" та ін.

Колектив - це соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у напрямі досягнення визначеної мети і мають органи самоврядування. Виділяють дитячі

колективи (первинні, загальношкільні, тимчасові), виробничі, громадські та ін. Сім'я - це теж колектив. Є певні закономірності розвитку колективу. Цей процес називають діалектикою розвитку, становлення і функціонування колективу. У педагогіці теорія колективу і практика її реалізації розроблена А.С. Макаренком, який у "Педагогічній поемі" з пафосом писав: "Яка чудова, захоплююча діалектика! Вільний... колектив не здатний стояти на місці. Форма існування вільного людського колективу - рух вперед, форма смерті - зупинка". Таким чином, виховання особистості в колективі ґрунтується на закономірностях, які склалися в народі протягом століть. Спроби дискредитувати ідею колективу, його вплив на формування особистості ведуть до штучного вилучення із системи виховання важливого чинника розв'язання завдань усебічного гармонійного розвитку особистості. Принципи "парної" педагогіки ніколи не сприяли і не сприятимуть вихованню соціально зрілих громадян [3, 7].

Висновки. Колектив і особистість - це взаємопов'язані речі, а особливо, в трудовій сфері. Туристична компанія не є виключенням, тому трудовий колектив повинен бути добре підібраний, представляти команду однодумців і партнерів, здатних усвідомлювати і реалізовувати задуми керівництва. Завдяки колективу, людина розвивається і стає Особистістю. Яскрава особистість, її індивідуальний досвід, оригінальність статусу чи позиції, можуть здатися привабливими в очах членів колективу. В такому випадку, соціальний досвід колективу може змінитися: збагатитися чи збідніти, якщо новий лідер орієнтує колектив на нижчу систему цінностей, ніж та, якої він вже досягнув.

В результаті теоретичної роботи та практичного дослідження, було виявлено певні методи впливу колективу на особистість:

- людина безпосередньо дорослішає не лише фізично, а й духовно, коли колектив її сприймає, коли вона відчуває себе комфортно та може вільно висловлювати свої думки у колективі;

- людина деградує, самоізолюється, коли колектив її не сприймає і всі спроби стати його членом – марні.

Як бачимо, людина не може існувати ізольовано у суспільстві, всі її найкращі якості, вміння та риси характеру виявляються у колективі. Колектив допомагає людині знайти своє призначення у житті, стати тим, ким вона прагне стати. Колектив змінює та виправляє особистість. Егоїстичних та надмінних людей робить ввічливими та доброзичливими, а закомплексованим людям, які не вірять у свої сили, допомагає проявити себе, показати всі свої можливості та здібності. Колектив, безсумнівно, є одним з факторів розвитку та становлення нашої особистості.

Література.

1. Особистість у системі колективних відносин / Матвієнко О.В. // Виховання школярів. – К., 2005. - с. 104-123. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bestreferat.ru/referat-135924.html>
2. Навчальні матеріали онлайн
(https://pidru4niki.com/10981205/pedagogika/osobistist_kolektiv)
3. Навчальні матеріали онлайн
(https://pidru4niki.com/10611207/pedagogika/vihovannya_osobistosti_kolektivi)
4. Studfile.net (<https://studfile.net/preview/5544076/>)
5. Максимюк С.П. Педагогіка. Курс лекцій. К.: – 2005.
6. Грідін О.В. Концептуальні підходи до створення ефективної системи управління персоналом / О.В. Грідін // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2017. – Вип. 188. – С. 228-236.
7. Грідін О.В. HR-менеджмент в сучасних організаціях: особливості та перспективи впровадження / О.В. Грідін // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2017. – Вип. 185. – С. 160-172.

УДК 336.14

ДОХОДИ ТА ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

INCOME AND EXPENSES OF LOCAL BUDGETS

ВИЛУСК А.О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Стаття формує уявлення про утворення доходів та видатків місцевих бюджетів, джерел їхнього формування та основну законодавчу базу для вивчення.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи, видатки, законодавча база

The article forms an idea of the formation of revenues and expenditures of local budgets, sources of their formation and the main legal framework for study.

Key words: local budgets, revenues, expenditures, legal framework.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Місцеві бюджети можна розглядати у двох аспектах. По-перше, як організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування. По-друге, як систему фінансових відносин, що складаються між місцевими та державним бюджетами, а також усередині сукупності місцевих бюджетів.

Як організаційна форма мобілізації доходів і здійснення витрат місцевими органами самоврядування місцеві бюджети — це балансові розрахунки, які відповідають вимогам складання балансів, тобто вони мають доходну й витратну частини, у їх основі покладено принципи збалансування тощо.

Тому можна стверджувати, що місцеві бюджети — це балансові розрахунки доходів і витрат, які мобілізуються й витрачаються на відповідній території. Водночас місцеві бюджети слід розглядати як важливу фінансову категорію, основу якої становить система фінансових відносин, а саме: відносини між місцевими бюджетами й господарськими структурами, що функціонують на даній території; відносини між бюджетами й населенням даної території, що складаються при мобілізації й витраченні коштів місцевих бюджетів; відносини між місцевими бюджетами різних рівнів щодо перерозподілу фінансових ресурсів; відносини між місцевими бюджетами й державним бюджетом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Місцеві бюджети є фінансовою базою органів місцевого самоврядування та вирішальним фактором регіонального розвитку. Наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, що передбачено Конституцією, Бюджетним кодексом України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 27.05.97р. № 280/97-ВР, активізує господарську діяльність, дозволяє їм розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал регіону, виявляти і використовувати резерви фінансових ресурсів. В кінцевому підсумку все це розширює можливості місцевих органів влади у більш повному задоволенні потреб населення.

Місцеві бюджети є основним каналом доведення до населення кінцевих результатів суспільного виробництва, що спрямовуються на суспільне споживання. Через місцеві бюджети суспільні фонди споживання розподіляються в територіальному і соціальному розрізах. Разом з іншими ланками бюджетної системи місцеві бюджети є одним з головних інструментів реалізації на практиці програми економічного і соціального розвитку як регіонів, так і країни в цілому.

Важливим при розкритті економічної сутності бюджету є розгляд його функцій:

* Науковий керівник — Грідін О.В., к.е.н., доцент

розподільчої, контрольної, функції по забезпеченню існування держави.

Прояв розподільчої функції зумовлений тим, що у відносини з бюджетом вступають майже всі учасники суспільного виробництва. Основним об'єктом бюджетного розподілу й перерозподілу є чистий дохід, що створюється в суспільстві. Через розподільчу функцію бюджету відбувається зосередження грошових коштів в руках держави і їх подальше використання з метою задоволення суспільних потреб. Розподіл і перерозподіл грошових коштів відбувається між окремими галузями і сферами діяльності, між окремими групами населення. У результаті розподілу і перерозподілу здійснюється формування основних фондів грошових ресурсів — державного й місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, фондів зайнятості та ін.

Контрольна функція бюджету заключається в тому, що при формуванні доходів фінансовий контроль здійснюється за правильністю здійснення різних видів податків, мобілізацією інших джерел доходів, дотриманням встановлених пропорцій між ними, визначенням податкової бази. При витрачанні бюджетних коштів контролюється ефективність їх використання за цільовим призначенням. Фінансовий контроль здійснюється за виробництвом, розподілом і споживанням сукупного суспільного продукту і національного доходу.

Функція бюджету по забезпеченню існування держави ставить своєю метою створення матеріально-фінансової бази функціонування держави, утримання апарату управління країною, законодавчої, виконавчої влади, правоохоронних органів.

Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється в їх призначенні, а саме:

— формування грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих органів влади;

— розподіл і використання цих фондів між галузями народного господарства;

— контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств та організацій, підвідомчих цим органам влади.

Як економічна категорія, місцеві бюджети відображають обумовлену адміністративним поділом і бюджетним устроєм держави сферу економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначених для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни.

Основні положення. На сьогоднішній день формування місцевих бюджетів регулюється Бюджетним кодексом України [1], законом України «Про місцеве самоврядування» [2], законами України про оподаткування та законами України про Державний бюджет на відповідний рік [3-7]. Місцевий бюджет містить в собі надходження і витрати на виконання повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету [8].

Доходи бюджету — усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти). Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти.

Податковими надходженнями визнаються передбачені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Неподатковими надходженнями визнаються:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;
- 3) надходження від штрафів та фінансових санкцій;
- 4) інші неподаткові надходження.

Трансферти — це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Склад доходів, що формують обласні, міські, районні, сільські та селищні бюджети, як вже зазначалося, регулюється Бюджетним кодексом України.

До доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, належать такі податки і збори (обов'язкові платежі) [9]:

- 1) податок з доходів фізичних осіб;
- 2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;
- 3) плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад;
- 4) плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;
- 5) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад;
- 6) надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;
- 7) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

Для забезпечення реалізації спільних соціально економічних і культурних програм територіальних громад доходи обласних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, формуються за рахунок [10]:

- 1) 25 відсотків податку з доходів фізичних осіб;
- 2) 25 відсотків плати за землю;
- 3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати.

Для забезпечення реалізації спільних соціально економічних і культурних програм територіальних громад доходи районних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, формуються за рахунок:

- 1) 50 відсотків податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 2) 15 відсотків плати за землю, що сплачується на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;
- 4) плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що сплачуються (перераховуються) згідно з Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» районними державними адміністраціями;
- 5) надходження адміністративних штрафів, що накладаються районними державними адміністраціями або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями.

Надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів включають:

- 1) кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення;
- 2) надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади;
- 3) кошти від повернення позик, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності цим Кодексом, та відсотки, сплачені за користування ними;
- 4) кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням відповідної ради;
- 5) запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України (крім випадку, передбаченого статтею 73 цього Кодексу);
- 6) субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів.

Висновки. Що ж стосується видатків місцевих бюджетів, то вони відображають ті ж самі економічні відносини, що і видатки державного бюджету. Це ті економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованих грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні місцевих органів влади. В Бюджетному кодексі України вказано, що видатки місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією програм, перелік яких визначено статтями 88-91 цього Кодексу.

Література.

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 року № 2542-III.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 27.05.97р. № 280/97- ВР.
3. Закон України «Про систему оподаткування в Україні».
4. Декрет КМУ «Про місцеві податки та збори» від 20 травня 1993 р.
5. Рішення Харківської міської ради, Сайти Харківської міської ради.
6. Проект Податкового кодексу України.
7. Проект Концепції реформування місцевих бюджетів.
8. Єпіфанов А.О. і др. Бюджет і фінансова політика України: Навч. посібник для студентів екон. фак. вузів / А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, І.І. Д'яконова. – К.: Наук, думка, 2002. – 301 с.
9. Розпутенко І.В., Федів І. О. Державні фінанси: Формування і використання на місцевому рівні: Матеріали до лекц. курсу «Бюджет. процес і упр. фінансами»/ Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. — К.: Вид-во УАДУ, 2003. — 100 с.
10. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 560 с.

УДК 35.08

ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

CIVIL SERVICE IN UKRAINE

**ОМЕЛЬЧЕНКО С.М., ДОРОШЕНКО Н.А.,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

В статті узагальнено теоретичні засади проходження державної служби в Україні. Процес проходження служби починається з прийняття на службу з можливістю просування по службовій кар'єрі та передбачає обов'язкове щорічне оцінювання результатів виконання державними службовцями своїх повноважень та закінчується припиненням державної служби.

Ключові слова: державна служба, проходження державної служби, навчання протягом життя.

The article summarizes the theoretical foundations of civil service in Ukraine. The process of service begins with the recruitment with the possibility of career advancement, provides for mandatory annual evaluation of the results of the performance of civil servants, and ends with the termination of civil service.

Key words: civil service, civil service, lifelong learning.

---

* Науковий керівник – Смігунова О.В., к.е.н, доцент

Постановка проблеми у загальному вигляді. Метою Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року [9] є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Досягнення цієї мети неможливе без професійних, добросовісних та етичних державних службовців.

Становлення професійної, високоефективної, стабільної і авторитетної державної служби можливе за умови забезпечення конкурсності, об'єктивності, прозорості і гласності у прийомі на державну службу та здійсненні службової кар'єри [2, с. 30].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові та практичні проблеми функціонування державної служби висвітлені в працях фахівців з державного управління, зокрема, В. Б. Аверянова, В.Д. Бакуменка, Ю.П. Битяка, В.Я. Малиновського, Н.Р. Нижник, О.Ю. Оболенського та ін. Ними розглянуті окремі аспекти проходження державної служби, в тому числі й порядок проходження державної служби.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є узагальнення теоретичних аспектів проходження державної служби в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проходження державної служби – це сукупність юридичних фактів, пов'язаних з виникненням, зміною та припиненням державно-службових відносин, а саме з прийняттям на державну посаду, службовою кар'єрою та припиненням служби [4].

Проходження державної служби відбувається на етапах: вступ на державну службу; призначення на посаду державної служби; складання присяги державного службовця; просування державного службовця по службі; оцінювання результатів службової діяльності; підвищення рівня професійної компетентності державних службовців; припинення державної служби.

1. Вступ на державну службу – це право громадянина, гарантоване законодавством.

Претендент на державну службу має бути громадянином України та вільно володіти державною мовою, бути право- та дієздатним; не мати судимості; не може бути безпосередньо підпорядкованим або підлеглим особі, яка є його близьким родичем.

Спеціальні вимоги висуваються до претендента в залежності від сфери державної служби та конкретної посади, на яку він претендує. До таких вимог відносяться рівень освіти, кваліфікація, фахова підготовка, стан здоров'я, стаж роботи тощо. Так, для посад категорій «А» і «Б» необхідний магістерський рівень освіти, для посад категорії «В» - бакалаврський.

Призначення претендента на посаду державного службовця здійснюється за результатами конкурсної відбору. Професійна компетентність кандидата оцінюється з врахуванням його особистих досягнень, знань, умінь, навичок моральних та ділових якостей, необхідних для належного виконання посадових обов'язків відповідно до посади.

Так, конкурсний відбір на зайняття вакантної посади державної служби категорії «А» - вищого корпусу державної служби, проводиться Комісією з питань вищого корпусу державної служби; на зайняття вакантних посад категорій «Б» і «В» - передбачає створення керівником державної служби конкурсної комісії у складі не менше п'яти осіб [про затвердж].

В такому разі конкурсна комісія:

1) вивчає результати перевірки документів кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби, що попередньо проведена службою управління персоналом;

2) здійснює відбір кандидатів, застосовуючи види оцінювання, передбачені Порядком проведення конкурсу (для кандидатів на займання вакантної посади категорії «А» обов'язковим є складання тестів на знання законодавства та на абстрактне мислення; на займання вакантної посади категорій «Б» і «В» - на знання законодавства);

3) проводить співбесіди на основі результатів тестування та з метою уточнення професійної компетентності кандидатів;

4) проводить особисте оцінювання рівня професійної компетентності кандидатів та визначення в особистому порядку їхнього загального рейтингу;

5) визначає переможця конкурсу та другого за результатами конкурсу кандидата на зайняття вакантної посади за результатами загального рейтингу.

Конкурсний відбір передбачає три етапи:

- 1) комп'ютерне тестування (з метою оцінювання базових знань законодавства);
- 2) письмове завдання (для службовців вищої категорії – ще й анонімно) на розв'язання ситуаційних завдань (з метою оцінювання ходу мислення кандидата, уміння орієнтуватися в ситуації та визначати шляхи вирішення проблеми);
- 3) співбесіда (з метою оцінювання лідерських якостей, мотивації, стресостійкості, здатності вирішувати провокаційні ситуації) [1].

Рішення конкурсної комісії, прийняте за результатами голосування, оформляється протоколом, підписується присутніми на засіданні членами комісії. Протокол зберігається в відповідному державному органі протягом 5-ти років [5].

2. Призначення на посаду державної служби.

Рішення про призначення на посаду державної служби категорії «А» приймається суб'єктом призначення, визначеним Конституцією та законами України, у порядку, передбаченому Конституцією України, Законом України «Про державну службу» та іншими законами України. Рішення про призначення на посаду державної служби категорій «Б» і «В» приймається керівником державної служби. Протокол рішення про призначення на посаду державної служби оформлюється актом. З метою набуття практичного досвіду чи перевірки професійної підготовки претендент може бути направлений на стажування терміном до двох місяців із затвердженням заробітної плати.

3. Складання присяги державного службовця. Особа, призначена на посаду державної служби вперше, публічно складає Присягу державного службовця [5, ст. 36], набуваючи з цього моменту статус державного службовця.

Організація даного заходу, а також ознайомлення державного службовця під підпис із правилами внутрішнього службового розпорядку та посадовою інструкцією, покладена на службу управління персоналом.

4. Просування державного службовця по службі. Державна служба в Україні є кар'єрною з окремими інститутами посадової державної служби.

Переміщення державного службовця по службі може здійснюватися: на вищу посаду з метою просування працівника по службі, на рівнозначну посаду з метою доцільнішого використання ділових якостей службовця, на нижчу посаду у випадках скорочення штату, за станом здоров'я, за власним бажанням, за результатами проведення атестації.

Прийняття і просування по службі особи проводиться відповідно до категорій посад службовців, а також згідно з рангами як виду спеціальних звань, що їм присвоюються. Законом «Про державну службу» встановлено 7 категорій посад державних службовців й 15 рангів. Ранг присвоюється державному службовцю при прийнятті його на державну службу та залишається з ним і у випадку переходу на посаду нижчої категорії чи тоді, коли посадовець залишив службу, а потім повернувся. Позбавлення рангу можливе лише за судовим рішенням.

Враховуючи професійну підготовку та професійну компетентність державного службовця, він може бути переведений без обов'язкового проведення конкурсу: на іншу рівнозначну або нижчу вакантну посаду в тому самому державному органі, у тому числі в іншому населеному пункті, – за рішенням керівника державної служби; на рівнозначну або нижчу вакантну посаду в іншому державному органі, у тому числі в іншому населеному пункті, – за рішенням керівника державної служби в державному органі, з якого переводиться державний службовець, та керівника державної служби в державному органі, до якого переводиться державний службовець [5].

5. Оцінювання результатів службової діяльності. Для визначення якості виконання поставлених завдань, а також для прийняття рішень щодо преміювання, планування кар'єри, виявлення потреб у професійному навчанні щороку проводять оцінювання результатів службової діяльності державних службовців. Показники результативності, ефективності та якості визначають відповідно до посадових обов'язків державного службовця, а також дотримання ним етичних норм та вимог законодавства у сфері запобігання корупції.

Діяльність державних службовців категорій «Б» і «В» оцінює безпосередній керівник державного службовця та керівник структурного підрозділу, а державних службовців категорії «А» - суб'єкт призначення, при цьому висновок про результати оцінювання затверджується його наказом (розпорядженням).

6. Підвищення рівня професійної компетентності державних службовців. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року одним із пріоритетів реформування державної служби та управління людськими ресурсами в державних органах визначено є реформування системи професійного навчання державних службовців [8].

Навчання протягом життя – це підхід, який сповідують усі успішні інституції в бізнесі, неурядовому та державному секторах у будь-якій країні світу [3]. Відповідно до Закону України «Про державну службу» [5, ст. 48] та Порядку стажування державних службовців [6, п. 2] державним службовцям створюються умови для підвищення рівня професійної компетентності шляхом професійного навчання, яке проводиться постійно.

Видами професійного навчання є підготовка за магістерськими програмами; підвищення кваліфікації; стажування; самоосвіта.

Необхідність професійного навчання державного службовця визначає його безпосередній керівник за поданням служби управління персоналом державного органу на основі результатів оцінювання його службової діяльності. Порядок проходження стажування державних службовців визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби [5, 7].

Підготовка фахівців державного управління стала одним із державних пріоритетів одразу після набуття незалежності України, що цілком закономірно, оскільки реформи в Україні гальмувались через відсутність професійно кваліфікованих державних службовців.

7. Припинення державної служби. Власне припинення державної служби може відбуватись або шляхом звільнення або у зв'язку з відставкою. Відставкою є припинення державної служби службовцем, який займає посаду першої або другої категорії, за його письмовою заявою, за наявності таких підстав як етичні переконання, стан здоров'я, незгода з рішенням державного органу тощо.

Висновки. Процес проходження служби в органах державної влади складається з низки основоположних етапів, які в сукупності складають хід перебування державного службовця на займаній посаді. Проходження державної служби, яке є тривалим процесом, що починається з прийняття на службу з можливим переміщенням по службі, обов'язковим проведенням щорічної оцінки виконання державними службовцями своїх повноважень та атестації службовців і закінчується припиненням державної служби.

Література.

1. Інтерв'ю Голови Національного агентства з питань державної служби Костянтина Ващенка газеті День". [Електронний ресурс]. – 2019. - № 72-73. - Режим доступу : <https://cutt.ly/HhBVoQT>

2. Концепція адміністративної реформи в Україні / Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. - К., 1998. - 61 с.

3. Підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування Донецчини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nads.gov.ua/news/pidvishchennya-kvalifikaciyi-posadovih-osib-miscevogo-samovryaduvannya-donechchini>.

4. Порядок проходження державної служби (прийняття на державну службу, кар'єра в державних органах, припинення державної служби). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/MhBVu8S>

5. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4.

6. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України / Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. [Електронний ресурс]. Київ. - № 471. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>.

7. Реформа державної служби у питаннях та відповідях : практичний посібник для керівників служб управління персоналом / [М. Канавець, Ю. Лихач, А. Кукуля, І. Рощин, О. Романюк, А. Астапов]; за заг. ред. К. Ващенка. – К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2016. – 176 с.

8. Стан системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад: доповідь / [К. Ващенко, В. Купрій, В. Чмига, Т. Токарчук, Л. Рикова, Ю. Вернигор та ін.; за заг. ред. К. Ващенка]. – К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2019. – 140 с.

9. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/hhBVtJG>

УДК 336.226.1:63

ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

RENTAL RELATIONS AS AN INSTITUTIONAL COMPONENT OF THE AGRICULTURAL LAND MARKET

ГРИГОРЕНКО А.С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сіільського господарства імені Петра Василенка

Уточнено категоріальний зміст орендних відносин як складової ринку земель сільськогосподарського призначення, визначено сучасні проблеми їх реалізації та можливості застосування іноземного досвіду за умов українських господарських реалій.

Ключові слова: земельні відносини, ринок землі, орендні відносини, оренда землі, національна економічна безпека.

The categorical content of lease relations as a component of the market of agricultural lands is specified, modern problems of their realization and possibilities of application of foreign experience in the conditions of the Ukrainian economic realities are defined.

Key words: land relations, land market, lease relations, leases of land, national economic security.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На підставі аналізу літературних джерел, норм вітчизняного і світового земельного законодавства та з урахуванням досвіду реформування аграрного сектору України, земельні відносини можна визначити як узгоджену систему соціально-економічних відносин щодо володіння, користування, розпорядження, управління об'єктивно обмеженими земельними ресурсами та їх охорони на державному, регіональному і локальному рівнях, яка, в свою чергу, інтегрується до системи виробничих відносин кожної історичної епохи з урахуванням розвитку та специфіки поєднання елементів продуктивних сил, характеризуючись певною економічною ефективністю.

Формулювання цілей статті. Вузловими поняттями системи земельних відносин є державне управління земельними ресурсами, земельний ринок, ціна землі, іпотека, оренда землі, земельна рента, землеустрій тощо. На нашу думку, центральним елементом такої системи є ринок земель, в т. ч. його головний сегмент – ринок земель сільськогосподарського призначення, оскільки саме ці землі становлять найціннішу частину національного фонду земельних ресурсів, включені до системи забезпечення національної продовольчої безпеки, а їх оборот вимагає особливого державного регулювання.

* Науковий керівник – Грідін О.В., к.е.н., доцент,

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій практиці значна частина соціально-економічних відносин, пов'язаних з володінням, користуванням та розпорядженням певним майном, реалізується через ринок. Враховуючи вітчизняну специфіку здійснення земельних відносин, до числа ринкових операцій із землею, крім класичного дуалізму операцій купівлі-продажу (привласнення-відчуження), слід включити правочини оренди, обміну та застави, здійснювані під впливом взаємодії попиту і пропозиції на основі ринкових цін, яким притаманна волатильність. В сучасній вітчизняній економічній літературі ринок земельних ресурсів, який фактично існує та діє, але формально перебуває на стадії формування та вимагає інституціоналізації, є недостатньо вивченою системою.

Виходячи з припущення про раціональність поведінки господарюючих суб'єктів, ми вбачаємо більшу загрозу у вилученні земельних ресурсів з господарського обігу, ніж в повноцінному залученні земель агропризначення до ринкових процесів у якості товару. Така ситуація призводить до втрати економічних вигод як фактичними власниками земельних ресурсів, що з різних причин не мають можливості або бажання використовувати їх для аграрного виробництва, так і господарюючими суб'єктами, які прагнуть набути прав власності на землю та використовувати її, але не мають такої можливості через відсутність нормативноправового забезпечення, або ж змушені реалізовувати свої інтереси напіввітнієвим способом. Земельний ринок, на нашу думку, може бути визнаний частиною загальної системи земельних відносин, регуляторами якої є множина прав власності (володіння, користування, розпорядження), можливість передачі цих прав (оренди, продажу, застави тощо), конкуренція (вільний вибір ділянки, форм та методів господарювання на ній), грошова оцінка і ціна земельних ресурсів (яка формується на основі попиту та пропозиції) тощо.

Загалом, ринок земель сільськогосподарського призначення доцільно розглядати у якості складної системи економічних і правових відносин, що виникають між державою, фізичними та юридичними особами на підставі передачі землі у власність, розпорядження чи користування в рамках норм чинного законодавства для реалізації раціональної господарської діяльності, спираючись на дію ефективної ринкової інфраструктури.

Необхідність існування цивілізованих форм ринкових відносин з приводу купівлі-продажу, оренди, іпотеки та інших правочинів стосовно земельних ресурсів в Україні є об'єктивною. Одна з причин – потреба національної економіки у формуванні сільськогосподарських угідь оптимальних розмірів, оскільки через відсутність в СРСР інституту приватного землеволодіння та специфічний механізм набуття громадянами України прав власності на землі агропризначення, земельний фонд нашої держави надмірно парцельований. Також важливою причиною, що спонукає до інституціоналізації земельних відносин, є той факт, що структура земельної власності, яка сформувалася в Україні впродовж останніх 25 років, не дає змогу землевласникам та землекористувачам максимізувати (а подекуди й просто реалізувати) свої економічні вигоди.

Значна частина земельного фонду України, внаслідок сприятливих агрокліматичних умов, придатна для аграрного виробництва. Впродовж тривалого історичного періоду еволюціонували й форми господарювання на землі, що, за умов раціонального користування, потенційно мало призвести до буму аграрного виробництва, створення якісної та конкурентоздатної на світових ринках агропродукції, а отже, збагатити національну економіку та підвищити добробут суспільства. Проте, неефективна структура власності на землю призвела до того, що виробничий потенціал України залишається не повністю реалізованим. Парцеляція та, як наслідок, неоптимальний розмір сільськогосподарських угідь агропідприємств призводить до погіршення фінансово-господарських результатів їх діяльності. Це обмежує можливості впровадження підприємствами результатів НТП, внаслідок чого вітчизняна продукція втрачає конкурентні переваги на світових ринках, а за умов лібералізації зовнішньоекономічних зносин – і на ринку внутрішньому. Таким чином, стратегічна мета щодо реального підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції досяжна лише шляхом залучення земель до ринкового обігу і, як наслідок, оптимізації розмірів земельних угідь сільськогосподарських підприємств.

Проблема раціонального землекористування тісно переплітається та органічно пов'язана з іншою – необхідністю запобігання надмірної концентрації земель, контрольованих окремими фізичними особами чи їх групами. Цей процес може супроводжуватись негативними соціально-політичними і економічними явищами: скуповуванням земельних ділянок з метою спекуляції, що призведе до збільшення площ необроблюваних та незадіяних у агровиробництві угідь тощо. Наукова полеміка щодо переваг крупного господарства над дрібним має тривалу історію, хоча немає сумнівів стосовно вищої ефективності ведення крупного виробництва. Проте шаблонний підхід до цього питання може призвести до неолатифундизму. Оптимізація землекористування, як вже неодноразово зазначалося, вимагає залучення земель сільськогосподарського призначення до ринкового обігу. Ретельного вивчення вимагають і орендні земельні відносини. На сьогоднішній день оренда як одна зі специфічних форм реалізації права власності та ефективного використання земель агропризначення надзвичайно важлива.

Концептуальні засади розкриття економічної сутності оренди землі різняться, залежно від світогляду та системи економічних цінностей авторів визначень, традицій та рівня розвитку орендних відносин в країні тощо. У світовій практиці оренду землі інколи ототожнюють з власне договором оренди, що регулює відносини між орендодавцем та орендарем. Проте, така дефініція надмірно формальна та не розкриває інституціонального змісту досліджуваних відносин. Оренду землі також тлумачать як специфічну платну господарську операцію визначеного строку, що вимагає дотриманням цільового призначення земельних ресурсів. З цивільно-правової та господарської точки зору оренду земель можна вважати специфічною формою ефективного використання земельної ділянки. Лаконічне та відносно несуперечливе визначення запропоновано в Законі України «Про оренду землі», проте й воно потребує уточнення, оскільки особливо відзначити необхідно той факт, що оренда землі є невід'ємною складовою системи ринкових відносин і має служити ефективним економічним інструментом раціоналізації землекористування.

Раціональним землекористуванням пропонуємо вважати невиснажливе споживання природних благ, їх бережливу експлуатацію, охорону і відтворення з урахуванням існуючих та майбутніх інтересів сталого суспільного розвитку та забезпечення національної економічної безпеки. Раціональне землеробство необхідно розглядати не лише з точки зору підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, але і регенерації родючих ґрунтів, рослинних ресурсів, поліпшення екологічного стану навколишнього середовища тощо. Екологічний зміст аграрного виробництва визначається характером взаємодії природних чинників та ресурсів у відтворювальних процесах та удосконаленні екосистеми в цілому, за якого об'єднання біогеоценозу з раціональною сільськогосподарською діяльністю людини здійснюється найбільш розумно й ефективно. Цілком зрозуміло, що характер та результативність аграрного виробництва прямо залежить від ступеня інституціоналізації земельних власницьких відносин, в тому числі, відносин оренди. Суть інтенсифікації використання земель, а відповідно і раціонального землекористування, полягає в застосуванні сукупності інвестиційних і неінвестиційних факторів, націлених на підвищення родючості ґрунтів, їх охорону, збільшення масштабів виробництва необхідної суспільству продукції, поліпшення її якості (на основі чого формується як національна стратегія продовольчої безпеки, так і перспективна програма світової товарної експансії), підвищення продуктивності праці через мотиваційні механізми тощо. Іншими словами ресурси повинні бути зорієнтовані, перш за все, на поліпшення якісних характеристик головного засобу агровиробництва – землі.

Специфіка аграрного виробництва полягає в тому, що факт підписання акту приймання-передачі землі ще не означає реальної здатності орендаря вести товарне сільськогосподарське чи фермерське господарство на орендованій ділянці. Тому особливо важливо забезпечити простоту, прозору та економічно зрозумілу процедуру набуття орендарем прав на земельну ділянку, з одного боку, та гарантувати інтереси орендодавця, з іншого. Будь-які відносини щодо землі, автоматично набувають загальносуспільного значення, а тому спрощення документального оформлення та дерегуляція орендних відносин з боку державних інституцій, має відбуватися під наглядом державних інституцій, але не через диктат їх політико-економічної волі, а шляхом забезпечення справедливості у середовищі учасників земельних відносин, що діють самостійно та з урахуванням власних інтересів.

Особливо гостро стоїть питання, яким чином спонукати орендарів до свідомого та відповідального господарювання на орендованій землі. Незаперечно, одним з факторів, що визначає характер та прогресивність ведення господарства в такому разі, є тривалість оренди.

Висновки. Запровадження в Україні мінімального строку для договорів оренди землі відповідає практиці країн з високою ефективністю аграрного виробництва. Не зважаючи на законодавче закріплення мінімального строку оренди, одна сторона договору оренди зберігає право дострокового розірвання договору, якщо інша сторона порушує його умови, скориставшись загальними нормами цивільного права. Наприклад, орендодавець може достроково розірвати договір, у випадку несплати орендарем належної плати. В будь-якому разі, вимоги щодо розірвання договору мають бути економічно та юридично обґрунтованими.

Одна із основних задач оптимізації землекористування та землеволодіння в нашій країні має полягати в уникненні спекуляцій із землею, а також недопущенні руйнування існуючих екосистем та агроландшафтів. Це можливо за умов забезпечення сталості, постійності сільськогосподарського використання земель, упередження роздроблення ділянок та структур, що здійснюють сільськогосподарське виробництво, оскільки парцеляція земель може призвести до формування дрібних господарств, чия життєздатність за умов економічної невизначеності є доволі низькою.

Література.

1. Домашенко М.В. Про теоретичні погляди на власність / М. В. Домашенко // Право України : Респ. юрид. журнал . – 2010 . – №12 . – С. 32-39.
2. Кириленко І.Г. Актуальні проблеми земельного ринку в Україні / І. Г. Кириленко, В. П. Кравчук // Економіка АПК. - 2012. - №5. - С.26 - 29.
3. Гетьман А. П. Екологічне право: Підручник / А. П. Гетьман // - Харків: «Право», 2013. – 432 с.
4. Андрейцев В. І. Екологічне право: особлива частина: Підручник для студентів юридичних вузів / В.І. Андрейцев // – К.: Істина, 2013. – 376 с.
5. Титаренко Т. Г. Поняття державного регулювання і державного управління земельними відносинами [Текст] / Т. Г. Титаренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - № 4. - С. 72-78.
6. Непиталюк А. В. Теоретичні засади формування і перспективи ринку землі в Україні / А. В. Непиталюк // Глобалізаційні виклики розвитку національних економік – К. : КНТЕУ, 2016. – С. 380 – 390.
7. Сільське, лісове та рибне господарство : Сільське господарство України 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/09/zb_agriculture_2015pdf.zip.
8. Шульга М. В. Правові засади державної земельної політики України. [Текст] / М. В. Шульга // Право України. 2012. № 7. С.22-27.
9. Ходаківська О.В. Земельні відносини у сільському господарстві: регіональний вимір : [монографія] / О.В. Ходаківська, Н.І. Бурлака. – К. : ІАЕ, 2012 – 242 с.
10. Титаренко Т. Г. Теоретичні аспекти застосування програмно-цільового підходу в державному управлінні земельними відносинами / Т. Г. Титаренко // Зб. наук. праць Донецького державного університету управління «Сучасні проблеми державного управління». – Донецьк: ДонДУУ, 2014. – Т. XV. – Вип. 294. Серія "Державне управління". - С.13-21.
11. Титаренко Т. Г. Механізм регулювання земельних відносин в Україні / Т. Г. Титаренко // Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє: результати дванадцятої міжнародної конференції: збірник наукових праць (14.12.2015 р.) / відп. ред. Приходько М. М., Тонких С.В. - Київ: Видавництво "Аграр Медіа Груп", 2015. - С. 102-106.
12. Сидоренко Т. Ф. Еволюція розвитку земельно-майнових відносин в Україні – 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/26.pdf

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВЕКТОРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ НА ПРИКЛАДІ ЇЇ ПРОВІДНИХ ПІДПРИЄМСТВ

CURRENT STATE AND VECTORS OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE AGRICULTURAL SPHERE ON THE EXAMPLE OF ITS LEADING ENTERPRISES

РУСАНОВА Я.І., КОЛІСНИК А.І., ПОЛУЕКТОВА Л.В.,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенко

Проаналізовано приклади реалізації принципів соціальної відповідальності в діяльності провідних національних аграрних компаній України. Обґрунтовано вплив розвитку соціальної відповідальності на зростання конкурентоспроможності суб'єктів аграрної сфери. Запропоновано заходи з активізації соціальної відповідальності в аграрній сфері на мікрорівні.

Ключові слова: *принципи соціальної відповідальності, конкурентоспроможність, аграрна сфера, суб'єкти аграрної сфери*

Examples of realization of principles of social responsibility in activity of the leading national agrarian companies of Ukraine are analyzed. The influence of the development of social responsibility on the growth of competitiveness of the subjects of the agrarian sphere is substantiated. Measures to intensify social responsibility in the agricultural sector at the micro level are proposed.

Key words: *principles of social responsibility, competitiveness, agrarian sphere, subjects of agrarian sphere*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Впровадження стандартів соціальної відповідальності у практику господарювання аграрних бізнес-суб'єктів постає важливим завданням сучасної системи управління. У структурі когнітивної складової організаційної культури центральне місце займають місія та ціннісні орієнтири підприємства. Сучасні світові тенденції розвитку і ускладнення процесів взаємодії суспільства і бізнесу в рамках парадигми сталого розвитку актуалізує коригування місії підприємства відповідно до принципів соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку соціальної відповідальності на мікрорівні приділено значну увагу з боку ряд відомих вітчизняних вчених, а саме: М.М. Ігнатенко, І.О. Крюкаво, В.В. Кужель, Ю.О. Лупенко, Л.О. Мармуль, С.В. Мельник, Л.А. Нохріна, Шигун М.М. та інші. Разом з тим, рівень соціальної відповідальності бізнес-суб'єктів в аграрній сфері сьогодні залишається низьким. Це потребує проведення подальших наукових досліджень в напрямку забезпечення належної наукової підтримки процесів розвитку соціально відповідального аграрного бізнесу.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз стану соціальної відповідальності в аграрній сфері, яка реалізується її суб'єктами та розробка пропозицій щодо її активізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна відповідальність бізнесу ґрунтується на практиці залучення соціальних і екологічних аспектів у діяльність бізнесу на ґрунті взаємодії між різними зацікавленими сторонами (групами впливу). Реалізується внесок бізнесу у досягнення цілей сталого розвитку, інтеграцію їх у взаємовигідні підходи.

На сьогодні в Україні діє Центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності та

* Науковий керівник – Орел А.М., к.е.н., доцент

Спільнота «Соціально Відповідальний Бізнес»; Конфедерацією роботодавців України розроблений проект стандарту ISO 26 000 «Керівництво із соціальної відповідальності». Разом з тим, в Україні налічується понад 140 підписантів-учасників Глобального Договору ООН (The Global Compact) – ініціативи, спрямованої на поширення відповідального корпоративного громадянства і на те, щоб комерційні компанії брали участь у вирішенні проблем, які постають і зв'язку з глобалізацією [7]. При цьому некоректно ототожнювати кількість підписантів Глобального Договору ООН із станом соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Проаналізуємо приклади реалізації принципів соціальної відповідальності в діяльності провідних національних аграрних компаній, використовуючи інформацію, надану на їх офіційних сайтах. Так, сайт компанії «Нібулон» містить наступні дані [6]:

«Сьогодні «НІБУЛОН» є успішним прикладом екологічно свідомого бізнесу в Україні. Екологічна складова в будівництві річкових терміналів та елеваторних комплексів компанії, крім очевидних переваг з точки зору логістики та організації виробництва, позитивним чином позначається на стані довкілля. Підприємство виділяє значні фінансові ресурси на охорону навколишнього природного середовища. Протягом 2013-2018 рр. «НІБУЛОНом» витрачено на охорону навколишнього середовища та сплату екологічних платежів до бюджетів різних рівнів 173,6 млн грн, з них 24 млн грн у 2018 році. Починаючи з 2017 р. компанія провадить власну програму енергозбереження та утилізації відходів, утворених на виробничих підрозділах компанії. У рамках зазначеної програми для опалення та гарячого водопостачання автотранспортного підрозділу встановлено котли, що працюють на відпрацьованому маслі (вартість інвестицій 1,5 млн грн), а на інших підрозділах – твердопаливні котли, що працюють на брикетах, виготовлених з некормових зернових відходів (вартість інвестицій у встановлення лінії виробництва паливних брикетів – 2 млн грн).

Рівень заробітної плати за робітничими професіями на ССЗ «НІБУЛОН» конкурентний аналогічним позиціям за кордоном, а от рівень виробничої культури, безпеки праці та соціальні гарантії на порядок вищі саме для нібулонівців. До того ж, працівники мають можливість жити повноцінним життям: працювати в себе на Батьківщині, щодня бачити свої родини і виховувати дітей, а не втрачати здоров'я й кращі роки на чужині.

З року в рік компанія допомагає підшефним освітнім закладам, оснащуючи комп'ютерні та мультимедійні класи сучасним високоякісним обладнанням, забезпечуючи їх необхідними методичними матеріалами, меблями, спортивним інвентарем та обладнанням, костюмами, формою, ремонтуючи навчальні кабінети. У 2018 році 152 підшефні школи компанії «НІБУЛОН» по всій Україні отримали в подарунок спортивний інвентар на загальну суму близько 240 тисяч грн.»

Компанія «Кернел» декларує наступні цілі сталого розвитку і соціальної відповідальності [5]: «Глобальна мета Компанії у сфері сталого розвитку і соціальної відповідальності – розвиток суспільства шляхом добровільного внеску бізнесу в соціальну, економічну і екологічну сфери, пов'язані з діяльністю і досягненням стратегічних цілей Компанії. Соціальна мета: розвиток потенціалу людей, забезпечення охорони праці і здоров'я, створення умов для самореалізації і професійного розвитку співробітників, внесок у вирішення соціально значущих проблем і розвитку громад в регіонах присутності. Економічна мета: досягнення максимальних показників прибутковості шляхом ефективного використання ресурсів, впровадження новітніх технологій, постійного вдосконалення процесів, прозорого та відкритого ведення діяльності. Компанія прагне до впровадження інновацій, бережливо обробляє землю і виготовляє продукцію високої якості, яка відповідає міжнародним стандартам якості, діловій бізнес-етиці та потребам клієнтів. Екологічна мета: максимізація енергоефективності, мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище, зниження рівня викиду парникових газів, переробка і мінімізація відходів, збереження властивостей землі до відновлення».

У структурі інформації на сайтах всіх компаній із Топ-5 найбільших аграрних компаній в Україні містяться дані щодо проектів з реалізації концепції соціальної відповідальності. Це дозволяє зробити висновок, що додержання принципів соціальної відповідальності впливає на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання через поліпшення іміджу та репутації брендів, підвищення обсягів продажів і лояльності споживачів до продукції компанії, зменшення показників плинності кадрів, налагодження партнерських стосунків з владою, полегшення доступу до засобів масової інформації, зростання зацікавленості інвесторів. Аналіз структури

власності провідних агрокомпаній дозволяє стверджувати, що основними провідниками концепції використання організаційної культури в цілому і концепції соціальної відповідальності, зокрема, як системоутворюючого елементу розв'язання завдань стратегічного управління в бізнес-середовищі України є суб'єкти, створені за участю іноземного капіталу.

Висновки. Ускладнення процесів взаємодії суспільства і бізнесу в рамках парадигми сталого розвитку актуалізує коригування місії підприємства відповідно до принципів соціальної відповідальності, під якою розуміється залучення соціальних і екологічних аспектів у діяльність бізнесу на ґрунті взаємодії між різними зацікавленими сторонами (групами впливу). Додержання принципів соціальної відповідальності впливає на конкурентоспроможність суб'єктів агробізнесу. Напрямами впливу є: поліпшення іміджу та репутації брендів, підвищення обсягів продажів і лояльності споживачів до продукції компанії, зменшення показників плинності кадрів, налагодження партнерських стосунків з владою, полегшення доступу до засобів масової інформації, зростання зацікавленості інвесторів.

Література.

1. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки. Херсон: Айлант, 2015. 470
2. Ігнатенко М. М. Теоретичні засади та практичні напрями формування корпоративної соціальної відповідальності аграрних і харчових підприємств. Економіка АПК. 2015. № 1. С. 78-83.
3. Крюкова І. О. Імплементация стандартів соціальної відповідальності в практичну діяльність суб'єктів аграрного бізнесу України. Економічний форум. 2016. № 4. С. 257-263.
4. Орел А. М. Управління конкурентним потенціалом в системі інноваційно-інвестиційного розвитку: детермінанти, механізми та стратегії. 2020. Харків: «Смугаста типографія», 410 с.
5. Офіційний веб-портал антимонопольного комітету: веб-сайт. URL: <https://amcu.gov.ua/napryami/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo>.
6. Офіційний сайт компанії «NIBULON»: веб-сайт. URL: <https://www.nibulon.com/uploads/files/Inform%202018-2019%20mr.pdf>.
7. Соціальна відповідальність – основа філософії бізнесу: веб-сайт. URL: <https://www.okko.ua/sotsialna-vidpovidalnist-osnova-filosofii-biznesu>

УДК 332.2:327

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СВІТОВОЇ ПРАКТИКИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF ADAPTATION OF WORLD PRACTICE OF CONSTRUCTION OF THE SYSTEM OF LAND RELATIONS IN UKRAINE

ГРИГОРЕНКО А.С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Відображено зміст, особливості, функції, форми власності на землю. Проведено аналіз походження та порядок встановлення права власності на землю, приватизацію, оренду, продаж та купівлю землі, а також на придбання прав на них на підставі чинного законодавства. Досліджено можливі проблеми реалізації права на землекористування та формування шляхів їх усунення.

Ключові слова: земельні відносини, форми власності, право власності, приватизація, оренда, законодавство, землекористування

The content, features, functions, forms of land ownership are reflected. The analysis of the origin and procedure for

* Науковий керівник – Грідін О.В., к.е.н., доцент

establishing land ownership, privatization, lease, sale and purchase of land, as well as the acquisition of rights to them on the basis of current legislation. land use and the formation of ways to eliminate them.

Key words: *land relations, forms of ownership, property rights, privatization, rent, legislation, land use.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. За нинішнього стану розвитку земельних відносин на ринку існує безліч невирішених питань управління та регулювання на державному рівні. Держава повинна виконувати регулюючу функцію, яка має особливе значення для формування нової форми відносин у суспільстві, зокрема, у формуванні та функціонуванні ринку землі.

Формулювання цілей статті. В умовах існуючої різноманітності умов та рівнів розвитку, всі без винятку країни мали і повинні вирішити загальну проблему пошуку та реалізації власних моделей регулювання земельних відносин та формування ринку землі. Розглянемо методи регулювання земельних відносин у країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У жодній країні світу немає справді вільного ринку землі та необмеженого права приватної власності на землю, неконтрольованого продажу та придбання останнього. Зокрема, в англо-американських країнах (Великобританія, Канада, США) всі права на землекористування розглядаються законом як право власності та регулюються цивільним правом. Використання землі для сільськогосподарських потреб забезпечується переважно економічними методами

В країнах Західної Європи європейська власність на землю вважається формою загальної власності. Тому вона виходить за межі Цивільного кодексу та широко представлена в спеціальних законах, що містять багато адміністративних та правових норм. Використання землі для сільськогосподарських потреб в основному забезпечується адміністративними та правовими методами. У тому числі:

- Вимога щодо меліорації та інших заходів, спрямованих на зміну або підтримку фізичного стану земель сільськогосподарського призначення;

- Примусове вилучення та переведення на великі, добре організовані господарства малих та середніх господарств (Німеччина, Бельгія, Франція, Іспанія). Цього достатньо для рішення влади і не вимагає згоди землевласників.

- Адміністративний контроль за проведенням сільського господарства, державне втручання у технологічний процес. Аналогічні методи адміністративного контролю також використовуються в Сполучених Штатах, де з 1930-х років багато культур вирощується тільки за спеціальними ліцензіями.

- Законодавче зобов'язання виробників використовувати насіння деяких сортів, щоб запобігти розміщенню різних сортів на окремих земельних ділянках, для вибору порід тварин;

- Обов'язкове втручання адміністрації в управління сільськогосподарським виробництвом, контроль за дотриманням екологічних, санітарних та зоотехнічних вимог, стандартів та обмежень.

Регулювання земельних відносин - це динамічне управління земельними відносинами за допомогою економічних орієнтирів та методів у системі "земля - держава - приватний власник".

Регулювання земельних відносин зводиться до застосування певних методів і механізмів, які впливають на ці відносини. Є дві основні групи методів - організаційно-економічні .

Перший - організаційний - визначає певні способи дій власника землі, землекористувачів або обмежує їхні права відповідно до законів. До цієї групи належать: встановлення максимального розміру земельної ділянки безплатно, процедура реєстрації земельної власності та земельних угод, перелік порушень, за якими відповідає землевласник, обмеження використання екологічно небезпечних технологій , порядок видобутку землі для суспільних і суспільних потреб, порядок компенсації виплат

Друга група - це економічні методи регулювання земельних відносин. У цих методах лічильники витрат, що використовуються власником або землекористувачем, використовуються при виборі методів економічного використання та захоронення земель.

Економічні методи також поділяються на два класи.

Перший - це методи державного впливу, які створюються на державному, регіональному

та муніципальному рівнях. Цей клас включає: ціну землі, ставки земельного податку, компенсаційні виплати за вилучення земельної ділянки, визначення рівня орендної плати, ставки податку за операції з землею, збори за оформлення документів.

Другий клас економічних методів - це ринкові регулятори, тобто фактори ринку землі, обумовлені попитом та пропозицією. Вони є ціною при купівлі земельних ділянок на продаж, оренди договорів, поєднання іпотечних цін з іпотечними ставками тощо. Усі вищезазначені способи впливу на земельні відносини визначаються чинним законодавством, насамперед, Конституцією України, Цивільним кодексом, Земельним кодексом та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють земельні відносини.

Система організаційно-економічних регуляторів земельних відносин в умовах переходу на ринок включає: земельний податок, оренду землі, ринкову ціну на землю, ціну іпотечної землі, компенсаційні виплати при вилученні землі, компенсаційні виплати за збереження земель, платежі за вирощування якості та земля, штрафи за шкоду навколишньому середовищу, податок на цивільний оборот, оплата права на оренду тощо.

Для ефективного державного регулювання земельних відносин потрібна точна інформація про стан і тенденції якісних та кількісних змін земельних ресурсів за категоріями та типами земель. У системі характеристик правовий режим землекористування повинен мати велике значення, узгоджений низкою суттєвих ознак окремих об'єктів (місцерозташування, рельєф, ґрунтовий покрив, економічна оцінка, яка визначає найкращий варіант для промислових, економічних або інше використання). Класифікація землі, присвоєння їй певним категоріям та способом використання, яка закріплена законодавчими актами, створює досить стабільну систему забезпечення охорони земельних ресурсів та їх ефективного використання, що також є дуже важливим у ринковій економіці.

Головним завданням державного регулювання земельних відносин в Україні є не лише формування шару власників, власників та орендарів землі як соціальної основи для стабілізації суспільства, а й надання сільськогосподарських продуктів країни з наступним входженням міжнародний ринок. Необхідно створити умови для формування ринку землі та зміцнення приватної власності на землю та використання для таких незалежних установ: Державного земельного банку, Державного комітету земельних ресурсів, Державної контрольної інспекції землеустрою та охорони та моніторингу земель, Земля, земельний суд. Їх взаємозв'язок відповідає інтересам розвитку ринку землі.

Впровадження повноцінного сільськогосподарського ринку землі та її ефективного державне регулювання в Україні забезпечить реалізацію ряду актуальних проблем на сьогоднішній день, зокрема:

- повноцінна реалізація права приватної власності та інших прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення всіма суб'єктами земельних відносин;
- створення сприятливого ринкового середовища, що забезпечує постійний перехід прав на нерухоме майно до найбільш ефективних власників;
- кардинальне підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства;
- раціональний перерозподіл та оптимізація використання земель сільськогосподарського призначення;
- встановлення об'єктивної ринкової власності земельних ділянок сільськогосподарського призначення у процесі їх економічного обороту;
- підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення та забезпечення стратегічної продовольчої безпеки держави;
- безперешкодний доступ громадян до землі як ресурсу людського розвитку;
- збереження та створення робочих місць у сільській місцевості;
- стимулювання розвитку інститутів громадянського суспільства у питаннях захисту прав власників земельних ділянок.

Серед головних негативних наслідків продовження мораторію на продаж зазначених земель можна відрізнити наступне: стримування оптимізації сільськогосподарського землекористування та землекористування, неможливість поліпшення технологічних умов використання земель сільськогосподарського призначення їх ірраціональний розмір земельних

ВОЛОДІНЬ.

Висновки. Світова практика показує, що найважливішими компонентами ринку землі є відносини оренди та іпотечні відносини. Тому Україні слід очікувати швидкого розвитку орендних відносин та земельних облігацій на початкових етапах ринкових земельних відносин, а не масового продажу.

Оренда як засіб економічних відносин, безумовно, має недоліки, але на її стороні є значні переваги. Зрештою, два успішних не тільки в аграрному плані країни - Нідерландах та Ізраїлі - побудували свої земельні відносини в оренду. У Європі та Північній Америці орендні відносини поступово заміщують приватну власність на землю. Звичайно, вони не менш, ніж класичні відносини власності, вимагають детального регулятивного регулювання.

Створення прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення - це не тільки і не стільки їх продаж, це, перш за все, можливість ефективного управління, одним з варіантів є передача земельних ділянок на довгострокову оренду.

Отже, "ринок землі" - це не тільки купівля та продаж, а й оренда, передача, обмін, передача та успадкування приватизованої землі для індивідуального збагачення.

Література.

1. Проблеми формування та оцінки ефективності функціонування сучасних землегосподарських систем // Матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 28 жовтня 2010 р. / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Київ, РВПС України НАН України, 2010. – 304 с. – Укр., рос. мовами.
2. Зінченко Т.Є. Інституціональні аспекти трансформації землекористувань населених пунктів в сучасних ринкових умовах / Т.Є. Зінченко. – Житомир : Вид-во "ПП Рута", 2010. – 214 с.
3. Домашенко М.В. Про теоретичні погляди на власність / М. В. Домашенко // Право України : Респ. юрид. журнал . – 2010 . – №12 . – С. 32-39.
4. Паславська, О. Я. Нова земельна реформа в Україні може позбавити селян землі / О. Я. Паславська // Час і події. – США. Чикаго. Штат Іллінойс, 2012. – № 16. – С. 18-28.
5. Бондарчук Н.В. Проблеми права власності на землю в Україні / Н.В. Бондарчук// Часопис Київського університету права. – 2012. – №3. С.– 289-292.
6. Андрейцев В. І. Екологічне право: особлива частина: Підручник для студентів юридичних вузів / В.І. Андрейцев // – К.: Істина, 2013. – 376 с.
7. Паславська О. Я. Щодо запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / О. Я. Паславська // Порівняльно-аналітичне право. 2014. – № 5. – С. 173-176.
8. Міхно О. І. Конспект лекцій з дисципліни «Земельне право» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх напрямів підготовки університету) / О. І. Міхно // – Х: ХНУМГ, 2014. –156 с.
9. Кирєєва І. В. Специфіка припинення публічних форм права власності на землю / І. В. Кирєєва // Наше право. – 2015. - № 2. – С. 136-140.
10. Положення про Державну службу Ук8 раїни з питань геодезії, картографії та кадастру: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січ. 2015 р. № 15 // Зем8 левпорядний вісник. — 2015. — № 2. — С.60864.
11. Брусенцова Я.В. Застосування земельного законодавства в діяльності органів місцевого самоврядування / Я.В. Брусенцова //— Х. : Фактор, 2016. — 103 с.
12. Земельний кодекс України № 2768-III від 25 жовтня 2001 року (остання редакція від 01.01.2017 року).
13. Земельний портал України.
14. Конспект лекцій з дисципліни «Земельне Право» Для курсантів 3 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності ,Дніпро 2016.

УДК 336.22

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF STATE TAX CONTROL IN UKRAINE

КОРНІЄЦЬКИЙ М.О., КОРНІЄЦЬКА М.О., ПУЛАВСЬКА О.А.
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенко

Здійснено аналіз стану діючої системи державного податкового контролю в Україні та виділено проблеми його організації та здійснення. Запропоновано шляхи удосконалення державного податкового контролю, які було згруповано за трьома напрямками: узгодження цілей учасників податкового контролю; узгодження можливостей учасників податкового контролю; узгодження інтересів учасників податкового контролю.

Ключові слова: державний податковий контроль, шляхи удосконалення, напрями удосконалення, учасники податкового контролю

The analysis of the current system of state tax control in Ukraine is carried out and the problems of its organization and implementation are highlighted. Ways to improve the state tax control are proposed, which were grouped in three areas: coordination of the goals of the participants of tax control; coordination of opportunities of participants of tax control; coordination of interests of participants of tax control.

Key words: state tax control, ways of improvement, directions of improvement, participants of tax control

Постановка проблеми в загальному вигляді. Контроль є основною частиною державного управління, оскільки таке управління передбачає відповідальність перед суспільством, що у свою чергу є важливим чинником соціально-економічної стабільності держави, її фінансової безпеки. У свою чергу, податковий контроль як функція державного управління – одна з головних проблем, що постає перед органами виконавчої влади України на нинішньому етапі розвитку економіки.

Ефективний податковий контроль (важлива складова функціонування податкової системи в економічному і соціальному контексті), з огляду на необхідність забезпечення фінансових потреб держави, має базуватись на засадах формування максимально зручних і необтяжливих умов оподаткування бізнесу, в тому числі за рахунок подолання нерівномірного розподілу податкового навантаження в економіці, впорядкування системи планування, організації і здійснення податкових перевірок, використання сучасних аналітичних інструментів їх проведення, сприяння підвищенню податкової культури, дисципліни у суспільстві і ефективності податкового адміністрування загалом [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади ефективності податкового контролю та загальні засади її підвищення представлені в роботах вітчизняних дослідників, зокрема З. Варналія, Ю. Васюка, О. Воронкової, Б. Карпінського, М. Мельник, В. Онегіної, С. Руденка, С. Степаненка, Л. Тарангул та ін. Незважаючи на широкий спектр досліджень з даної проблематики, практична реалізація контрольної функції податків залишається недосконалою, має забагато нарікань зі сторони суб'єктів бізнесу, що потребує продовження наукових розвідок зі знаходження актуальних напрямів розвитку податкового контролю в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз сучасних особливостей державного податкового контролю в Україні, а також розробка пропозицій щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний податковий контроль є суттєвим елементом державного регулювання економіки, обов'язковою умовою ефективного

* Науковий керівник – Руденко С.В., к.е. н., доцент

функціонування фінансової системи й економіки країни в цілому. Від ефективності податкового контролю значною мірою залежить економічний добробут держави та її безпека.

Податковий контроль як елемент управління оподаткуванням є необхідною умовою існування ефективної податкової системи; забезпечує зворотній зв'язок платників податків з органами державного управління, які наділені особливими правами и повноваженнями з усіх питань оподаткування. Податковий контроль – завершальна стадія податкового адміністрування, один з елементів методики планування податкових доходів бюджету. Цей контроль як складова частина державного управління економікою має певну специфіку практики застосування і цільову спрямованість, що відрізняє його від інших видів контролю [8].

Протягом 2014-2019 рр. спостерігається підвищення ефективності податкового контролю в Україні з огляду на показник суми донарахувань, що приходить на 1 перевірку. Проте, з іншої сторони, зростання цього показника може бути свідченням зниження податкової дисципліни. Дане твердження підтверджується високим рівнем тінізації економіки, який становить 23,8% від загального обсягу ВВП [9].

Основними проблемами організації та здійснення державного податкового контролю в Україні є:

- присутність корупційної складової у вирішенні «проблемних» питань за результатами контролю податкових органів; часто невинуваті завдання і методи контрольної роботи податкових органів;
- відсутність податкової свідомості у платників податків, спрямованої на самостійне належне обчислення податкових зобов'язань, добровільну їх сплату;
- низький рівень податкової культури платників податків, зумовлений насамперед постійними нововведеннями у вітчизняному законодавстві, відсутністю завчасної поінформованості платників про очікувані зміни у ньому;
- слабка реалізація принципу гласності у здійсненні податкової політики, невідпрацьованість форм і методів участі громадян у прийнятті рішень, що безпосередньо стосуються їхніх інтересів [5];
- недостатня ефективність системи співробітництва громадських організацій, які діють в інтересах платників податків, з законодавчою та виконавчою владою [5].

З огляду на існування ряду проблем в процесі перевірки, шляхами підвищення ефективності податкового контролю виступає гармонізація відносин між платниками податків і податковими органами у процесі здійснення податкового контролю. Концептуальна модель гармонізації взаємовідносин учасників державного податкового контролю має базуватися на таких першоосновах:

1) узгодження цілей учасників податкового контролю: створення сприятливого податкового середовища для ведення бізнесу на засадах зниження тягаря оподаткування й гуманізації взаємовідносин учасників контрольно-перевірочного процесу для зняття напруги, утвердження порозуміння, уникнення конфліктів між учасниками контролю; забезпечення фінансових інтересів держави, ефективності адміністрування податків і зборів, підвищення податкової культури й дисципліни у суспільстві, виховання соціально відповідального платника податків у результаті підвищення ефективності податкового контролю;

2) узгодження можливостей учасників податкового контролю: вдосконалення механізмів і методів здійснення податкового контролю й підвищення його ефективності, забезпечення сплати до бюджету донарахованих за результатами перевірок податкових зобов'язань і штрафних санкцій; узгодження вимог органу контролю і обов'язків, прав і свобод суб'єкта господарювання; узгодження податкових надходжень і фінансових санкцій з платоспроможністю платника податків; забезпечення суспільної дисципліни та законності у процесі контрольно-перевірочної роботи;

3) узгодження інтересів учасників податкового контролю: формування позитивної громадської думки щодо контролюючих органів, підвищення податкової свідомості платників на засадах добровільної сплати податків; встановлення оптимального рівня оподаткування, що відповідає соціально-економічним інтересам держави, і є прийнятним для платників податків з огляду на визначений рівень податкового навантаження; зниження тиску податкового контролю на бізнес при підвищенні податкової культури та дисципліни у підприємницькому середовищі;

співпраця громадських організацій і платників податків з податковими органами.

Висновки. Отже, на основі аналізу діючої системи державного податкового контролю в Україні з конкретизацією проблем його організації та здійснення було розроблено ряд заходів з удосконалення цього виду контролю, які було згруповано за трьома напрямками: узгодження цілей учасників податкового контролю; узгодження можливостей учасників податкового контролю; узгодження інтересів учасників податкового контролю.

Література.

1. Васюк Ю.М. Податковий контроль в Україні в умовах дії податкового кодексу: реалії, практичні проблеми та шляхи модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. №4. С. 51-56.
2. Васюк Ю.М. Податковий контроль в умовах реформ в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. №3. С. 27-36.
3. Гусак Н.Б., Гусак Ю.Д. Контроль податкових органів за діяльністю підприємств: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 320 с.
4. Економічна безпека: навчальний посібник / [З.С. Варналія, П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул та ін.]; за ред. З.С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.
5. Князькова В.Я. Фіскальна ефективність податкового контролю та напрями його покращення. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 3 (74) С. 116-123.
6. Мельник М.І., Лещух І.В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2015. 330 с.
7. Податковий кодекс України: від 02.12.2001 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Степаненко С.В., Руденко С.В. Концептуальні основи трактування сутності і оцінювання ефективності податкового контролю в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 1. С. 49-56.
9. Тіньова економіка в Україні. Веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/doslidjennya-tinovoji-ekonomiki-v-ukrayini--mayjehvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini>.

УДК 657.1

ВПЛИВ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

THE INFLUENCE OF ACCOUNTING POLICY ON THE EFFICIENCY OF BUSINESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISES

СІДЕЛЬНИКОВА А.В., ЯМБИХ Ю.А., ЮРЧЕНКО Т.М., ГЛАЗКОВА Д.С.
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Відомо, що ефективна організація та планування фінансово-господарської діяльності підприємства, значною мірою залежить від побудови реалізації управлінського процесу, важливим інструментом якого є облікова політика. Зокрема питанням формування облікової політики повинно приділятися більше уваги, як на рівні підприємства, галузі, держави, так і на міждержавному рівні, особливо із пристосуванням вітчизняного

* Науковий керівник – Краля В.Г., к.е.н., доцент

бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів. На основі узагальнення підходів до формування облікової політики сформовано авторське бачення процесу її розроблення, яке включає принципи бухгалтерського обліку, однак визначена законодавчо самостійність підприємств у цьому процесі дає змогу останнім використовувати різноманітність підходів щодо реалізації цих принципів; облікова політика повинна бути відкритою для користувачів інформації (з дотриманням вимог конфіденційності щодо окремої інформації) і повинна будуватися з дотриманням вимог міжнародного законодавства.

Ключові слова: облікова політика, ефективність управління підприємством.

It is known that the effective organization and planning of financial and economic activities of the enterprise depends largely on the construction of the management process, an important tool of which is the accounting policy. In particular, the formation of accounting policy should be given more attention, both at the enterprise, industry, state and interstate levels, especially with the adaptation of domestic accounting to international standards. Based on the generalization of approaches to the formation of accounting policy, the author's vision of the process of its development is formed, which includes accounting principles, but the legally defined independence of enterprises in this process allows the latter to use a variety of approaches to implement these principles; the accounting policy must be open to users of information (subject to the requirements of confidentiality of individual information) and must be built in compliance with the requirements of international law.

Key words: accounting policy, efficiency of enterprise management.

Постановка проблеми у загальному вигляді Чітко сформована облікова політика суттєво впливає на ефективність управління діяльністю підприємства, тому на кожному підприємстві, з урахуванням специфіки діяльності, має бути обрано той варіант обліку, що забезпечить найбільш повну реалізацію управлінських функцій. Проте, розробка та впровадження облікової політики є досить трудомістким процесом і не стала повноцінним інструментом організації обліку з метою забезпечення відповідною інформацією зовнішніх та внутрішніх її користувачів. Досить часто положення про облікову політику, що затверджене на підприємствах, майже повністю копіює зміст нормативних документів, при цьому повноцінно не розкриваючи особливості діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Питання формування та реалізації облікової політики знайшли відображення в працях українських вчених – М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, Т. В.Войтенко, В. В. Євдокімова, Л. О. Коваленко, І. М.Клімович, О. А. Подолянчука та інших. Проте, на сьогодні, в науково-практичній літературі питання особливостей облікової політики в розрізі управління підприємством є недостатньо дослідженим. Крім того, формування окремих елементів облікової політики для кожного підприємства на загальнодержавному рівні не регламентується. Отже, це питання є актуальним для подальшого дослідження та проведення науково-практичних дискусій.

Формулювання цілей статті проаналізувати вплив облікової політики на ефективність управління підприємством. Розглянути елементи облікової політики підприємства, які впливають на прийняття ефективних управлінських рішень

Виклад основного матеріалу дослідження Об'єктивним та звичним є поділ підприємства як цілісної системи на дві підсистеми, одна з котрих безпосередньо здійснює господарські процеси відповідно до тактичних та стратегічних цілей даного підприємства, а друга призначена для управління цими процесами.

Такий загальноприйнятий в управлінні підхід обумовлює необхідність розкрити склад управлінської підсистеми. Для цілей побудови управлінської облікової політики розглянемо управлінську підсистему як самостійну складну систему, що, в свою чергу, має власні підсистеми й елементи. Це необхідно тому, що проблемні питання облікової політики виникають не в абстрактній системі. Вони в будь-якому разі пов'язані з конкретними сторонами функціонування системи управління, з її складовими частинами – функціями, структурою тощо.

Складовими системи управління є:

- закони управління, тобто найбільш суттєві взаємозв'язки між елементами системи управління, котрі забезпечують її цілісність і дієвість;
- функції і методи управління, які включають конкретні форми і прийоми цілеспрямованого впливу органів управління на інтереси й умови діяльності учасників процесів праці;
- інформація як сукупність даних про соціальні, економічні, виробничі та інші процеси;

- інструментарій і важелі такого впливу як плани, управлінські рішення, державні замовлення, норми і нормативи, форми стимулювання і т. ін;

- організаційна структура, тобто внутрішня побудова системи управління, що відображає особливості суспільного розподілу праці та її кооперації, специфіку виконання конкретних функцій і методів управлінської діяльності;

- технічні засоби збирання, обробки і зберігання інформації, що суттєво підвищують продуктивність управлінської праці та змінюють її характер;

- кадри управління – керівники, фахівці, допоміжний персонал. Для цілей формування облікової політики має методичне значення врахування типу організаційних структур (лінійна, лінійно-функціональна, програмно-цільова) та їх якісні характеристики (характер спеціалізації, призначення, форма організації, характер впливу на об'єкт, стабільність функціонування).

Якісні характеристики впливають на рівень цілеспрямованості функціонування системи управління, тому що, наприклад, структури з об'єктною спеціалізацією, що зосереджують усі функції управління тим або іншим об'єктом і впливають на нього комплексно, в цьому сенсі мають перевагу перед структурами із функціональною спеціалізацією.

Отже, є необхідним аналіз можливих варіантів організаційної структури управління та вибору доцільного варіанту, що безпосередньо пов'язано з обліковою політикою. Таким чином, облікова політика є невід'ємною частиною цілісної системи управління, що потребує усвідомлення змісту окремо взятих функцій управління та їх взаємодії.

Існує значна залежність управлінських рішень від якості бухгалтерської інформації, тому основною метою при розробці та впровадженні на підприємстві облікової політики має стати формування повної, достовірної та неупередженої інформації. Облікова політика сприяє посиленню обліково-аналітичних функцій в управлінні підприємством, дає змогу реагувати на зміни, що відбуваються у виробничому процесі. Відповідно до законодавчих вимог підприємство самостійно визначає власну облікову політику, при цьому ступінь його свободи регламентується регламентацією обліку на державному рівні. При виборі облікової політики необхідно враховувати вплив низки факторів, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів належать:

- інфраструктура ринку;
- особливості системи оподаткування;
- вплив інфляційних процесів;
- законодавчі акти та нормативні документи з питань підприємництва бухгалтерського обліку і оподаткування та перспективи їх змін тощо.

Внутрішніми факторами можна визначити такі:

- форму власності та організаційно-правову форму, галузь економіки та вид діяльності;
- організаційну та виробничу структуру підприємства;
- технологічні особливості процесу виробництва;
- рівень розвитку інформаційної системи на підприємстві;
- рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення тощо.

Н.В. Піскунова зазначає, що «за системного підходу до вирішення проблеми формування облікової політики методичною основою має бути визначення класифікаційних ознак чинників: за місцем виникнення – зовнішні та внутрішні; за часом дії – перспективні та поточні; за змістом – виробничо-організаційні та фінансово-економічні.

Визначення чинників за класифікаційними ознаками зумовлює методика, обсяг і зміст облікової політики. Відбувається конкретизація методу бухгалтерського обліку, доведення до чіткого опису способів його проведення в конкретних виробничих умовах» [1].

Формалізація облікової політики здійснюється за допомогою таких носіїв інформації, як наказ, положення, організаційно-розпорядчі документи та інша внутрішня документація. За формою облікова політика має вигляд наказу керівника підприємства, на підставі якого затверджується Положення про облікову політику підприємства, безпосередній контроль за виконанням вимог, якого покладається на головного бухгалтера підприємства.

В економічній літературі [2;3;4] часто відбувається використання наказу про облікову

політику в якості організаційно-розпорядчого документу стосовно документального оформлення облікової політики. Саме в Положенні про облікову політику мають бути зазначені облікові правила, а сам наказ, як правовий акт, що видається керівником підприємства, організації, установи на правах єдиноначальності і в межах своєї компетенції призначений для вирішення основних та оперативних завдань, які поставлено перед підприємством.

Висновки Процес вибору облікової політики включає дані бухгалтерського обліку, статистичного дослідження, різну інформацію. В цьому проявляється нерозривний зв'язок бухгалтерського обліку з прийняттям управлінських рішень. При цьому інформація, яка досліджується, підлягає перетворенню шляхом її аналітичної обробки.

Формування та реалізація правильно обраної облікової політики є тим інструментом, який дозволяє керівництву підприємства не тільки побудувати бухгалтерський облік таким чином, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління своєю власністю, а й впливати на рівень доходів, прибутку, інвестиційну привабливість підприємства, податкові відносини. Тому до формування облікової політики підприємства необхідно підходити з усвідомленням відповідальності.

Література.

1. Піскунова Н.В. Принципи формування облікової політики та чинники впливу на її вибір *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Економіка*. 2013. Вип. 23. С. 174-177.
2. Синиця Т.В. Актуальні проблеми формування облікової політики підприємств. *Бізнесінформ*. 2012. № 12. С. 201-203.
3. Облікова політика підприємства. Бухгалтерський практикум. «Вісник Міністерства доходів і зборів України», ТАКС КОНЕКШІНС ГРУП», 2014. Серія «Професійна бібліотека бухгалтера та підприємця». 68 с.
4. Щирба М. Проблеми документального оформлення облікової політики підприємства та шляхи їх вирішення. *Економічний аналіз*. – 2010. – Вип. 5. – С. 380-384.
5. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: монографія. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. 373 с.

УДК 331.103.6

ОРГАНІЗАЦІЯ КАДРОВОЇ СЛУЖБИ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

ORGANIZATION OF PERSONNEL SERVICE IN THE TOURIST INDUSTRY

ВОЛОШИНА В.С., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Для розвитку туризму були створені туристичні фірми та підприємства, на таких підприємствах працюють менеджери (кадри). Активно піднімається тема підбору туристичних кадрів та надання їм туристської освіти та підготовки їх як фахівців. Кадрова служба - це робота з кадрами підприємства здійснюється спеціалізованим функціональним підрозділом підприємства. Постійно виникає необхідність в обґрунтованому підборі, організації навчання, підвищенні кваліфікації, правильній оцінці і вихованні кадрів підприємства.

Ключові слова: *кадрові служби, підбір кадрів, менеджери, управління персоналом, організація роботи*

* Науковий керівник – Нагаєв В.М., д.п.н., професор

кадрів, туристична галузь.

For the development of tourism, travel companies and enterprises were created, and managers (personnel) work at such enterprises. The topic of selection of tourist staff and providing them with tourist education and training as specialists is actively raised. Personnel service is the work with the personnel of the enterprise carried out by a specialized functional unit of the enterprise. There is a constant need for sound selection, organization of training, advanced training, proper assessment and education of the enterprise.

Key words: *personnel services, personnel selection, managers, personnel management, personnel organization, tourism industry.*

Постанова проблеми у загальному вигляді. Тема «Організація роботи кадрової служби в туристичній галузі» є дуже актуальною та важливою в ХХІ сторіччі. Зараз на туристичному ринку багато доступних для людей туристичних об'єктів, які з сьогодишніми інноваціями та технологіями просто неможливо не відвідати. Проте за останнє десятиріччя в Україні особливо гострою залишається проблема забезпечення розвитку сфери туризму професійними кадрами в контексті підвищення конкурентоспроможності українського туристичного ринку[1]. Предметом вивчення будуть кадри(персонал) ,який потрібен для нормального функціонування туристичної галузі, а об'єктом вивчення буде організація роботи кадрової служби взагалі та на туристичній фірмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням туристської освіти й підготовки майбутніх фахівців для галузі туризму присвячені наукові праці В. Лозовецької, М. Скрипника, Г. Цехмістрової, В. Федорченко і ін. Лозовецька визначила, що ефективність професійної діяльності фахівця сфери послуг і туризму, його конкурентоспроможності значною мірою зумовлені рівнем його компетентнісної підготовки. На думку М.Скрипник предметом педагогіки туризму є „особлива форма суспільної свідомості з виховання (складниками якої є освіта й навчання) людини під час перебування її в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях на іншій території та виховання професіоналів для туризму ” [2].

В. Федорченко вважає, що враховуючи особливості діяльності у сфері туризму, можна дати і специфічне визначення туристичної галузі в контексті наукових та освітніх підходів. Насамперед, автор бачить дослідження туристичної галузі через пізнання педагогічних закономірностей розвитку туристичної діяльності [2].

Проте недостатньо дослідженими з точки зору галузевої специфіки залишаються питання щодо удосконалення механізму кадрового забезпечення та підвищення кваліфікаційного рівня зайнятих у туристичній сфері, що й визначає актуальність досліджуваної проблеми.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в ознайомленні з кадровою службою з задачами та функціями, з управлінням персоналом та процесами праці в туризмі, з організацією роботи кадрової служби на підприємстві, як організовується робота кадрів саме в туристичній галузі, з особливостями управління персоналом у туризмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усі види роботи з персоналом у підприємстві пов'язані з функціями кадрової служби, взаємозалежні між собою, мають конкретний науковий і практичний зміст, а також мотивують працю працівників кадрової служби щодо їх виконання.

На підприємстві управління персоналом буде ефективним, коли будуть використані та реалізовані вже створені системи управління персоналом, а також будуть введені в дію новостворені системи. Будь-яка кадрова служба має ряд завдань для виконання: пошук та облік кадрів, адаптація, встановлення заробітної плати, цільг та премій, підготовка і систематизація матеріалів співбесід і реалізації рішень атестаційної комісії, контроль за станом трудової дисципліни в підрозділах і дотриманням працівниками правил внутрішнього розпорядку, складання всієї необхідної звітності з питань кадрів, **підготовка керівних кадрів.**

Відділ кадрів виконує функції організації набору і відбору персоналу, включаючи тестування, а також здійснює:

- аналіз посадових обов'язків;
- класифікацію робіт та їх тарифікацію;
- розробку систем оплати і премій;
- введення на посаду нових працівників;
- планування кадрового забезпечення і руху кадрів;
- організація діловодства з роботи з персоналом;

- оцінка і атестація персоналу підприємства;
- організація навчання і підвищення кваліфікації персоналу.

Усі види роботи з персоналом у підприємстві пов'язані з функціями кадрової служби, взаємозалежні між собою, мають конкретний науковий і практичний зміст, а також мотивують працю працівників кадрової служби щодо їх виконання [3].

В умовах глобалізації туристичної галузі все більшу значимість здобувають проблеми організації управління персоналом та ефективності його використання, оскільки персонал є головним ресурсом підприємств туристичного бізнесу, від ефективності використання якого залежать результати їх діяльності та конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг. Особливістю управління персоналом у ринковій економіці є зростаюча роль особи працівника. Відповідно, змінюється співвідношення стимулів та потреб, на які може спиратися система стимулювання. Для мотивації співробітників підприємств сфери туризму сьогодні використовуються як фінансові, так і нефінансові методи або винагороди.

Так, як туризм це сфера обслуговування, то працівники туристичного підприємства є певним чином, обслуговуючим персоналом. Тому, працівник, який обслуговує клієнтів, повинен:

- мати ґрунтовні професійні знання (відповідну освіту);
- знати законодавчі та нормативні акти, міжнародні норми у сфері туризму;
- володіти іноземними мовами, знаннями з географії, у сфері соціології і психології;
- уміти використовувати відповідні технічні засоби (комп'ютер);
- володіти специфічними психологічними схильностями;
- знати правила етикету;
- добре володіти принципами укладання угод, надання послуг і оплат;
- мати відповідний зовнішній вигляд;
- бути ввічливим і терплячим.

Результати дослідження низки туристичних організацій, у процесі якого опитаних попросили вказати чинники, важливі для них під час вибору роботи, показали, що одним з основних є інтерес до роботи. Це пояснюється тим, що працівники у сфері туризму перш за все зацікавлені у власній якісній роботі, а вже потім у інших факторах. Тому потрібно організовувати роботу на таких підприємствах так, щоб ці робітники отримували задоволення від того що вони роблять, таким чином збільшуючи капітал підприємства [4; 5].

Висновки. Найважливішим засобом управління роботою з кадрами на підприємствах галузі туризму є планування. Важливим елементом підготовки фахівців туризму повинен бути принцип зв'язку між теорією та практикою, що є обов'язковим характером у всіх формах організації навчального процесу. Сучасні умови соціально-економічного розвитку висувають нові вимоги до фахівців туризму. Вони повинні мати не лише суто професійні знання, але й практичні навички, тому розвиток персоналу туристичної організації стає однією з її основних стратегічних цілей та забезпечує зміцнення конкурентних позицій на туристичному ринку. Для ефективного управління персоналом вітчизняних підприємств туристичної галузі необхідно здійснити економіко-фінансову підтримку їх розвитку, покращити їх кадрове забезпечення, створити ефективні партнерські зв'язки між державою та бізнесом задля впровадження інновацій в туристичні продукти та розвиток інфраструктури. Отже, організація роботи кадрів на туристичному підприємстві є одним з найголовніших завдань менеджера. Так як, люди, які працюють у цій сфері діяльності творчі та креативні, потрібно враховувати ці особливості під час організаційного процесу підприємства. Проте не потрібно забувати про те, що у своїй більшості працівники на туристичних підприємствах є фанатами своєї справи і часто їм для повноцінної реалізації своїх професійних можливостей вистачає гарно організованої роботи підприємства. Але організовуючи цю роботу менеджер має розуміти, що його підлегли – абсолютно індивідуальні та незалежні особистості, які постійно само розвиваються. Тому розробивши ефективну та дієву мережу співпраці працівників, менеджер виконає своє завдання, а підприємство приречене на успіх.

Література.

1. Кудінова М.М. Підвищення ефективності управління підприємством шляхом удосконалення організаційної структури. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. № 3, 2018. С. 200.
2. Федорченко В.К. Педагогіка туризму: навчальний посібник / В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко, М.І. Скрипник, Г.С. Цехмістрова. - К.: Видавничий дім «Слово», 2004. - 296 с. (https://tourlib.net/books_ukr/pedtur.htm)
3. Visual Studio (https://life-prog.ru/ukr/1_4554_kadrovi-sluzhbi-ih-zavdannya-ta-osnovni-paryamki-roboti-v-suchasnih-umovah-gospodaryuvannya.html)
4. Srw.kspu (<http://www.srw.kspu.edu/?p=578>)
5. pev.rpu.zp.ua (http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/39.pdf)

УДК 657.1

ІНФОРМАЦІЙНА РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

INFORMATION ROLE OF ACCOUNTING

ЧАЙКА О.В., ТИШЕНКО Ю.О., КІЗІЧЕНКО В.О.,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сілського господарства імені Петра Василенка

У статті досліджено сутність та значення бухгалтерського обліку. Розкрито роль фінансової звітності підприємства в діяльності державних контролюючих органів. Визначено мету внутрішньогосподарського (управлінського) обліку. Обґрунтовано, що бухгалтерський облік як інформаційна система надає можливість формування об'єктивної інформації про підприємство.

Ключові слова: бухгалтерський облік, бухгалтерська інформація, фінансова звітність, управлінський облік.

The article examines the essence and importance of accounting. The role of the financial statements of the enterprise in the activities of state regulatory authorities is revealed. The purpose of internal economic (management) accounting is determined. It is substantiated that accounting as an information system provides an opportunity to form objective information about the enterprise.

Key words: accounting, accounting information, financial reporting, management accounting.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Бухгалтерський облік займає одне з головних місць в системі управління діяльністю підприємства. Він відображає реальні процеси виробництва, обігу, розподілу та споживання, характеризує фінансовий стан підприємства, є основою для планування й аналізу його діяльності.

Бухгалтерський облік є частиною інфраструктури ринкового середовища, оскільки він є інформаційною системою фінансово-господарської діяльності підприємства, організації чи установи та уряду. Отже, бухгалтерський облік з однієї сторони є одночасно інструментом державного регулювання, а з іншої – його об'єктом [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль та значення бухгалтерського обліку розглядали такі вчені, як Ю. Верига [1], Б.А. Засадний [2], О.А. Лаговська, С.Ф. Легенчук, В.І. Кузь, С.В. Кучер [3], Т.Г. Маренич [4], О. Фоміна [5] та ін.

* Науковий керівник – Бірченко Н.О., к.е.н., доцент

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження інформаційної функції бухгалтерського обліку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень [6].

Трактування поняття бухгалтерського обліку включає такі його властивості, як упорядкованість та системність здійснення. Фахівці звертають увагу перш за все на інформаційну складову бухгалтерського обліку: використання бухгалтерської звітності для задоволення потреб в інформації.

Інформаційна функція, одна з найважливіших, що виконує бухгалтерський облік в системі управління підприємством. Вона передбачає систематизацію зареєстрованих в документах господарських операцій таким чином, щоб зацікавленим користувачам можна було отримати необхідну інформацію. Близько 70% загального обсягу інформації – економічної – припадає саме на частку бухгалтерської інформації. Накопичення і фіксація узагальнюючої та аналітичної інформації про рух і стан майна, про джерела його формування відбувається саме через бухгалтерський облік, також як і інформації про кінцеві результати господарської і фінансової, зокрема, діяльності підприємства.

Бухгалтерська інформація представляє собою самостійний вид фінансової інформації. До такої інформації слід відносити первинні документи суб'єктів господарювання, реєстри синтетичного й аналітичного обліку та фінансову звітність.

Дані бухгалтерського (фінансового) обліку та фінансової звітності застосовуються для інформування зовнішніх і внутрішніх зацікавлених користувачів, дотримання законодавчих гарантій реалізації їх інтересів, вимог, що пред'являються до належного проведення аудиту бухгалтерського обліку та звітності, доступності інформації.

Ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності виступає юридично-організаційною інформаційною основою функціонування всіх ланок фінансової системи держави, що потрапляють в сферу державного фінансового контролю. Це означає, що функціонування будь-якої ланки фінансової системи, реалізація будь-якого фінансово-правового інституту, задіяних у формуванні, розподілі та використанні фондів грошових коштів, неможливі без ведення бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік виконує інформаційну функцію по відношенню до діяльності податкових та інших фінансових органів – надає їм фінансову звітність, впливає на виконання податкових, інших фінансових, грошових зобов'язань, які є важливими для фінансової, фіскальної, банківської діяльності. Відповідно, бухгалтерський облік сприяє координації функціонування різних суб'єктів і фінансової діяльності держави. Бухгалтерський облік тісно пов'язаний з такою формою прояву фінансової діяльності держави, як державний фінансовий контроль.

Підкреслюючи інформаційну складову бухгалтерського обліку, законодавство оперує поняттям «фінансова звітність». В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що фінансова звітність – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [6].

Фінансова звітність включає відомості про фінансово-майновий стан суб'єкта господарювання, про отримані доходи (прибутки, можливі підтримки з бюджету і ін.), здійснені витрати, проведені операції з грошовими коштами та інші характеристики фінансів в їх широкому розумінні.

Законодавство України також визначає поняття «консолідована фінансова звітність». Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці [6].

Значимість інформаційної складової бухгалтерського обліку для держави (його фінансової діяльності) полягає в тому, що інформаційна функція бухгалтерського обліку тісно пов'язана з його контрольною функцією, тобто наданням інформації для проведення державного контролю в сфері фінансів.

Однією з основних завдань наглядової діяльності уповноважених державних органів, в тому числі фінансових (Державна фіскальна служба України, Державна фінансова інспекція України і ін.) є забезпечення гарантованого доступу до якісної бухгалтерської звітності зацікавленим користувачам. З цією метою державні органи повинні контролювати, наскільки суб'єкти господарювання своєчасно і повно розкривають інформацію у фінансовій звітності, в якій мірі ця інформація відповідає прийнятим стандартам.

Встановлення вимог до бухгалтерського обліку як інформаційної основи державного фінансового контролю є показником взаємозумовленості сфери публічного фінансово-правового регулювання і приватних фінансів. Доступність і своєчасність інформації сприяє координації господарської діяльності суб'єктів та фінансової діяльності держави, що здійснюється в особі уповноважених органів державної влади.

Збір та узагальнення інформації, безумовно, відіграють важливу роль в прийнятті керівництвом підприємства правильних управлінських рішень, що, безумовно, є одним із завдань бухгалтерського управлінського обліку.

Внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [6].

Метою бухгалтерського управлінського обліку є забезпечення необхідною інформацією менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих цілей підприємства, для прийняття ними оптимальних управлінських рішень, а інформацією називають ті відомості про різні факти, події, процеси та явища, які дають користувачеві розширене уявлення про об'єкт дослідження. Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що до управлінської інформації, яка служить для використання внутрішніми користувачами, висувають вимоги, відмінні від вимог, що висуваються до інформації, яка призначена для зовнішніх користувачів. Тому необхідно організувати контроль за формуванням цієї інформації. Організація системи внутрішнього контролю за інформацією та її функціонування спрямовані на усунення будь-яких ризиків господарської діяльності підприємства.

Для управлінського обліку застосовується і фінансова інформація, що підлягає чіткій, організованій документації та реєстрації. Інформація бухгалтерського обліку використовується для аналізу виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства. Дані у фінансовій звітності містять інформацію за два найближчих звітні періоди, що дозволяє простежити динаміку окремих показників.

Висновки. Бухгалтерський облік як інформаційна система надає можливість формування об'єктивної інформації про суб'єкт господарювання та забезпечує користувачів інформацією про реальну модель фінансово-господарської діяльності економічних суб'єктів.

Література.

1. Верига Ю. Роль обліку в управлінні підприємством. URL: http://sophus.at.ua/publ/2012_12_11_12_kampodilsk/sekcija_2_2012_12_11_12/rol_obliku_v_ управlinni_pidpriemstvom/12-1-0-273
2. Засадний Б.А. Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 17. Частина 1. 2016. С. 146-149.
3. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб. [О.А. Лаговська, С.Ф. Легенчук, В.І. Кузь, С.В. Кучер]. Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2017. 416 с.
4. Маренич Т.Г. Бухгалтерський облік у схемах і таблицях: навч. посіб. в 2-х ч., Ч. 1. / ХНТУСГ. Харків: Міськдрук, 2011. 190 с.
5. Фоміна О. Облік в управлінні підприємством. Вісник КНТЕУ. № 2. 2010. С. 113-120.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

УДК 657.24

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТООБІГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

INNOVATIVE METHODS OF IMPROVING DOCUMENT FLOW AT THE ENTERPRISE

ОСТАПЕНКО Ю.І., ШИПІЛОВА О.А., ТКАЧЕНКО Ю.А.,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти *
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті розглянуто значення документообігу в управлінні підприємством. Розкрито сутність документообігу. Обґрунтовано способи удосконалення документообігу на підприємстві. Зроблено висновок про те, що робота з інноваційними технологіями в бухгалтерському обліку є визначальною для скорочення кількості часу, що витрачається на підготовку та підписання документів.

Ключові слова: документообіг, документ, бухгалтерський облік.

The article considers the importance of document flow in enterprise management. The essence of document circulation is revealed. Ways to improve document management at the enterprise are substantiated. It is concluded that working with innovative technologies in accounting is crucial for reducing the amount of time spent on the preparation and signing of documents.

Key words: document circulation, document, and accounting.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах господарювання особливо актуальним є питання скорочення паперового документообігу, схоронності звітних документів, а також можливості безперешкодно та швидко знайти необхідний документ в архіві. Проблема скорочення часу на підготовку й підписання, а також зберігання документів стоїть перед кожним підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації електронного документообігу на підприємстві неодноразово розглядали у своїх працях такі вчені, як Т.М. Білоусько, Н.С. Козлова [1], Н.В. Захарченко, Н.Д. Маслій, М.С. Мамуненко [2], В.П. Писаренко [3], Н.О. Пронь [4] та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз особливостей організації електронного документообігу на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація документообігу є важливою частиною діяльності підприємства, адже будь-які господарські процеси знаходять своє відображення в документах. Документообіг – це рух документів на підприємстві від моменту їх створення або отримання до завершення виконання, відправлення або передачі до архіву.

Деталізуючи це поняття, можна сказати, що документообіг включає в себе прийом документів, їх попередній розгляд, реєстрацію, передачу та виконання, контроль за виконанням, а також обробку та відправку вихідних документів.

Головними правилами формування документообігу є:

- оперативний рух документу з найменшими витратами часу;
- максимальне скорочення інстанцій проходження документу (кожне переміщення документу має бути виправданим, необхідно виключити або обмежити поворотні переміщення документів);

- план проходження і обробки основних видів документів повинні бути схожими.

Дотримання цих правил дозволяє здійснити головний організаційний принцип служби діловодства – ймовірність централізованого виконання схожих технологічних операцій.

* Науковий керівник – Крутько М.А., к.е.н., доцент

Документ є основою будь-якого документообігу. Кожний документ, як паперовий, так і електронний в поєднанні повинні узгоджуватися методом дотримання правил надання інформації на будь-якому носії.

На даний момент серед методів, спрямованих на удосконалення документування, виділяються дві групи: удосконалення технології документообігу та скорочення обсягу документообігу.

До першої групи відносять всі процедури проходження документів підприємств, тобто розробка раціональних схем документообігу. До способів, що дозволяють ефективно удосконалювати технологію документообігу, відносять оптимізацію процедур підготовки та оформлення документації, упорядкування документаційною навантаження в часі з метою більш рівномірного її розподілу.

Важливий сучасний засіб удосконалення документообігу – комп'ютеризація операцій складання і обробки документів: технічні засоби повинні зменшуватися на тих ділянках, які дозволяють отримати економічний ефект, окупити витрати на придбання та експлуатацію.

В процесі дослідження було розглянуто чотири способи удосконалення документообігу та контролю на підприємстві.

1. Застосування електронного документообігу на підприємстві.

Згідно із Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [5].

Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством [5].

Сучасні процеси документообігу потребують особливого підходу, реалізувати який можна за допомогою електронних документів.

Видами електронних документів є:

- виробничий документообіг;
- управлінський документообіг;
- архівна справа (сукупність процедур архівного документообігу);
- кадровий документообіг (процедури кадрового обліку);
- бухгалтерський документообіг.

Використання системи електронного документообігу дозволяє скоротити витрати часу на пошук, узгодження, підписання документів. Керівник не забуває розглянути чи підписати документ, а можливість втрати документу виключена.

2. Застосування електронного підпису в електронному документообігу.

Згідно із Законом України «Про електронні довірчі послуги» електронний підпис – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис [6].

Електронний цифровий підпис (або скорочено – ЕЦП) за правовим статусом прирівняний до власноручного підпису або печатки. ЕЦП – це дані в електронній формі, отримані за результатами криптографічного перетворення, які додаються до інших даних або документів і забезпечують їх цілісність та ідентифікацію автора [7].

Уповноважена особа підприємства може використовувати електронний цифровий підпис практично для всіх видів своєї діяльності:

- документообіг з контрагентами;
- звітність в електронному вигляді;
- відправка документів до контролюючих органів.

Всі документи, підписані за допомогою електронного цифрового підпису, мають таку саму юридичну силу, як і звичайні.

3. Подання бухгалтерської звітності в електронному вигляді.

Порядок подання електронної звітності регламентується наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження порядку обміну електронними документами з контролюючими органами» від 06.06.2017 р. № 557 [8]. Всі документи, що подаються до контролюючих органів в електронному вигляді, повинні мати законодавчо визначений формат відповідно до наказу Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження Формату (стандарту) електронного документа звітності суб'єктів господарювання та Опису довідників, що публікуються з Форматом (стандартом) електронного документа звітності суб'єктів господарювання» від 29.11.2013 р. № 729 [9].

5. Застосування інноваційних способів зберігання електронних документів на підприємстві.

З метою забезпечення кращого збереження документів, спрощення доступу до них та оперативності їх обробки застосовуються електронні архіви.

Можливість зберігання документів в електронному вигляді з'явилася разом з електронним підписом, який є гарантом незмінності документу з часом. При цьому, щоб зберігати електронний документ не потрібно окреме приміщення для паперових архівів.

Електронні документи можуть зберігатися в сервісі електронної документації (на сервері підприємства) або в хмарному сервісі зберігання даних (на сервері спеціалізованого оператора).

Висновки. Отже, в сучасних економічних умовах робота з інноваційними технологіями в бухгалтерському обліку є визначальною для скорочення кількості часу, що витрачається на підготовку та підписання документів, а також подання їх до контролюючих органів.

Література.

1. Білоусько, Т.М., Козлова Н.С. Система управління електронним документообігом на підприємстві. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/300238295.pdf>.
2. Захарченко Н.В., Маслій Н.Д., Мамуненко М.С. Вплив електронного документообігу на ефективність діяльності підприємства. *Молодий вчений*. № 5 (45). 2017. С. 582-587.
3. Писаренко В.П. Шляхи вдосконалення організації керування електронними документаційними процесами в діяльності органів влади в Україні. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. № 2. 2018. URL: http://el-zbirn- du.at.ua/2018_2/25.pdf.
4. Пронь Н.О. Вимоги до електронних документів: міжнародна практика та досвід України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. № 1. 2012. С. 356-366.
5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
6. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5.10.2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
7. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/usi-pitannya-po-e-poslugam/sho-tak-elektronnij-cifrovij-pidpis-ecp>.
8. Про затвердження порядку обміну електронними документами з контролюючими органами: наказ Міністерства фінансів України від 06.06.2017 р. № 557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-17>.
9. Про затвердження Формату (стандарту) електронного документа звітності суб'єктів господарювання та Опису довідників, що публікуються з Форматом (стандартом) електронного документа звітності суб'єктів господарювання: наказ Міністерства доходів і зборів України від 29.11.2013 р. № 729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0243-14>.

УДК 339.9

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ

FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE: CURRENT TRENDS

КОРНІЄНКО В.С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти *
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті проведено аналіз зовнішньоекономічної діяльності України в період розвитку процесів політизації міжнародної торгівлі, розквіт протекціонізму та глобалізації. Виявлено проблеми та перспективи України в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Запропоновано шляхи удосконалення зовнішньоекономічної діяльності України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність імпорту, експорту, пріоритетні сектори, сільське господарство.

The article analyzes the foreign economic activity of Ukraine during the development of political policy of international trade, the rise of protectionism and globalization. Issues of problems and prospects of Ukraine in the field of foreign economic activity are published. Ways to improve Ukraine's foreign economic activity are proposed.

Key words: foreign economic activity import, export, priority sectors, agriculture.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зовнішня торгівля України виступає одним з важливіших засобів збільшення державного бюджету. Стратегічною метою розвитку економіки України є досягнення гідного місця в міжнародному поділі праці, а саме у сфері зовнішньої торгівлі. Європейський союз є найсильнішою глобальною економічною організацією, найбільшим і найкращим регіональним ринком світу. Для поширення економічної інтеграції в світову економіку України вступила в СОТ, проводить різні заходи до вступу в Європейське співтовариство та інше. З огляду на останні події в Україні, експортний та імпортовий потенціал потребує детального аналізу та виявлення шляхів подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічної діяльності все більше уваги приділяється питанням, пов'язаних з визначенням та розрахунком ефективності конкретних зовнішньоекономічних операцій. У теоретичному аспекті проблеми щодо ефективності зовнішньоекономічних операцій досліджували провідні вчені-економісти: Янковський Е.А., Островський Л.Е., Казанцев С.К., Кравченко В.А., Кравцова В.В., Чувпило О.О., Новицький В.Е. та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності в Україні, позитивних та негативних рис і напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Основними цілями зовнішньоекономічної діяльності України є :

- реалізація переваг міжнародного поділу праці, що сприяє зростанню ефективності національних економік;
- порівнянність витрат виробництва на національному та світовому рівнях;
- сприяння прискоренню темпів економічного розвитку.

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

Зовнішньоекономічна діяльність вітчизняних підприємств знаходиться під впливом сучасних глобальних тенденцій, знання яких є дуже важливим наразі. Серед найважливіших суттєвих світових тенденцій та подій у 2019 р. варто зазначити політизацію міжнародної торгівлі та розквіт протекціонізму, швидкий розвиток бездокументарної міжнародної торгівлі, інноваційних торгових платформ, розвиток стратегічної ініціативи Китаю «Пояс та шлях», визначення умов торгівлі між Великобританією та ЄС після Брекзиту, ратифікацію нового тристороннього торговельного контракту між США, Канадою та Мексикою.

Зовнішньоекономічні зв'язки України активно розвиваються, кількість країн-партнерів по експортним операціям з товарами у 2019 році склала 201, по імпортом – 218, по операціям з торгівлі послугами – 222 та 204 відповідно.

За підсумками 2019 року Україна увійшла в трійку країн найбільших експортерів сільськогосподарської продукції в країни Європейського Союзу. Порівняно з 2018 роком експорт збільшився на 3% і становив 20,8 млрд дол. США.

Серед інших країн, до яких Україна поставляла свої товари, лідирують Китай, Польща та Російська федерація. Збільшився експорт до Туреччини на 11,3%, який у грошовому еквіваленті становив 2,6 млрд дол. США. Незважаючи на те, що з Італією обсяги експорту скоротились на 8%, загалом Україна поставила товарів у цю країну на 2,4 млрд дол. США.

Збільшення експорту відбулося також до Німеччини (2,4 млрд дол. США), Єгипту (2,3 млрд дол. США), Нідерландів (1,8 млрд дол. США). Зменшився експорт до Індії до 2 млрд дол. США та Угорщини – до 1,6 млрд дол. США. Збільшилися обсяги експорту до Білорусі (1,5 млрд дол. США), Іспанії (1,5 млрд дол. США), Румунії (1 млрд дол. США), Чехії (921 млн дол. США), Індонезії (735,3 млн дол. США), Молдови (726,8 млн дол. США), Словаччини (709,6 млн дол. США), Бельгії (680,9 млн дол. США), Великої Британії (628,1 млн дол. США), Ізраїлю (620,1 млн дол. США).

Майже на 12% зменшився експорт до США (978,9 млн дол. США), на 9% – Іраку (584,4 млн дол. США), на 6% – Болгарії (482,2 млн дол. США), на 18% – Грузії (392,6 млн дол. США), на 28% – В'єтнаму (95,5 млн дол. США).

Наразі існує потреба в оновленні технологічних процесів на українських підприємствах з метою поступового перетворення економіки України в більш інноваційну та наукомістку і, як наслідок, більш конкурентоспроможну на світових ринках.

Експортною стратегією України обрані пріоритетні сектори економіки з метою підтримки розвитку експорту, серед яких зокрема:

- сектор харчової промисловості та напоїв (сектор володіє значною ресурсною базою, людським капіталом, має налагоджене виробництво і досвід роботи у харчовій промисловості);
- сектор машинобудування (у секторі домінує легке машинобудування: турбогвинтові двигуни, газотурбінні двигуни, насоси, ізольовані проводи та кабелі для транспортних засобів. Важке машинобудування включає: транспортні засоби, залізничні і трамвайні локомотиви, частини та комплектуючі до них);
- сектор виробництва запчастин та комплектуючих виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості (українська аерокосмічна галузь є консолідованим сектором, який виробляє авіаційну та космічну техніку, а також частини та комплектуючі до них).

Аналіз динаміки імпорту товарів і послуг показує що у 2019 році обсяги збільшились на 6,7% (на 4,2 млрд дол. США) у порівнянні з показниками 2018 року і склав 67,7 млрд дол. США. Імпорт товарів збільшився на 6,3% (на 3,6 млрд дол. США) і склав 60,8 млрд дол. США.

Найбільша частка у загальному обсязі імпорту припадає на продукцію машинобудування (33,8%), мінеральні продукти (21,4%), продукцію хімічної промисловості (18,2%), продукцію агропромислового комплексу (9,4%).

Найбільше товарів минулого року Україна завозила з Китаю (9,2 млрд дол. США), причому імпорт збільшився майже на 21%, з Російської федерації (7 млрд дол. США), впав на 13,6%, та Німеччини (6 млрд дол. США).

На 4,1 млрд дол. США поставили до України товарів із сусідньої Польщі. Протягом року імпорту з цієї країни зріс на 12,6%. Ще одна сусідня держава – Білорусь – навпаки втратила позиції з імпорту, але лише на один відсоток, а в грошовому еквіваленті – 3,8 млрд дол. США.

Майже на 11% у 2019 році стали більше завозити товарів з США (3,3 млрд дол. США), хоча експорт з України впав. Із Туреччини в 2019 році завезли товарів на 2,4 млрд дол. США, додавши в позиції імпорту 37,4%. На 2,1 млрд дол. США поставили до України товарів з Італії, на 1,7 млрд дол. США – з Франції, на 1,6 млрд дол. США – зі Швейцарії.

Відчутно додали в імпорті товарів одразу кілька країн: на 30% – Литва (1,4 млрд дол. США), майже на 31% – Японія (962,7 млн дол. США) та на 34% – Іспанія (844,2 млн дол. США).

Що стосується товарів, які Україна продавала, то найбільше це сировина та агропродукція. Загалом експорт зріс на 5,8% та склав понад 50 млрд дол. США.

На 31% стали більше продавати рослинних продуктів (12,9 млрд дол. США). Продаж за кордон тваринних жирів та рослинної олії збільшився на 5,3% (4,7 млрд дол. США), харчових продуктів – на 6,7% (3,2 млрд дол. США). На 5,5% збільшився продаж тварин та тваринних продуктів (1,3 млрд дол. США). Зовнішня торгівля України стабільно зростає, хоча і середніми темпами. Особливо розширюється торгівля України з ЄС, Китаєм і Близьким Сходом, у той час як торгівля з Росією стрімко скорочується через велику кількість торговельних санкцій, наразі діючих. І це добре як для економіки України, так і для її безпеки. Торгівля України сільськогосподарськими товарами продовжує процвітати, та обнадіює. Показники експорту обладнання залишаються значними та відносно стабільними. Тим часом як важливі двосторонні угоди з Польщею та Німеччиною свідчать про те, що українська економіка інтегрується у більш широкій європейській ланцюг поставок.

Висновок. У результаті дослідження виявлено що розвиток відносин з ЄС у довгостроковій перспективі, з огляду на геополітичний, гео економічний і історичний європейський статус України, має залишатися одним з пріоритетів зовнішньоекономічної політики України. Вихід українських суб'єктів господарювання на міжнародні ринки та їх конкурентоспроможність на цих ринках потребують урахування не тільки норм міжнародного права, але й реальної ролі держави щодо підтримки національних виробників й обмеження конкуренції з боку виробників інших країн.

Література.

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Верховна Рада України. № 959-ХІІ. від 15.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

2. Зовнішня торгівля. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/20/infografika/ekonomika/zovnishnya-torhivlya-kym-ta-chym-najbilshe-torhuvala-ukrayina-2019-roczni>.

3. Міністерство розвитку економіки торгівлі та сільського господарства України. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України. 2017. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=354d699d-4648-4112-a81a-919a80555fb7&tag=TendentsiiRozvitkuZovnishnoiTorgivliUkraini>.

4. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Інфографіка (експорт). URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportuInfografika-eksport->

5. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Довідка “Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2019 році” URL: <https://www.me.gov.ua/>

6. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Інфографіка (імпорту). URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=7e82c6e6-e65b-44ac-8a9a-48b6851f6d47&tag=Infografika-import->

WAYS TO INCREASE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF SOYBEAN GROWING

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ СОЇ

LITUN A., second level of higher education (Master) *
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Останнім часом в нашій державі є стала тенденція збільшення посівних площ олійних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено ефективністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами, зокрема відмічається і зростання виробництва зерна сої. Це пов'язано із широким її використанням для технічних цілей (перш за все – для виробництва біопалива) та потреб харчової промисловості. Наше дослідження присвячене вивченню сучасного стану ефективності виробництва сої та пошуку шляхів її підвищення.

Recently in our country, there is a constant tendency to increase the sown area of oilseeds in agricultural enterprises, due to the efficiency of their cultivation compared to other crops; in particular, there is an increase in soybean production. This is due to its widespread use for technical purposes (primarily for the production of bio-fuels) and the needs of the food industry. Our study is devoted to the study of the current state of efficiency of soybean production and finding ways to increase it.

Formulation of the problem in general. Growing oilseeds is an important component of the country's economic development strategy. Over the last decade, there has been a steady trend of expanding sown areas of oilseeds in agricultural enterprises, due to the profitability of their cultivation compared to other crops. Soybeans are one of the best precursors in crop rotation. It promotes the accumulation of nitrogen, improves the structure and fertility of the soil, and cleans the field of weeds. Plants of this culture are able to use inaccessible sparingly soluble nutrients from the lower layers of the soil and include them in the food cycle.

Soybeans are able to increase soil fertility, leaving after harvesting 60-80 kg/ha of biologically fixed nitrogen. Yields of cereals sown after soybeans increase by 15-20 %.

The presence of favorable soil and climatic conditions for soybean cultivation, significant scientific and production potential of the country create the necessary conditions for the organization of efficient production of crude oil. The factor that hinders the realization of the available potential and increase the economic efficiency of soybean production is the extensive nature of the development of oilseeds, especially sunflower. Expansion of areas under this crop, beyond scientifically sound standards, leads to soil depletion, loss of fertility, which negatively affects the yield of crops grown after such a predecessor.

Analysis of recent research and publications. Scientists have always paid due attention to the study of the problem of improving the efficiency of agricultural production. A significant contribution to the study of the state and development of theoretical issues and practical recommendations for efficient production of oilseeds in general and soybeans in particular, belongs to well-known agricultural economists V. Andriychuk, V. Galants, M. Demyanenko, M. Kisil, I. Lukinov, M. Malik, G. Maznev, O. Onishchenko, B. Paskhaver, P. Sabluk, I. Cherven, O. Shpychak and others.

Their scientific publications are mostly devoted to the important problems of substantiating the theoretical foundations of improving the efficiency of agricultural production in general and oilseeds in particular at the macroeconomic level. At present, the microeconomic level of production activity is no less important for the study of agricultural efficiency. In addition, the problem of improving production

---

* Scientific supervisor – Zaika S.O., Ph.D., Associate Professor.

efficiency is multifaceted and multi-vector in content and essence, and at the same time, it is characterized by opportunities to expand the use in the production and technological process of new achievements of scientific, technological and technological progress.

The study of the efficiency of production and oilseeds, in particular soybeans, which is strategic for Ukraine, needs to be deepened and expanded.

Formulation of the goals of the article. The article is devoted to the study of the current state of efficiency of soybean production.

Presentation of the main research material. The efficiency of agricultural production is one of the most important economic problems of social life. It accumulates in a close combination of the use of a set of natural, organizational, economic, technical, technological factors that ensure the process of reproduction of social production. Its effectiveness is influenced by soil and climatic conditions in agriculture, labor supply, material and technical means, financial resources, etc. Improving the efficiency of agricultural production is one of the crucial conditions for improving the material well-being of the population, the implementation of social transformations in rural areas [3, 10].

In these conditions, studies of the efficiency of agricultural production are of particular importance. It should be emphasized that depending on the most significant impact on the result of production activities of certain factors, the corresponding efficiency is formed - technological, organizational, economic, etc.

The study of the impact of individual factors on production efficiency will make it possible to manage this complex socio-economic process.

The need to solve problems related to improving the efficiency of agricultural production is essential in the development of the agricultural sector of the national economy.

It is important that crop rotations with legumes, in particular soybeans, are considered classic for restoring soil fertility, increasing their productivity, increasing food resources and improving environmental safety. The role of soybeans in increasing soil fertility is unsurpassed due to its symbiosis with nodule bacteria, because of which it accumulates 150-200 kg/ha of nitrogen, 60-80% provides its own need for this nutrient enriches the soil, improves the nitrogen balance of the latter, increases crop yields sown after it, and crop rotation productivity in general. The annual volume of biological fixation of nitrogen by soybeans from the atmosphere in the United States is 5.8 million tons, Brazil - 4.1, Argentina - 3.4, China - 1.6 million tons. This is similar to the work of powerful plants for the production of nitrogen fertilizers [7, 15].

The world soybean sowing area in 2009 reached 100 million hectares for the first time. It was grown in major agricultural regions in 90 countries. World production of this crop reached 253 million tons, in terms of production it ranks fourth in the world after corn (796 million tons), wheat (676 million tons) and rice (435 million tons) [3, 4].

Leading producer countries place soybean crops on fertile lands, in conditions with sufficient moisture supply and heat regime. It is not cultivated in cool regions with acidic soils and in arid and arid regions with salt marshes.

In terms of economic efficiency of soybeans:

- 1) provides the production of the cheapest vegetable protein;
- 2) due to the properties of biological fixation of nitrogen, the air significantly reduces the need for purchase and application of nitrogen fertilizers in agriculture;
- 3) ensures the production of environmentally friendly products.

It is also important that in the regions and agricultural enterprises, where soybeans occupy 10-15% in crop rotation, in recent years had the largest grain production.

Soybean is one of the main protein-oil crops with a wide range of applications: food, feed, technical and medical. Given the high nutritional value and protein content of soybeans identified by UNESCO as a strategic food crop [8, 12].

Soybeans are also, as mentioned above, a unique forage crop, which is one of the main strategic crops of agriculture. It has ensured the dynamic development of agriculture in those countries of the world where it is cultivated on millions and tens of millions of hectares. In 1960, 31 million tons of soybeans were produced, and in 2019, according to the FAO, more than 250 million tons of soybeans were grown.

It is known that the duty of the state is to ensure food independence and food security. One of the ways to achieve this in Ukraine is to increase the efficiency of crop and livestock production, including by increasing the production of soybeans and the use of products of its processing in feed production [9, 12].

In modern conditions of agricultural production in Ukraine, soybeans have become important as a valuable protein and oil crop, which is widely used in feed production, food, processing industry and medicine [1, 2, 9]. Soybeans are used to produce more than 400 types of products. Soybean meal and cake are the most valuable feed additives. Nutritious feed for livestock and poultry is its green mass, haulage, grass meal.

In the East, soybeans are important as a food crop, and in other parts of the world, such as the United States, they were first grown for fodder or green manure, and much later began to dominate the grain direction. At the same time, soybean cultivation for grain in some countries reaches almost 100 percent.

In Ukraine, soybeans have not yet acquired such a strategic and important importance, and only in some areas, it is grown mainly for grain. Therefore, it is not time to use soy to solve the problem of protein, as, for example, in the United States, China, Brazil, Italy and other countries. It is now rapidly increasing its production and efficient use in animal husbandry.

Due to the rich and diverse chemical composition, and it contains an average of 39 % (33-52 %) protein, 20 % (14-25 %) semi-drying oil, 24 % carbohydrates, 5 % ash elements (with a predominant content of potassium, phosphorus and calcium), as well as various enzymes, vitamins (A, B, C, D, E) and other important organic and inorganic substances necessary for a human and animal body, soy does not know equals in rates of growth of production: for the last 60 years they grew in the world almost nine, while wheat - 4.6 times, corn - 4.3, rice - 3.4 and barley - 4.2 times [8-10, 14].

According to the World Food Organization (FAO), more than 80 countries grow soybeans in the world. The main amount of soybeans is produced: in the USA - 54.8; Brazil - 19.2; China - 9.7; Argentina - 11.1; India - 3.0; Italy - 1.4 million tons. The CIS countries produce 1.0-1.3 million tons. In recent years, the area under soybeans in Ukraine is 0.5-0.6 million hectares. The yield of this valuable crop is also low.

In the main soybean countries, soybeans are located in the so-called soybean belt. For example, in the United States, the Corn-Soybean Belt has long been formed, in which 32 million hectares of corn and 31 million hectares of soybeans were sown in 2009. At the heart of this belt is the short-rotation crop rotation "soybean-corn". In this country, soybean as a grain legume biologically fixes about 190 kg/ha of nitrogen from the atmosphere, on the whole area - 5.8 million tons of nitrogen, a significant part of which leaves behind its successor - corn. This is one of the secrets of the fact that US farmers apply a low dose of nitrogen fertilizers to corn, but have a high yield. Thus, in 2009 the yield of corn was 103 kg/ha, and its production reached 334 million tons; soybeans, respectively, - 29.6 kg/ha and 91.5 million tons [11, 15].

In world agriculture, this is the most productive and most cost-effective short-rotation crop rotation. In the future, soybean production envisages the formation of a soybean belt in the Forest-Steppe in Ukraine. Here, soil and climatic conditions best meet the biological needs of this crop, so it reaches full maturity and forms a high yield.

The Forest-Steppe zone unites nine administrative regions: Vinnytsia, Kyiv, Poltava, Sumy, Ternopil, Kharkiv, Khmelnytsky, Cherkasy and Chernivtsi. However, forest-steppe conditions extend to a much larger area. These include some regions of the soil and climatic zones of the Steppe and Polissya, where there are areas with forest-steppe conditions, in particular with soils suitable for soybean cultivation, thermal and water resources, the length of the growing season. That is, they go beyond the administrative areas of the Forest-Steppe zone [12].

The Polissya zone also includes Chernihiv, Zhytomyr, Rivne and Volyn oblasts, the southern districts of which fall into the forest-steppe zone, as well as Lviv oblast, which unites not only forest-steppe districts, but also territories that are part of the Carpathian mountain region, including and Precarpathians. The same applies to Ivano-Frankivsk, Rivne and Zakarpattia regions, which do not have Polissya districts at all. In this case, the area of the soybean belt in the country is significantly expanding, increasing the location of soybean crops, and increasing the production of this effective and promising crop [7].

The main factors in soybean cultivation in Ukraine, taking into account soil fertility, are moisture and heat. In the south, the steppe areas have enough heat, but the limiting factor is the lack of moisture. Therefore, the yield of soybeans by years on non-irrigated lands varies sharply from 3-4 kg/ha in dry years to 15-22 kg/ha in favorable years for moisture supply.

On irrigated lands, due to the high cost of an irrigated hectare of arable land, zero profitability of soybean cultivation is at a yield of 16-17 c/ha. Yields on irrigated lands range from 20-22 c/ha to 28-35 c/ha. Thus, the profitability of soybean cultivation in the south of Ukraine varies from year to year on non-irrigated lands from minus 60-70 % to plus 50-70 %, on irrigated lands and profitability is from 50 to 90 %.

Stable yields of 18-22 c/ha are obtained by farms that have the financial and material resources to fully implement agro-technical measures for intensive soybean growing technology [4].

The profitability of soybean cultivation in the forest-steppe of Ukraine consistently has positive indicators, reaching 90-120 % [13].

In recent years, Ukraine has seen a high rate of increase in sown areas and soybean production. This is due to the widespread use of oil for technical purposes and primarily for the production of biofuels. It is known that recently soybeans are used in large quantities as an additive in the food industry. There are both positive and negative sides to this. On the negative side, it is primarily the uncontrolled introduction of genetically modified varieties into production, as well as excessive unauthorized soybean additives in food products.

Conclusions. At the present stage, soybeans are becoming the main crop to increase the efficiency of agriculture in our country, solving many social problems, developing domestic technologies for processing soybeans for feed and food purposes, organizing jobs in industry and agriculture and an important factor in improving Ukraine's image as world food producer's resources.

To increase the efficiency of soybean production, from our point of view, it is necessary to develop and implement adaptive cultivation technologies for each soil and climatic zone of Ukraine.

When developing a strategy and tactics of soybean production, improving the location of its crops, it is advisable to take into account:

- Requirements for soil and climatic conditions; seed yield; economic efficiency of production;
- competitiveness and demand for seeds, oil and meal in the domestic and world markets.

Literature.

1. Artemenko O.O. Wyposażenie rolnictwa Polski i Ukrainy w środki mechanizacji do produkcji roślinnej / Motrol. Commission of motorization and energetics in agriculture an international journal on operation of farm and agri-food industry machinery // O. Artemenko, W. Izdebski, J. Skudlarski, S. Zając, S. Zaika. - Lublin – Rzeszow. Vol. 15, No 1. 2013. С. 3-6.

2. Krasnorutskyu O.O. Economic spheres of the global biofuels market / O.O. Krasnorutskyu, S.O. Zaika // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 4 (8), ч. 1. – С. 24–28.

3. Бабич А. Соевий пояс і розміщення виробництва сої в Україні / Бабич А., Побережна А. // Пропозиція. - 2010. - № 4. - С. 52-54.

4. Боднар О.В. Перспективи збільшення доданої вартості на ринку соєвих бобів і продуктів їх переробки в Україні. Економіка АПК. - 2015. - №3. С. - 51-60.

5. Галузева програма «Виробництво та ефективне використання сої та продуктів її переробки в Україні на 2015-2020 роки» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://agrostore.biz.ua/galuzeva-programa-virobnictvo-ta-efektivne-vikoristannya-so%D1%97-ta-produktiv-%D1%97%D1%97-pererobki-v-ukra%D1%97ni-na-2015-2020-roki>.

6. Заїка С.О. Оперативний аналіз виробничої діяльності підприємств АПК [Навчальний посібник] / С.О. Заїка, А.В. Півень. – Харків: Вид-во «Міськдрук», 2010. – 113 с.

7. Мазнев Г. Є. Інноваційні ресурсозберігаючі технології: ефективність в умовах різного фінансового стану агроформувань: [монографія] / За ред. проф. Г. Є. Мазнева. – Харків : Вид-во «Майдан», 2015. – 592 с.

8. Мазнев Г. Адаптація інноваційних агротехнологічних рішень до умов різного забезпечення сільськогосподарських підприємств / [Г. Мазнев, О. Бобловський, О. Красноручський, О. Артеменко, С. Заїка] // Техніка АПК. – 2008. – № 9 – 10. – С. 12 – 16.

9. Мазоренко Д.І. Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням / Мазоренко Д. І. ; під ред. Д. І. Мазоренка, Г. Є. Мазнєва. – Харків : ХНТУСГ, 2006. – 725 с.

10. Мазоренко Д.І., Мазнєв Г.Є., Бобловський О.Ю., Артеменко О.О., Заїка С.О., Красноручький О.О. Методика розробки технологічних карт та нормативів витрат на вирощування сільськогосподарських культур. – Харків: ХНТУСГ. – 2003. – 50 с.

11. Підлубна О. Економічна ефективність виробництва насіння сої на регіональному рівні / О. Підлубна, С. Концеба // Економіка АПК. - 2015. - №1. - С. 14-20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eaprk.org.ua/ru/contents/2015/01/14/>

12. Присяжнюк О.І., Григоренко С.В., Половинчук О.Ю. Особливості реалізації біологічного потенціалу сортів сої залежно від технологічних прийомів вирощування в умовах Лісостепу України. Plant Var. Stud. Prot. 2018. Т. 14. - № 2. - С. 215-223.

13. Саблук П.Т. Технології вирощування зернових і технічних культур в умовах Лісостепу України; 2-е вид., доп. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 720 с.

14. Технології вирощування зернових і технічних культур в умовах Лісостепу України / За ред. П.Т. Саблука, Д.І. Мазоренка, Г.Є. Мазнєва. – 2-е вид., доп. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 720 с.

15. Тонюк М.О., Концеба С.М. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва насіння олійних культур у регіоні. Економіка АПК. 2015. - №3. С. - 28-33.

УДК 339.9

УНІФІКОВАНІ ЗВИЧАЇ ПРИ УКЛАДАННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ

UNIFIED CUSTOMS IN THE CONCLUSION OF FOREIGN ECONOMIC AGREEMENTS

ШИШКО А.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

В статті визначено сутність процесу уніфікації, розглянуто питання уніфікації договорів його мети та завдань, основні етапи становлення міжнародно-договірної уніфікації. Розглянуто сутність та особливості застосування торгових правил Інкотермс, що розроблені Міжнародною торговою палатою, як одного з прикладів міжнародно-договірної уніфікації.

Ключові слова: уніфікації договорів, міжнародно-договірної уніфікації, зовнішньоекономічна діяльність, Інкотермс.

The article defines the essence of the unification process, considers the issue of unification of agreements, its purpose and objectives, the main stages of international treaty unification. The essence and peculiarities of application of Incoterms trade rules, developed by the International Chamber of Commerce, as one of the examples of international treaty unification are considered.

Keywords: unification of treaties, international treaty unification, foreign economic activity, Incoterms.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останні роки в Україні спостерігаються тенденції активізація зовнішньоекономічної діяльності. Розширення співпраці з країнами

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

Європейського Союзу, розрив економічних взаємовідносин з Російською Федерацією, пошук нових ринків, вихід на ринки країн Азії та Африки, все це обумовлює потребу приділяти все більше уваги питанням контролю зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) вітчизняних підприємств. Основним документом, що опосередковує взаємовідносин між учасниками угоди з різних країн, визначає її істотні умови, є зовнішньоекономічний договір (контракт). Зазначений документ виступає об'єктом як зовнішнього, так і внутрішнього контролю. Зовнішній контроль договорів ЗЕД в Україні здійснює Міністерство економічного розвитку і торгівлі, органи Митного контролю, НБУ та досить детально регулюється нормативно-правовими актами держави.

З самого початку розвитку уніфікації найбільш ідеальною її формою вважалась міжнародно-договірна уніфікація, тому, що завдяки міжнародному договору, прийняття котрого є необхідною умовою даної форми уніфікації, забезпечується відносна однотайність та стабільність регулювання відповідних відносин на території різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потрібно зазначити, що питання уніфікації договорів, визначення його мети та завдань, об'єктів, суб'єктів, системи контрольних процедур, інформаційного та методичного забезпечення досліджуються у працях багатьох вітчизняних вчених: Бутинця Ф.Ф., Валуєва Б.І., Дмитренко І.М., Камінської Т.Г., Максимової В.Ф., Нападовської Л.В., Пантелєєва В.П., Шевчука В.О. та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є характеристика документів яка полягає в установленні однотайного складу та форм управлінських документів, що фіксують здійснення одно типових управлінських функцій, що саме і називається уніфікацією документів.

Виклад основного матеріалу. Початок становлення міжнародно-договірної уніфікації приватного права традиційно відносять до другої половини 19 століття, коли міжнародна спільнота усвідомила необхідність однакового правового регулювання відносин інтелектуальної власності (прийняття Паризької конвенції з охорони промислової власності (1883), Бернської конвенції з охорони художніх і літературних творів (1886). Далі – з'явилися «морські» конвенції: Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про коносамент (1924), Конвенція про уніфікацію деяких правил про надання допомоги та рятування на морі (1910), Конвенція про уніфікацію деяких правил про зіткнення суден (1910) та ін. Подальшого розвитку процес міжнародно-договірної уніфікації набув після другої світової війни і супроводжувався прийняттям міжнародних конвенцій у сфері транспорту (Конвенція ООН про морське перевезення вантажів (1978), Монреальська конвенція про уніфікацію деяких правил про міжнародні повітряні перевезення 1999) та ін.); у сфері торговельно-економічних відносин (Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (1980), Оттавська конвенція про міжнародний фінансовий лізинг (1988)) і т.д. Міжнародно-договірною уніфікацією також були охоплені сфери сімейних відносин (Конвенція про складання шлюбу та визнання його недійсним, 1978), міжнародного цивільного та арбітражного процесів (Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, 1958; Гаазька конвенція щодо угод про вибір суду, 2005) і т.д.

Проте слід зазначити, що міжнародно-договірна форма уніфікації не повною мірою виправдала своє призначення, а саме – досягнення однотайного регулювання відповідних відносин, оскільки деякі з міжнародних конвенцій досі не набрали чинності з ряду причин: одна з них – недостатня кількість держав, що до них приєдналися. Існує і ряд інших причин правового, політичного та економічного характеру, аналіз яких заслуговує на окреме дослідження.

В доктрині широко поширеною є думка, що уніфікація являє собою створення (або введення в дію) в національному законодавстві уніфікованих норм, як з використанням міжнародно-правових засобів, так і в односторонньому порядку.

Так, наприклад, вчений-правник Ю.О. Тихомиров під уніфікацією розуміє розробку та введення в дію загальнообов'язкових однакових юридичних норм (правил), а віднесення уніфікованих норм безпосередньо до правової системи держави, на його думку, відбувається за допомогою трансформації. Аналогічної думки дотримується О.М. Садиков, зазначаючи, що уніфікація – це процес вироблення «єдиних (уніфікованих) правових норм, які після прийняття

їх зацікавленими державами замінили б різні положення національного права». При цьому, дослідник зауважує, що «... уніфікація є процесом вироблення єдиних (уніфікованих) правових норм для подібних відносин, незалежно від того, в яких правових формах такий процес здійснюється».

Л.А. Лунц вважав, що метою уніфікації є усунення в області певних відносин відмінностей в матеріальному цивільному законодавстві окремих країн, а здійснюється вона за допомогою міжнародного договору.

Загалом зовнішньоекономічні угоди в Україні укладаються відповідно до національного законодавства, міжнародних угод, міжнародних звичаїв, рекомендацій міжнародних органів і організацій, якщо це не заборонено прямо та у винятковій формі законодавством України. Але інколи при укладенні зовнішньоекономічного договору стикаються дві чи більше різних правових національних моделей. Саме тому важливу роль при укладенні зовнішньоекономічного договору відіграє те, законодавство якої країни повинно бути застосовано в тих чи інших випадках (питання правової прив'язки).

Економіка світового господарства забезпечила підприємствам більший, ніж будь-коли, доступ до ринків усього світу. Товари продаються у ширшому ряді країн, у більших обсягах і різноманітті. Але із зростанням обсягів і складності міжнародних торгових відносин, зростає й можливість виникнення непорозумінь та витратних спорів, коли договори купівлі-продажу складаються неналежним чином.

Інкотермс (International Commercial Terms) – це звід міжнародних правил, що забезпечують однозначні тлумачення найбільш широко використовуваних термінів в області зовнішньої торгівлі.

Торгові терміни, оформлені у вигляді словника, використовуються для приведення до єдиних стандартів умов постачання при укладанні договорів на міжнародному рівні. Вони пояснюють процес розподілу обов'язків, витрат і ризиків між сторонами, котрі укладають договір: продавцем і покупцем.

Перша редакція відома як «Інкотермс-1936» – вперше правила опубліковані Міжнародною торговельною палатою в 1936. Поправки і доповнення пізніше були зроблені в 1953, 1967, 1976, 1980, 1990., 2000., 2010 роках. В даний час діє Інкотермс-2020, який набув чинності 1 січня 2020 року.

Інкотермс, офіційні правила Міжнародної торгової палати для тлумачення торговельних термінів, полегшують ведення міжнародної торгівлі. Посилання на Інкотермс в договорі купівлі-продажу чітко визначає відповідні обов'язки сторін та зменшує ризик юридичних ускладнень.

Правила Інкотермс не регулюють такі питання, як перехід права власності на товар, право розпорядження товаром тощо. Вони регулюють лише деякі обов'язки сторін договору з поставки або передачі товару відповідно до договорів купівлі-продажу, а також розподіл ризику між сторонами договору в цих випадках. Крім того, вони пов'язані з обов'язком очистити товар для експорту та імпорту, упакування товару, обов'язком покупця прийняти поставку, а також надати підтвердження того, що відповідні зобов'язання були належним чином виконані.

Упродовж довгого часу законодавство України зобов'язувало застосовувати правила Інкотермс до договорів постачання між суб'єктами господарювання. Так, у пункті 4 статті 265 Господарського кодексу України («ГКУ») у редакції, яка діяла до 03.08.2012, була пряма вказівка про те, що «умови договорів поставки повинні викладатися сторонами відповідно до вимог Міжнародних правил щодо тлумачення термінів «Інкотермс».

У 2012 році Міністерство фінансів України прийняло Наказ №651 від 30.05.2012 року, яким було затверджено Порядок заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа, який передбачає вимоги щодо заповнення графи №20 «Умови поставки». Так, при заповненні митної декларації експортери повинні зазначити умови поставки, що відповідають Класифікатору умов постачання (затверджений Наказом Міністерства фінансів України №1011 від 20.09.2012).

Класифікатор умов поставки фактично дублює умови постачання, які передбачені редакціями правил Інкотермс 2000, 2010 років, однак на Інкотермс не посилається. При цьому,

Порядок також враховує ситуації, коли сторони у зовнішньоекономічному договорі зазначили зовсім інші умови поставки, ніж передбачені Класифікатором. У такому випадку декларант повинен зазначити у митній декларації «...скорочене літерне найменування умов поставки, найбільш наближених до умов, передбачених у договорі (контракті)».

Отже, сторони не мають обов'язку викладати свої умови поставки відповідно до правил Інкотермс навіть для цілей митного декларування. Сторонам гарантується свобода вибору умов поставки.

Висновок. В міжнародній практиці трактування перевізниками та експедиторами деяких умов поставок згідно з різними редакціями правил інтерпретації комерційних термінів у договорах перевезення і транспортно-експедиторських договорах, як правило, значно відрізняється від трактування цих самих термінів у міжнародних договорах купівлі-продажу. У результаті існує досить високий ступінь ризику виникнення збитків учасників зовнішньоторговельної угоди через підміну понять умов поставки на службові терміни, які використовуються при транспортному експедируванні. Таким чином, від нової редакції Інкотермс 2020 очікується більш детальне пророблення правил застосування комерційних термінів, що дасть змогу учасникам ЗЕД ефективніше здійснювати свою діяльність.

Література.

1. Порфір'єва О. К. Уніфікація правового регулювання умов зовнішньоекономічних контрактів у міжнародному приватному праві. автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2000. 20 с. URL: <http://mydisser.com/ru/avtoref/view/16393.html>.
2. Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати (редакція 2000 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988_007#Text
3. Рибальченко Н.С. Особливості укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Правовий тиждень. 2008. № 42 (115).
4. Беяєва Е. Інкотермс: к чому готовиться? Бухгалтер 911. 2019. № 48. URL: <https://i.factor.ua/journals/buh911/2019/november/issue-48/article-105632.html>
5. Ганна Денисова, Катерина Кісільова. Зовнішня торгівля, уніфіковані звичаї та застосування стандартних угод у шипінгу. Юридична газета. 2019. №47 (701). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/zovnishnya-torgivlya-unifikovani-zvichayi-ta-zastosuvannya-standartnih-ugod-u-shippingu.html>

УДК 657.432

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF ACCOUNTING OF SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS IN MODERN CONDITIONS OF MANAGEMENT

**ОБЖА Т.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

На сучасному етапі економічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати несприятливими для розвитку економіки чинниками, а саме нестабільністю суспільних зв'язків, некерованими інфляційними процесами, необґрунтованими політичними подіями та іншими чинниками, які негативно впливають на

життя населення та на економічний розвиток країни в цілому. Сучасні умови господарювання вимагають вирішення цілого ряду нерозв'язаних облікових проблем, в тому числі й з обліку з покупцями і замовниками.

Ключові слова: *покупці, замовники, дебіторська заборгованість, розрахунки, удосконалення.*

At the present stage, the economic situation in Ukraine can be characterized by unfavorable factors for economic development, namely instability of public relations, uncontrolled inflation, unreasonable political events and other factors that negatively affect the lives of the population and economic development. Modern business conditions require the solution of a number of unresolved accounting problems, including accounting with buyers and customers.

Key words: *buyers, customers, receivables, calculations, improvements.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес продажу товарів та розрахунків з покупцями за передані товарно-матеріальні цінності являється одним з найбільш актуальних, оскільки розрахунки між підприємствами, організаціями та кінцевими споживачами є необхідною ланкою розширеного відтворення, від якої залежать кінцеві результати підприємств та організацій, їх фінансовий стан та економічне зростання країни.

Постійно зростаючі потреби ефективного управління розрахунками з покупцями вимагають відповідних змін в системі обліку, формах, видах розрахунків, методах управління та впливу на дебіторську заборгованість. Процеси автоматизації, розвиток Інтернет — технологій потребують адаптації та уточнення обліку розрахунків з покупцями до сучасних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення суспільно-економічної та наукової літератури свідчить про те, що проблеми обліку розрахунків з покупцями та замовниками розглядалися вітчизняними науковцями, зокрема їх досліджували Бутинець Ф.Ф., Даньків Й.Я., Пушкар М.С., Сопко В.В., Хом'як Р.А., Чебанова Н.В., Гончаренко Т.В., Лищенко О.Г. Сливка Я.В., Білик М.Д., Кужель О., та ін.. Проте деякі питання досі залишаються недостатньо вивченими, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є обґрунтування теоретичних і прикладних аспектів порядку ведення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками та розробка пропозицій щодо їх удосконалення в ринкових умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі діяльності підприємства систематично вступають у господарські відносини з іншими суб'єктами — працівниками, замовниками, покупцями, постачальниками, фінансово-кредитними організаціями, іншими контрагентами, органами державної влади та місцевого самоврядування тощо. У результаті таких відносин виникає дебіторська заборгованість, яка є предметом безперервного контролю з боку керівництва й фінансових служб. З огляду на це необхідно забезпечити якісне та своєчасне відображення інформації про заборгованість у системі бухгалтерського обліку [1].

На сучасному етапі діюча система розрахунків з контрагентами ще не відповідає вимогам прискорення грошового обігу і зміцнення фінансового стану підприємства, що, в свою чергу, веде до нестабільності у постачанні основних товарно-матеріальних цінностей. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне висування претензій щодо боргів, які виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства. Тому важливо організувати роботу з договорами на належному рівні та розробляти різноманітні моделі договорів із гнучкими умовами оплати.

Прагнення підприємств збільшити обсяги реалізації і розширити коло покупців і замовників призводить до необхідності реалізовувати в кредит товари, продукцію, роботи або послуги [2, 3].

Перехід від падіння до зростання українського виробництва потребує вироблення стратегії розвитку, спрямованої на забезпечення глибоких якісних зрушень у системі економічних відносин. Серед пріоритетних напрямків цієї стратегії – фінансове оздоровлення підприємств і, насамперед, подолання затяжної і глибокої кризи, зокрема неплатежів.

Не викликає сумнівів, що автоматизація обліку дозволяє значно полегшити роботу

бухгалтерії в цілому та кожного бухгалтера окремо, особливо при впровадженні телекомунікаційного обміну інформацією між автоматизованими робочими місцями облікових працівників з використанням комп'ютерних мереж. Тому ведення повністю автоматизованого обліку з використанням програмного продукту, значно прискорить ведення обліку дебіторської заборгованості та розрахунків з покупцями і замовниками.

Також, важливим елементом аналізу буде порівняння дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств, оскільки значне переважання дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості суб'єктів господарювання і робить необхідним залучення додаткових (як правило, вартісних) засобів; в свою чергу, перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською може призвести до неплатоспроможності підприємства. Тому вчасний контроль за співвідношенням заборгованостей підприємства надасть змогу запобігти його фінансовій кризі.

На забезпечення своєчасної оплати дебіторської заборгованості значною мірою впливає налагоджена система контролю на підприємстві. Важливою складовою діяльності має стати формування претензій щодо своєчасності оплати продукції. Важливо також постійно контролювати стан розрахунків по простроченій заборгованості. Маючи оперативні дані по такій заборгованості, необхідно починати претензійну роботу, тобто висилати повідомлення-претензії з усіма розрахунками пені за простроченими сумами.

Впровадження системи контролю, моніторингу процесу розрахунків з покупцями та замовниками дозволить звести до мінімуму ризики пов'язані з реалізацією дебіторської заборгованості.

Для вивчення стану дебіторської заборгованості у розрахунках з покупцями та замовниками, рекомендуємо використати детальну класифікацію методів контролю, який складатиметься з наступних кроків:

- 1) аналізу дебіторської заборгованості підприємства у попередньому періоді;
- 2) формування принципів кредитної політики відносно до покупців продукції;
- 3) визначення можливої суми фінансових коштів, які інвестуються в дебіторську заборгованість по товарному та споживчому кредиту;
- 4) формування системи кредитних умов;
- 5) формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту;
- 6) формування процедури інкасації дебіторської заборгованості;
- 7) забезпечення використання на підприємстві сучасних форм фінансування дебіторської заборгованості;
- 8) побудова ефективної системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості [4].

Для ефективного функціонування підприємства важливо здійснювати постійний контроль розрахунків з покупцями та замовниками. Необхідно покращити пошуки удосконалення системи контролю дебіторською заборгованістю. Створити резерв сумнівних боргів, якщо заборгованість не віднесена до безнадійної, здійснювати систематичне проведення інвентаризації розрахунків [5].

Досліджуючи стан розрахунків з покупцями та замовниками, варто звернути увагу на фактори, які на сучасному етапі розвитку підприємств впливають на виникнення дебіторської заборгованості. На її розмір та структуру впливає ряд факторів, які, на нашу думку, можна поділити на дві основні групи: зовнішні та внутрішні [6].

Зовнішні фактори практично не залежать від діяльності підприємств. До характерних зовнішніх факторів можна віднести: ефективність грошово кредитної політики центрального банку, рівень інфляції, податкову політику в країні, рівень конкурентоспроможності галузі, види розрахунків, що застосовуються в галузі, та інші.

Внутрішні фактори, що мають вплив на дебіторську заборгованість, залежать від того, наскільки організовано управління дебіторською заборгованістю в межах діяльності підприємства. До внутрішніх факторів належать: облікова політика щодо резервів сумнівних боргів, методи обліку, аналізу і контролю дебіторської заборгованості на підприємстві, види розрахунків, що застосовуються в межах підприємства, та інші.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що правильна організація обліку розрахунків з покупцями має вагомe значення, оскільки не лише сприяє підвищенню швидкості завершення кругообігу оборотних коштів та переходу їх із товарної форми в грошову, але й створює необхідні умови для своєчасної оплати за придбані товари чи послуги.

Висновки. Отже, дослідивши існуючий стан обліку розрахунків з покупцями і замовниками підприємств, стверджуємо, що у сучасних умовах господарювання велика кількість підприємств та організацій перебувають у скрутному становищі, маючи досить велику проблему неплатежів. Розрахунки з покупцями й замовниками – один із необхідних складників розширеного відтворення, для нормального забезпечення якого необхідне постійне спостереження за його перебігом, що досягається шляхом аналізу розрахункових операцій підприємства

Враховуючи стан економічного розвитку країни та недосконалість нормативного забезпечення бухгалтерської служби українських підприємств, наголошено на необхідності постійних знань і розуміння усіх нюансів ведення обліку розрахунків з покупцями і замовниками, вміння швидко орієнтуватись у ситуації та обирати найбільш правильне рішення, що в подальшому сприятливо вплине на економічний стан суб'єкта господарювання.

Література.

1. Кияшко О. М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Київ, С.2011. 21.
2. Камінська Н.П. Механізм управління дебіторською заборгованістю. Збірник наукових праць студентів НУК. Миколаїв: НУК, 2015. № 1. С.188–192.
3. Одношевна О. О. Шляхи вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2015.
4. Романченко Г.С. Методика й організація обліку та аналізу розрахунків з покупцями і замовниками. Соціально-економічний розвиток України на поч. ХХІ ст. Збірник доп. 78 Наукової конференції студентів КНЕУ. К., 2012. С. 270—272.
5. Сливка Я.В. Актуальні питання щодо обліку розрахунків з покупцями та замовниками: систематизація поглядів. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2010. № 2. С. 178—182.
6. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. Бухгалтерський облік і аудит. 2007. № 6.

УДК 338.439:339.564

УКРАЇНСЬКИЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ЕКСПОРТ: НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

UKRAINIAN AGRICULTURAL EXPORTS: DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

МИРГОРОД А.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сізьського господарства імені Петра Василенка

У статті визначено роль аграрного сектору для розвитку економіки України, визначено місце України на світовому ринку агропродовольчої продукції. Досліджено основні зміни, що чекають на розвиток світового

---

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

сільського господарства, які, в свою чергу, вплинуть на функціонування вітчизняного аграрного сектору.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, сільське господарство, світовий ринок, глобалізація.

The article defines the role of the agricultural sector for the development of Ukraine's economy, defines Ukraine's place in the world market of agri-food products. The main changes awaiting the development of world agriculture, which, in turn, will affect the functioning of the domestic agricultural sector, are studied.

Key words: foreign trade, export, agriculture, world market, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Продовольча безпека завжди була, є і залишається пріоритетною для будь-якої держави. Для України сільське господарство не лише є основою продовольчої безпеки, але може забезпечити їй певну економічну безпеку. Підвищення ефективності та стабільності розвитку сільського господарства загалом є однією з найбільш вагомих у системі розвитку економіки, адже від нього залежить функціонування інших галузей, зокрема: хімічної, фармацевтичної, хлібопекарської, консервної, кондитерської та інших галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення перспектив інтеграції сільського господарства України до світового аграрного ринку досить багатогранні та багатоаспектні. Вони поглиблено вивчаються українськими науковцями та широко представлені в економічній літературі. Так, Ю.О. Лупенко окреслив напрями економічних досліджень з питань міжнародної інтеграції аграрного сектору української економіки. Г.С. Тимофієва у своїх дослідженнях зосереджує увагу на сучасному включенні аграрного сектору України у світовий процес глобалізації, визначає основні види аграрної продукції, експорт яких впливає на місце України на світовому ринку. Н.А. Карасьова визначила перспективні напрями розвитку експорту в аграрному секторі України. Значну увагу дослідженню проблематики та перспектив експорту аграрної продукції приділено в наукових публікаціях таких вітчизняних науковців як Ю.Е. Губені, Б.Г. Базилюка, В. Сіденка, І. Бережнюка, А.С. Гальчинського, О.А. Корнієвського та ін. Слід зазначити, що обговорення економічних вигод і загроз від такої співпраці на фоні економічної і політичної ситуації, яка динамічно змінюється, не втрачає свої актуальності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сучасних тенденцій у експорті аграрної продукції України та перспективних напрямків його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішня торгівля відіграє важливу роль в економіці України, та аграрного сектору зокрема, адже більше половини ВВП галузі направляється на експорт. Таке суттєве збільшення обсягів експорту, відповідно, посилення позицій України на світових ринках сільськогосподарських продуктів потребуватимуть активного розвитку її експортного потенціалу, підвищення ефективності зовнішньої торгівлі та конкурентоспроможності сільського господарства, нарощування співробітництва з різними країнами світу, що входять до складу різних регіональних економічних угруповань.

Український сільськогосподарський сектор є, з одного боку, самодостатньою галуззю народного господарства (він годує країну), а, з іншого боку, експорт сільгосппродукції є ключовим для економіки, одним з найважливіших джерел наповнення держбюджету, а також припливу валюти. Тому експорт продукції сільгоспвиробництва, поряд з експортом промислових товарів і послуг, так важливий для економічного розвитку України.

За період січень-вересень 2019 року експорт продукції аграрної галузі склав 15775,6 млн дол. США, що на 21,5% або 2 795,9 млн дол. США більше, ніж за відповідний період 2018 року. Основними експортними товарами залишаються зернові культури – близько 40% у структурі аграрного експорту, олії – 21%, залишки і відходи харчової промисловості – 6,7%. До п'ятірки найбільших країн-імпортерів української сільгосппродукції відносяться Китай (8,6%), Єгипет (7,5%), Нідерланди (7,1%), Індія (7,1%), Туреччина (6,7%).

За період травень 2018 року – квітень 2019 року, Україна увійшла в трійку найбільших експортерів сільськогосподарської продукції в Європейський Союз, продавши йому аграрної продукції на 6,3 млрд євро. Це означає, що за обсягами зростання експорту аграрної продукції в країни ЄС в травні 2019 року Україна посіла перше місце в світі.

Для продовження успіхів і надалі, необхідно оцінити світові тенденції, які світові тенденції

розвитку щодо експорту сільськогосподарського виробництва, можуть вплинути на український агросектор в майбутньому, що необхідно знати про майбутнє, щоб зберегти позитивну динаміку експорту сільгосппродукції.

Головною загрозою світовому сільському господарству в майбутньому, є глобальне потепління. Однак у світі цей вплив буде нерівномірним. У південних, низькоширотних країнах, зміни будуть дуже негативними, що позначиться у них на зниженні врожайності аграрних культур.

Зміни клімату будуть там такими великими, що навіть можуть викликати проблеми з продовольчою безпекою в цих країнах. Однак, при цьому потепління позитивно позначиться на вегетаційному сезоні в країнах, розташованих у високих широтах. Численні прогнози вказують на те, що воно буде мати негативні наслідки для Індії, країн Африки на південь від Сахари і Південної Азії. Однак глобальне потепління переважно сприятливо вплине на Північну Америку, деякі райони Південної Америки (наприклад, Чилі), Східну Європу (наприклад, Україна) і Центральну Азію. Гряде концентрація міжнародних сільськогосподарських ринків – в умовах кліматичних змін основний обсяг експорту буде припадати на меншу кількість регіонів.

Значить Україна в майбутньому може і повинна значно наростити обсяги експорту продовольства на світові ринки. І це хороша новина. Прогнози аналітиків говорять про те, що вже в 2040-2050 роки відбудеться зниження сільгоспвиробництва в світі, при цьому зростуть ціни на продукцію агросектору. Тому вже порівняно скоро, торгівля сільськогосподарською продукцією в світі може дуже сильно змінитися, відбивши в своєму розвитку вплив зміни клімату на сільське господарство в країнах з різним географічним положенням.

У зв'язку з цим, Україна, швидше за все, повинна бути в числі тих, хто виграв від глобального потепління. Тоді український сільськогосподарський експорт стане засобом поставки продовольства в регіони, постраждалі від глобального потепління, і це буде розв'язанням проблем падіння сільгоспвиробництва в цих країнах з вигодою для нашої країни.

Висновок. Якщо українські аграрії хочуть і далі нарощувати обсяги сільськогосподарського експорту, то завданням вже найближчого часу є підготовка до того, щоб не упустити шанси, які дають глобальні зміни клімату, і здійснити всі назрілі реформи агросектора, щоб в майбутньому нарощувати обсяги виробництва, скорочувати витрати, стимулюючи малих та середніх товаровиробників, дрібні сімейні фермерські господарства впроваджувати новітні інноваційні методики від точного землеробства, аж до організації міських ферм.

Література.

1. Наконечна К. В., Якубовська Я. В., Експорт сільськогосподарської продукції України в умовах функціонування Зони вільної торгівлі з ЄС. URL.: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/98.pdf
2. Патица Н. І. Напрями та перспективи інтеграції сільського господарства України у світовий аграрний ринок. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 53-60. URL.: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/12.pdf
3. Росола У. В. Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції. Науковий вісник Мукачівського державного університету: Серія Економіка. 2017. Випуск 2(8). С. 46-50. URL.: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1367/1/2-8-2-2017-7.pdf>
4. Чи може Україна продовжувати нарощувати експорт. URL.: <https://www.ukrinform.ua>

УДК 338.312:633.85

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ

WAYS TO INCREASE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF SUNFLOWER PRODUCTION

ХМЕЛЬКОВА Д.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті визначено місце соняшнику у структурі виробництва сільськогосподарської продукції, місце України у світовому виробництві соняшнику та світовій торгівлі соняшниковою олією. Автором досліджено основні фактори, що впливають на ефективність виробництва соняшнику, а також визначено основні напрямки підвищення ефективності виробництва соняшнику вітчизняними товаровиробниками.

Ключові слова: сільське господарство, ефективність виробництва, соняшник, фактори, шляхи підвищення ефективності.

The article identifies the place of sunflower in the structure of agricultural production, the place of Ukraine in world sunflower production and world trade in sunflower oil. The author investigates the main factors influencing the efficiency of sunflower production, as well as identifies the main directions of increasing the efficiency of sunflower production by domestic producers.

Key words: agriculture, production efficiency, sunflower, factors, ways to increase efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соняшник займає домінуюче місце серед олійних культур, що вирощуються в Україні. Очевидна важливість цієї культури – нині в Україні соняшник є основною культурою для виробництва рослинної олії та високобілкових кормів. Україна займає провідне місце серед соняшникосіючих держав, наразі на виробництво українського соняшнику приходиться близько 30% від світового обсягу, та країн-експортерів соняшnikової олії. У структурі валової продукції сільського господарства соняшник також відіграє помітну роль. Більша частина насіння соняшнику переробляється на олію, з якої 95% іде на експорт, що приносить значний валютний прибуток. Тому увага до проблеми підвищення економічної ефективності виробництва та вирощування соняшника викликана тим, що від її успішного розв'язання залежить зростання доходності підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та світовому ринках, забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанням проблем підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: М.Ю. Коденська, К.В. Колузанов, А.А. Побережна, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, М.Й. Малік, А.О. Мармуль, В.В. Крестьянінова, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, О.О. Чередніченко та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних шляхів підвищення ефективності виробництва соняшнику вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна є найбільшим виробником у світі насіння соняшнику та постачальником на зовнішні ринки соняшnikової олії. Цього вдалося досягти завдяки стабільності внутрішнього ринку соняшнику, що підтверджується постійним попитом переробних підприємств і експортерів упродовж сезону, високими закупівельними цінами, які забезпечують високий рівень рентабельності цієї культури.

* Науковий керівник – Шибасва Н.В. д.е.н., доцент

Насіння соняшнику – унікальна сировина для отримання харчових та технічних олій, дешевих харчових та кормових видів білка з особливими біологічними та функціональними властивостями, високим вмістом біологічно активних речовин та широким набором макро-, мікро- та ультрамікроелементів.

Із точки зору агротехнології, розширення посівних площ під соняшником не є позитивним показником, що пов'язано з його біологічними властивостями як сільськогосподарської культури. Він вкрай виснажує ґрунт, у зв'язку з чим його доцільно повертати на попереднє поле лише через декілька років. Проте виробники соняшнику часто, з метою збільшення доходів в умовах високих цін на цю культуру, нехтують вимогами агротехніки, що призводить до значного погіршення стану ґрунтів та, як наслідок, поступового зниження урожайності.

Ефективне виробництво соняшнику можливе насамперед у складі комплексу, під яким розуміється сукупність різноманітних галузей і видів діяльності, серед яких виробництво, заготівля, зберігання, переробка та реалізація насіння соняшнику і продукції його переробки. Ефективне функціонування комплексу неможливе без добре розвинутого інфраструктурного забезпечення: наявності спеціалізованого транспорту, діяльності науково-дослідних інститутів, селекційних станцій, конструкторських бюро, які забезпечують селекцію культури, насінництво та агротехніку вирощування, технологію зберігання і переробки насіння соняшнику, олії, зеленого корму, силосу, макухи та шроту.

Сприятлива цінова ситуація і привабливий рівень рентабельності буде активно стимулювати аграріїв вирощувати соняшник. При цьому вкрай важливо дотримуватися перевірених технологій, що дозволить отримати прогнозований урожай насіння високої якості. Зараз існує потреба в якісному і недорогому товарі. Тому резерви збільшення доходів знаходяться в ретельному дотриманні агротехнічних заходів.

Серед багатьох складових підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику необхідно виділити наступні складові:

1. Економіко-фінансові:

- Деталізація рівня економічної ефективності виробництва та пошук шляхів її підвищення на мікрорівні як умови зростання доходності підприємства. Чим вищим є показник рентабельності, тим більш привабливим є виробництво цієї культури для сільгоспвиробника. Зміна рівня рентабельності виробництва соняшнику відбувається внаслідок впливу виробничих та ринкових факторів, ключовим з яких є продуктивність культури. Так, продуктивність по соняшнику зросла з 15 ц/га у 2010 році до 25,6 ц/га у 2019 році (+10,6 ц/га).

- Собівартість продукції. Досліджуючи виробничі процеси, методи, технології виробництва або збуту продукції, головну увагу необхідно приділяти пошуку резервів зниження витрат виробництва, оскільки виробнича собівартість одиниці продукції залежить лише від витрат на 1 га посіву та урожайності культури. Собівартість – це головний чинник підвищення прибутковості бізнесу. Для одержання максимального прибутку необхідно раціонально та ефективно використовувати наявні ресурси і прагнути до зниження витрат. Собівартість є відображенням витрат на виробництво та реалізацію продукції, саме на неї підприємство має безпосередній важелі впливу. Тому з погляду підвищення ефективності виробництва соняшнику, необхідно зосереджувати увагу на управлінні собівартістю продукції. Зниження собівартості продукції порівняно з іншими виробниками аналогічної продукції дає підприємству конкурентні переваги на ринку та забезпечує одержання додаткового прибутку для фінансування розширеного відтворення. Один із напрямків зниження собівартості є підвищення урожайності.

- Підвищення прибутковості (рентабельності) через встановлення оптимальної ціни продажу готової продукції на основі постійного моніторингу цінової ситуації на ринку олійних культур або заключення форвардних контрактів. Ціна на сільськогосподарську продукцію в переважній більшості випадків знаходиться далеко за межами управлінських можливостей підприємства і залежить від ринкової кон'юнктури, економічної та політичної ситуації в країні. На даний час ринкова цінова кон'юнктура на внутрішньому аграрному ринку для олійних культур складається сприятливо. Ціни на дану продукцію щороку зростають. В той же час, на результати діяльності сільськогосподарських підприємств суттєво впливає паритет цін на

сільськогосподарську та промислову продукцію. У зв'язку з цим важливо враховувати динаміку цін на вихідні матеріали та послуги, прогнозувати закупівлю матеріалів з меншими витратами.

- Бюджетування витрат і доходів на виробництво на основі складеного плану виробництва. Цей процес складається зі складання чіткого плану на місяць або рік щодо фінансування закупівлі та сплати витратних статей та з жорсткого контролю над його виконанням. Бюджетування витрат і доходів є складовою ефективного управління фінансами і запорукою прибуткового виробництва.

- Конкурентна або ринкова позиція, яка сприяє завоюванню найбільшого конкурентного статусу на ринку в процесі конкурентного суперництва. Для успішного досягнення обраної конкурентної позиції потрібно використовувати всі можливі інструменти. Конкурентоспроможність товару на ринку олійних культур визначають ціна і якість продукції. Основну частину ціни складає виробнича собівартість і прибуток. Якість товару – це сукупність властивостей і характеристик, що зумовляють здатність задовольняти конкретні особисті чи виробничі потреби відповідно до свого призначення. Конкурентоспроможним є той товар, що вдало поєднує цінові позиції і якісні характеристики. Якість соняшнику визначається на основі таких основних показників як засміченість, рівень олійності, вміст білку та олеїнової кислоти, розмір насіння. Ці характеристики, в свою чергу можна отримати використовуючи якісне насіння, виконуючи технології виробництва та збору, а також передпродажну обробку. Значний вплив на якість отриманого зерна соняшнику відіграють природно-кліматичні умови, що склались в поточному році.

2. Виробничі складові:

- Якісне насіння. Слід вирощувати лише високогібридне насіння з рівнем гібридності понад 98 %, що забезпечить збільшення урожайності. Надавати перевагу гібридам перед сортами, оскільки їх урожайність і стійкість є вищою в 1,1-1,5 рази. Вирощувати переважно ті сорти та гібриди, які рекомендуються до використання в конкретних умовах й занесені до Державного Реєстру сортів рослин України. Особливості, якими мають володіти нові сорти і гібриди насіння олійних культур: більш висока урожайність, адаптованість до несприятливих погодних умов, стійкість до шкідників і хвороб, скоростиглість, висока якість насіння. Динаміка урожайності олійних культур доводить, що є значний резерв у її зростанні на перспективу, оскільки розрив між потенційним і фактичним рівнем урожайності доволі значний. Потенційний рівень урожайності соняшнику складає 30-45 ц /га, тобто на 20-75% вище за середній досягнутий рівень.

Фактори, що впливають на урожайність:

1. Сучасні високоврожайні гібриди
2. Якісне насіння соняшника
3. Профілактика та боротьба з хворобами та шкідниками
4. Дотримання сівозміни
5. Передпосівний обробіток ґрунту
6. Сприятливі умови для сівби соняшника
7. Оптимальна густина рослин та спосіб сівби
8. Комплексна боротьба з бур'янами
9. Оптимальний поживний режим
10. Своєчасне збирання врожаю соняшника

Дотримання сівозміни, як фактору підвищення урожайності, залежно від вибору кращого попередника, порівняно з беззмінним вирощуванням, дає приріст урожайності в середньому в межах 6-12%. За узагальненими даними найбільший вплив на урожайність з використанням сучасних технологій належить добривам (40%) та ЗЗР (30%), сорт визначає 10%, сівозміна – 5 %.

- Впровадження високоефективних, ресурсозберігаючих технологій на базі високопродуктивної техніки спроможне забезпечити підвищення продуктивності праці у 4 рази та зниження витрат матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції у 1,5-3 рази. Ефективність інноваційних технологій виробництва олійних культур забезпечується за умов використання трьох основних умов: перехід від вирощування сортів до вирощування гібридів;

застосування прогресивних методів обробітку ґрунту, сучасних способів сівби, системи догляду за посівами та їх збирання.

- Технічна модернізація підприємства в сфері зберігання і доробки насіння. Модернізація і інноваційний розвиток виробництва олійних культур, впровадження сучасних науково-технічних розробок, устаткування спроможні підвищити продуктивність праці в галузі і на підприємствах, знизити матеріальні витрати, підвищити якість готової продукції. Використання сучасних складів для зберігання зерна соняшнику та правильна технологія його сушіння дають можливість отримати більш якісне зерно та, як наслідок, якісну олію.

- Використання рослинних рештків олійних культур (лушпиння, кошики) для виробництва твердого біопалива або використання у якості палива при опаленні виробничих будівель, споруд, сушіння продовольчого, фуражного та насінневого зерна. Реалізація лушпиння соняшнику на виготовлення паливних брикетів може приносити підприємствам, що переробляють соняшник до 50 грн додаткового прибутку з 1 тони переробленої сировини.

- Автоматизація управління виробничими процесами. Задля оперативності управління виробничими процесами має сенс впровадження GPS моніторингу використання техніки, контролю стану посівів, створення системи комплексного автоматизованого обліку руху матеріальних ресурсів.

- Попередження крадіжок за допомогою аудиту полів, моніторингу техніки GPS, використання безпілотних апаратів, централізації точок розподілу ТМЦ, зовнішнього аудиту.

Висновок. Насіння соняшнику користується сталим попитом на внутрішньому ринку, що доводить його високу ліквідність. Виробництво даної культури є досить рентабельним для сільськогосподарських товаровиробників. Агроекологічні особливості соняшнику та його вплив на якість ґрунтів, розширення його посівних площ призводить до проблем виснаження ґрунтів, порушення агроекологічних умов. Вирішення цих питань потребує комплексного наукового підходу. Саме тому все більшого значення набуває науково-обґрунтоване дотримання сівозміни у процесі вирощування соняшнику.

Необхідною умовою зростання ефективності виробництва соняшнику є використання якісної, високопродуктивної техніки, що відповідає прогресивній технології, забезпеченість підприємства якісною сировиною та матеріалами. Лише за цієї умови можна ефективно використати головний засіб виробництва аграрних підприємств землю. Неухильне підвищення економічної родючості землі завжди актуальне, оскільки від її рівня залежить урожайність сільськогосподарських культур, кількість і якість виробленої продукції й обсяг пов'язаних з цим матеріально-грошових затрат.

Література.

5. Дяченко О.В. Шляхи підвищення урожайності соняшнику в умовах сучасних інтеграційних процесів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
6. Євчук Л.А. Напрями підвищення ефективності вирощування соняшнику та виробництва соняшникової олії. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2005. №1. 42 с.
7. Зайцев О.М. Використання якісного насіння — найшвидший шлях до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. *Пропозиція*. 2002. № 5. 48 с.
8. Тимофеева Г.В., Беликина А.В. Стратегические цели развития производства масличных культур в регионе в условиях вступления в ВТО. *Вести Волгогр. Гос. Ун-та. Сер.3, Экон. Экол.* 2013. №2 (23). С. 27-36.
9. Федоряка В. П., Бахчиванжи Л. А., Почколіна С. В. Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 41 (2). С. 139–144.
10. Чехова І.В. Пропозиції щодо підвищення економічної ефективності виробництва олійних культур. *Запоріжжя. Інститут олійних культур НААН України*. 2018. 48 с.

УДК 339.9

ЯК ЕПІДЕМІЯ КОРОНАВІРУСУ COVID-19 ВПЛИНЕ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ТА СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

HOW THE COVID-19 CORONAVIRUS EPIDEMIC WILL AFFECT UKRAINE'S ECONOMY AND THE WORLD ECONOMY

ГОНЧАРЕНКО О.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті досліджено основні етапи процесу поширення коронавірусної інфекції COVID-19 у світі, визначено перші наслідки для окремих сфер діяльності та економіки України в цілому, та наслідки для світової економіки. Визначено основні загрози та шляхи подолання таких наслідків.

Ключові слова: коронавірус, світова економіка, світове господарство.

The article examines the main stages of the process of spreading coronavirus infection COVID-19 in the world, identifies the first consequences for certain areas of activity and the economy of Ukraine as a whole, and the consequences for the world economy. The main threats and ways to overcome such consequences have been identified.

Key words: coronavirus, world economy, world economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Спалах захворювання розпочався у грудні 2019 у м. Ухань, Хубей, КНР, та визнаний ВООЗ пандемією 11 березня 2020 р. Станом на 31 травня 2020 р.: понад 6 мільйон випадків у майже всіх країнах та територіях. Унаслідок захворювання близько 350 тис осіб померли, понад 2,5 млн людей одужало. Коронавірусна інфекція COVID-19 – це інфекційне захворювання, викликане новим коронавірусом, який раніше у людей не виявлявся. Пандемія змусила країни запровадити карантинні заходи, призупинились навчальні та культурно-масові заходи, підприємства та установи обмежили свою діяльність, були закриті кордони між державами. Всі ці заходи, відповідно, матимуть економічні наслідки як для окремих суб'єктів господарювання, так і для країн в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку січня китайські вчені розшифрували геном вірусу Sars-CoV-2, який викликає хворобу COVID-19. Це дало можливість приступити до розробки вакцини. Наразі до пошуку ліків підключилося близько 70 країн, в т.ч. 20 різних компаній і лабораторій. 6 квітня у Всесвітній організації охорони здоров'я повідомили про прискорення процесу дослідження препарату від коронавірусу. Спеціалісти в сфері економіки розпочали аналізувати та прогнозувати можливий вплив пандемії на економіку окремих країн світу та світової економіки в цілому. Вже значна кількість робіт вітчизняних науковців присвячена питанню впливу коронавірусу на економічні процеси, зокрема роботи І. Тимошенко, О. Нащекіної, А. Веселовського, О. Александрова, Т. Богдан та ін..

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження можливих наслідків епідемії коронавірусу COVID-19 на економіку України та світове господарство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що стосується української економіки, то в короткостроковій перспективі, наслідки спалаху COVID-19 для неї будуть помірними.

З одного боку, торік Китай став найбільшим зовнішньоторговельним партнером України, – частка зовнішньоторговельного обороту з ним за 2019 рік досягла 11,5%. При цьому 33% українського експорту в Китай за цей період становила руда. Цього року попит на неї китайської економіки, скоріш за все, скоротиться через призупинення виробництва і зменшення обсягів споживання металів, що обіцяє труднощі вітчизняним гірничодобувним підприємствам.

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

З іншого боку, значно більшу частину українського експорту в Китай становить продовольча продукція. Торік сукупна частка зернових культур, жирів, олій, а також залишків і відходів харчової промисловості перевищила 52%. І якщо зниження споживання Китаєм руди дуже ймовірно, то суттєвих причин того, що китайське населення стане менше їсти, немає. Ба більше, цього року можна розраховувати на подальше зростання поставок українського продовольства в Китай, виходячи з того, що 2019 року експорт зернових до цієї країни збільшився порівняно з 2018-м на 55,5%, олій і жирів – на 74%, а залишків і відходів харчової промисловості – майже вдвічі.

Малий вплив на українську економіку турбулентності, яку нині відчувають глобальні виробничо-збутові ланцюги через зупинку виробництв у Китаї, пояснюється ще й тим, що Україна вкрай слабо залучена в їхню діяльність. Основні статті українського експорту торік – це товари сировинної спрямованості з низькою доданою вартістю: продукція рослинного походження, зокрема зернові, – 25,8%, недорогоцінні метали – 20,5, жири й олії – 9,5, мінеральна продукція – 9,7%. Водночас на продукцію машинобудування й електротехнічне обладнання, які могли б виступити в ролі проміжних товарів для подальшого виробництва в Китаї та інших країнах високотехнологічних виробів, торік в українському експорті припадало лише 8,9%.

Однак у довгостроковій перспективі зазначені особливості української економіки можуть стати ахіллесовою п'ятою і збільшити для неї наслідки глобального вповільнення зростання економіки через спалах COVID-19. Одним з її наслідків уже стало падіння цін на залізну руду й чорні метали на світових ринках. Збереження такої тенденції загрожує погіршити й без того не найліпший стан вітчизняних підприємств гірничо-металургійного комплексу.

Ще серйозніший ризик для України лежить у гео економічній площині. Якщо тенденції до «замикання просторів» у зв'язку з новими викликами набиратимуть обертів, наша країна може опинитися й зовсім без певного місця в системі поділу праці.

Це означає, що на тлі репатріації капіталів і зростаючих ізоляціоністських настроїв мотивації до інвестицій у ринки, що розвиваються, можливо, крім спекулятивних, слабшатимуть. Пріоритетним напрямом для великих інвесторів стане вкладення у виробництво у себе вдома або в зоні стратегічних інтересів своєї материнської держави. Отже, розрахунок на зовнішні джерела інвестицій у модернізацію та розвиток інфраструктури не виправдається.

До того ж доступ на зовнішні ринки для українських виробників ускладниться. Їм доведеться орієнтуватися на виробництво дедалі менш капіталомістких, менш енерговитратних і простих для реалізації типів продукції, зокрема і в агросекторі. У нових умовах необхідно буде корегувати тактичні інструменти для просування продукції та диверсифікувати ринки збуту. Якщо не вдаватися до таких заходів, то експортні надходження можуть суттєво знизитися, що негативно вплине на темпи економічного зростання і рівень доходів українців.

Висновок: Аналіз поточної ситуації щодо розповсюдження корона вірусу у світі та в Україні дозволив визначити такі економічні загрози як збільшення кількості безробітних, числа банкрутств, уповільнення темпів економічного зростання.

В умовах, що склалися необхідним є корегування соціально-економічної політики держав шляхом розроблення і використання комплексу інструментів і засобів, спрямованих на подолання або запобігання погіршення економічних показників.

Література.

1. Інформація щодо коронавірусної інфекції URL:<https://moz.gov.ua/koronavirus-2019-ncov>
2. Як коронавірус вплине на економіку України? URL:<https://news.dtki.ua/society/economics/61252>
3. Економіка України 2020 URL:<https://hromadske.ua/ru/posts/plohaya-novost-ekonomika-ukrainy-v-2020-m-upadet-horoshaya-novost-ne-tak-silno-kak-v-mire-a-v-2021-m-dazhe-vozzrastet>

УДК 338.2:658.27

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В
АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF IMPROVING
THE EFFICIENCY OF THE USE OF NON-CURRENT ASSETS IN THE
AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY

КРАВЧЕНКО К.С., * АРТЮШЕНКО Я.Ю.**
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

В статті розглянуто теоретичні основи економічної ефективності необоротних активів, тенденції розвитку, економічної ефективності використання необоротних активів у сільськогосподарських підприємствах України, а також обґрунтовано основні шляхи покращення використання та відтворення необоротних активів в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: необоротні активи, аграрний сектор економіки, економічна ефективність, сільське господарство, метод, аналіз.

The article considers the theoretical foundations of economic efficiency of non-current assets, development trends, economic efficiency of non-current assets in agricultural enterprises of Ukraine, as well as substantiates the main ways to improve the use and reproduction of non-current assets in the agricultural sector.

Keywords: non-current assets, agricultural sector of the economy, economic efficiency, agriculture, method, analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аграрний сектор економіки в Україні займає важливе місце у забезпеченні збалансованого розвитку та соціального відтворення сільського населення, сільської та селищної місцевості.

Ефективність функціонування сільськогосподарського підприємства переважно визначається конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання та виробленої аграрної продукції. Цей процес базується на раціональному використанні виробничих ресурсів, серед яких ключову роль відіграють необоротні активи сільськогосподарського підприємства як засоби праці виробничого циклу.

Забезпечення позитивних структурних змін і трансформацій в аграрній галузі залежить від процесу відтворення необоротних активів на кожному сільськогосподарському підприємстві, особливо в умовах швидких темпів фізичного та морального старіння об'єктів необоротних активів. Тому з метою прийняття ефективних управлінських рішень у сільськогосподарській діяльності необхідно володіти необхідним рівнем обсягу та якості інформацією про стан, використання та ефективність відтворення необоротних активів, що сприятиме формуванню інформаційної бази про стан галузі в частині матеріально-технічного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективного використання необоротних активів в аграрному секторі розглядалися у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених таких як, Богацька Н.М., Бойчик І.М., Андрійчук В.Г., Ковальчук М.І., Терещенко О.О., Харченко Н.В., Лапіна Е.В., Бровко А.І., Левицька І.В., Бровко Є.І., Могилова М.М., Попович П.Я., Покропивний С.Ф., Шеремет А.Д. та багато інших.

* Науковий керівник – Батюк Л.А., к.е.н., доцент

* Науковий керівник – Кравченко Ю.М., к.е.н., старший викладач ЗВО

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану, тенденції розвитку, економічної ефективності використання необоротних активів у аграрному секторі економіки України, а також пошук та обґрунтування найбільш ефективних методів та шляхів підвищення ефективності використання необоротних активів сільськогосподарськими підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час проведення підприємницької діяльності кожен керівник прагне отримати максимальний прибуток з найменшими витратами. Для досягнення вказаної мети важливе значення становить ефективне використання необоротних активів сільськогосподарського підприємства. За умови належного та заздалегідь продуманого розпорядження наявними на сільськогосподарському підприємстві активами можливо отримати максимальний прибуток.

Активами підприємства визначають майно в його матеріальній і нематеріальній формах, придбане підприємством за рахунок власних або залучених ресурсів, що перебувають у його розпорядженні та призначені для використання у фінансово-господарській діяльності з метою отримання прибутку [1].

Залежно від строку та специфіки використання у виробничій діяльності підприємства активи умовно поділяють на необоротні (також деякі науковці визначають як – фіксовані) та оборотні (або поточні).

Необоротні активи призначені для тривалого використання в процесі фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. До них відносять нематеріальні активи, основні засоби, довгострокові фінансові вкладення, незавершене будівництво, а також довгострокову дебіторську заборгованість тощо.

Кошти, які сільськогосподарське підприємство інвестує в необоротні активи, є певною мірою знерухомленими, тобто вилученими з обороту на тривалий період, а отже не можуть бути оперативно використані з іншою метою. Тому з метою ефективного використання грошових коштів підприємства важливо робити інвестиції в необоротні активи за рахунок довгострокових джерел фінансування і докладно проаналізувати вказані інвестиції на предмет доцільності [2].

Джерелами для проведення аналізу на предмет ефективності необоротних активів являються:

- Бухгалтерський баланс, який включає в себе дані, що необхідні для аналізу статей балансу (горизонтальний та вертикальний аналіз необоротних активів);

- Звіт фінансових результатів. З вказаного джерела можливо отримати інформацію щодо величин, по відношенню до яких розраховуються коефіцієнти та показники ефективності використання необоротних активів сільськогосподарським підприємством;

- Додатки до звіту о фінансових результатах, де докладна інформація щодо необоротних активів, які представлені по групам та видам;

Також для проведення аналізу стану ефективності необоротних активів можливо використовувати такі джерела як:

- Статистичні звітності, у яких розшифровується складу та руху необоротних активів підприємства;

- Нормативно-довідкова література, положення [3].

Метою аналізу необоротних активів підприємства є пошук резерву ефективності використання необоротних активів. Проведення аналізу необоротних активів необхідне для оцінки:

- структури та стану необоротних активів;
- рівня ефективності використання необоротних активів підприємства;
- динаміки необоротних активів;
- прогнозу використання необоротних активів.

За результатами проведення аналізу можливо обрати найбільш оптимальну модель ефективності використання необоротних активів. Також в процесі проведення аналізу необоротних активів важливо провести:

- оцінку рівня забезпечення власним капіталом підприємства;
- оцінку змін вартості необоротних активів підприємства у структурі балансу;

- оцінку показників ефективності використання необоротних активів ;
- оцінка показників змін характеризує ефективність використання необоротних активів;
- оцінку динаміки витрат на підтримання необоротних активів та їх відображення на собівартості продукції [4].

В процесі аналізу необхідно розраховувати абсолютні та відносні показники, які дають оцінку стану, допомагають зробити прогноз на перспективу, а також виявити причини відхилення даних необоротних активів сільськогосподарського підприємства, так як проведення діяльності підприємства повинно супроводжуватись найменшими витратами та найбільшим прибутком [5].

Зазвичай аналіз ефективності використання необоротних активів підприємства проводять за наступною послідовністю:

1. Сбір даних необоротних активів та систематизація їх в таблиці, які допомагають виявити відхилення.
2. Пошук та розрахунок показників необоротних активів, виявлення відхилень.
3. Визначення найбільш оптимальних показників необоротних активів для подальшої роботи підприємства, направленої на отримання прибутку.

Надати оцінку рівня ефективності використання необоротних активів підприємства можливо за допомогою таких показників, як:

- показник обороту необоротних активів, тобто відношення прибутку від реалізації продукції до середньої вартості необоротних активів. Вказаний показник дає змогу зрозуміти час обороту активів.

- період обороту необоротних активів за 1 день. Вказаний показник відображає рівень експлуатації необоротних активів.

- рентабельність необоротних активів відображає зріст або зниження прибутку підприємства [6].

Однією із ключових проблем забезпечення ефективності стабільного економічного зросту сільськогосподарського підприємства являється неефективна політика управління та розпорядження наявними необоротними активами.

Необоротні активи підприємства потребують постійного контролю, та з метою ефективного управління вказаними активами особливою умовою є проведення аналізу стану необоротних активів підприємства. Необоротні активи складають переважну більшість балансу сільськогосподарського підприємства. Можливо зробити твердження, що управління необоротними активами підприємства являється одним з ключових напрямків у діяльності підприємства, так як необоротні активи являються невід'ємною частиною виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства. Від того, яким чином організований процес виробництва (яким чином сформовані необоротні активи) залежить діяльність підприємства та кінцевий результат, тобто, отримання прибутку. На даному етапі визначається буде підприємство прибутковим.

Багато авторів трактують поняття «необоротні активи» різним чином, я зупиняюсь на понятті, яке трактує Н.М. Селезньова, яка під необоротними активами розуміє набір інструментів, за допомогою яких сучасні організації мають змогу отримувати прибуток та вести фінансово-господарську діяльність [7].

Ефективне управління необоротними активами на підприємстві, окрім підвищення конкурентоспроможності, дає змогу створити потужну основу для діяльності підприємства та умови для ефективного його розвитку в майбутньому.

Підвищення ефективності управління необоротними активами підприємств має здійснюватися на постійній та систематичній основі за рахунок впровадження системи моніторингу. Основне призначення якої полягає в вивченні, узгодженні та корегуванні поточних потреб щодо необхідності реалізації процесу їх формування та відтворення, а також фінансових можливостей підприємства щодо його забезпечення на основі чітко розробленого

інструментарію прийняття управлінських рішень [8].

Моніторинг управління формуванням та відтворенням необоротних активів повинен здійснюватися за кінцевими результатами звітного періоду – року, що обумовлено періодом освоєння необоротних активів у виробничому процесі. На базі отриманої інформації про стан реалізації процесу формування та відтворення, слід розробляти заходи щодо забезпечення або підвищення ефективності управління ними на підприємстві [9].

Висновки. Надзвичайно актуальною проблемою сьогодення є визначення ефективності та встановлення тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств з точки зору забезпечення їх економічної безпеки. Економічна безпека характеризує можливості сільськогосподарського підприємства стабільно функціонувати, забезпечуючи стійкий фінансовий стан за умов негативного впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів, а також відповідності його ресурсного потенціалу та потенціалів організаційно-управлінської структури цілям діяльності підприємства. Економічна безпека виступає гарантом надійності підприємства, як ділового партнера на ринку сільськогосподарської продукції.

Таким чином, детальний аналіз стану та використання необоротних активів у аграрному секторі економіки дає змогу зробити наступні висновки:

1. Необоротні активи підприємства відіграють визначальну роль у формуванні економічних показників розвитку аграрних підприємств.
2. Аграрний бізнес потребує інвестицій коштів у оновлення необоротних активів, особливо рухомого складу.
3. Фізичний знос та рівень моральної зношеності необоротних активів потребує застосування інноваційних механізмів оцінки вартості об'єктів та прогресивної амортизаційної політики, що в комплексі буде позитивно впливати на процес відтворення необоротних активів та прискорить окупність інвестицій.

Література.

1. Андрушук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: облік, аналіз і аудит. монографія. 2-е вид. без змін. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
2. Богацька Н.М. Аналіз основних засобів підприємства. Економіка. 2010. № 5. С. 10-15.
3. Левицька І.В. Відтворення основних засобів: теорія і практика: моногр. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2010. 272 с.
4. Моголова М.М. Оцінка основних засобів сільського господарства в контексті інформаційного забезпечення обґрунтування державної політики. Економіка АПК. 2013. №9. С. 20-25.
5. Ощепков О.П. Аналіз стану та відтворення основних засобів на підприємствах зернопереробної галузі. Економіка харчової промисловості. 2012. № 2 (14). С. 17-20.
6. Савченко А.Г. Прискорена амортизація у системі державного регулювання. Фінанси України. 2003. № 7. С. 68–74.
7. Стадницький Ю.І. Амортизація основних засобів: класифікація підходів. Наука і економіка : науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2011. Вип. 4 (24). С. 72–78.
8. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 554 с.
9. Бровко Л. І., Галаган Т. І., Бровко Є. І. Економічна ефективність використання основних фондів сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 22-26. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_22_7

УДК 338.43

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У 2014-2018 РОКАХ

THEORY AND PRACTICE OF ASSESSING THE EFFICIENCY OF AGRICULTURE IN UKRAINE IN 2014-2018

КОЗЛОВ В.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

У статті досліджено теоретичні та практичні основи ефективності сільського господарства України. Визначено основні показники ефективності, проаналізовано динаміку економічних показників сільського господарства України у 2014-2018 роках. Визначені основні напрямки розвитку сільського господарства України на принципах сталого розвитку.

Ключові слова: ефективність, сільське господарство, показники, сталий розвиток.

The theoretical and practical bases of efficiency of agriculture of Ukraine are investigated in the article. The main indicators of efficiency are determined; the dynamics of economic indicators of agriculture of Ukraine in 2014-2018 is analyzed. The main directions of agricultural development of Ukraine on the principles of sustainable development are determined.

Key words: efficiency, agriculture, indicators, sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сільське господарство України забезпечує близько 12 % ВДВ, у сільському господарстві працюють 18 % від загальної кількості зайнятих в національній економіці. Продукція сільського господарства становить понад 44 % в українському експорті.

Як зазначають фахівці, в Україні існують усі необхідні умови для забезпечення населення країни якісними та доступними продуктами харчування. Одні з найкращих у світі родючі землі, сприятливий клімат, багатий історичний досвід агровиробництва і працездатність населення дозволяють у повній мірі реалізувати потужний потенціал аграрного комплексу [1]. Однією з найбільш актуальних проблем стабілізації і подальшого розвитку виробництва в сільськогосподарських підприємствах будь-якої форми власності є підвищення ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні й практичні аспекти механізму підвищення ефективності сільського господарства розглянуті у працях В. Г. Андрійчука, О. А. Бутуцького, М. А. Голика, М. І. Кісіля, В. В. Прядка, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака та інших вчених, які пропонують власне розуміння категорії ефективність.

Формулювання цілей статті. На основі узагальнення теоретичних підходів до розуміння категорії і специфічних показників ефективності у сільському господарстві провести аналіз сучасного стану розвитку сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність (від лат. Effectivus – діяльний, творчий) – це відношення результату (ефекту) до витрат, які були затрачені на його отримання. Визначення показника ефективності може бути виражено формулою:

$$\text{ефективність} = \text{результати} / \text{витрати.}$$

Як зазначено в економічній енциклопедії «ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат. Крім того, це досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці. Це конкретна форма вияву закону економії часу, їхній зв'язок здійснюється через підвищення продуктивності праці, яке означає зростання

* Науковий керівник – Шибасва Н.В. д.е.н., доцент

ефективності сукупної праці, ефективності всього виробництва, зумовленої насамперед прогресом продуктивних сил» [3].

За сферою аналізу розрізняють загальну, локальну і часткову ефективність. Загальна характеризує ефективність виробництва на підприємстві в цілому; локальна – окремі стадії виробництва, розподілу, обміну і споживання; часткова – ефективність використання в процесі виробництва певних ресурсів (предметів і засобів праці, капітальних вкладень, робочої сили тощо).

Основними показниками, що характеризують ефективність є:

1. Узагальнюючі показники (виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва, народногосподарський ефект від використання одиниці продукції).

2. Показники ефективності використання живої праці (трудомісткість одиниці продукції, темп росту продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок росту продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на 1 грн. фонду оплати праці).

3. Показники ефективності використання основних фондів (фондовіддача основних фондів, фондомісткість продукції, рентабельність основних фондів, фондовіддача активної частини основних фондів).

4. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання видів сировини і матеріалів, витрати палива і енергії на 1 грн. чистої продукції, економія матеріальних витрат).

5. Показники ефективності використання фінансових коштів (коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту нормованих оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, питоми капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій, строк окупності інвестицій).

6. Показники прибутковості характеризують ефективність використання всіх видів ресурсів, які забезпечили одержання доходу.

Прибуток – частина доходу, що залишається підприємству після відшкодування усіх витрат, пов'язаних з виробництвом, реалізацією продукції та іншими видами діяльності.

Показником прибутковості є також рентабельність. Рентабельність – відносний показник, що характеризує рівень ефективності (доходності) роботи підприємства [2].

Підвищення ефективності виробництва означає, що на кожну одиницю витрат і застосованих ресурсів одержують більше продукції і доходу, що має значення для національної економіки в цілому та окремих сільгоспвиробників.

Вітчизняні вчені у своїх наукових працях концентрують більшу увагу саме на економічній ефективності. Для оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва С. П. Азізов, П. К. Кенійський, В. М. Скупий підкреслюють необхідність застосування системи показників, яка передбачає (у тому або іншому поєднанні) розрахунок таких складових:

– виробництво валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 1 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;

– розмір поточних витрат виробництва на 1 грн валової продукції;

– розмір валового і чистого доходу (прибутку) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд. -год., на 1 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;

– рівень рентабельності й норма прибутку (чистого доходу) сільськогосподарського виробництва [5].

Дана система показників дозволяє охарактеризувати ефективність сільськогосподарських підприємств. Система показників відображає ефективність використання усіх видів ресурсів і витрат, що задіяні у виробництві: землі як основного засобу сільськогосподарського виробництва – вартість валової продукції, сума валового доходу, прибутку (чистого доходу) на одиницю земельної площі; живої праці – вартість валової продукції, сума валового доходу, прибутку (чистого доходу) на одиницю витрат праці або на чисельність середньорічних працівників; уречевленої праці в основних засобах виробництва – вартість валової продукції,

сума валового доходу, прибутку (чистого доходу) на 1 грн основних виробничих фондів; поточних виробничих витрат – собівартість валової продукції, окупність виробничих витрат, рівень рентабельності.

Спираючись на теоретичні здобутки вітчизняних науковців і дані Державної служби статистики України, ми узагальнили показники економічної ефективності сільського господарства у 2014-2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Показники економічної ефективності сільського господарства України у 2014-2018рр.

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Продукція сільського господарства у постійних цінах, млн грн	-	239467,3	254640,5	249157,0	269408,1
Індекси с.-г. продукції, %	102,2	95,2	106,3	97,8	108,1
Вартість основних засобів у сільському господарстві, млн грн	171392	210169	270467	341622	341622
Площа сільгоспугідь, тис га	41511,7	41507,9	41504,9	41489,3	41489,3
Культури зернові та зернобобові (у постійних цінах), млн грн	-	63421,0	69464,2	65169,8	74076,
- У відсотках до загального підсумку	-	26,5	27,3	26,2	27,5
Валова додана вартість, фактичні ціни, млн грн;	161145	239806	279701	303949	360757
- У відсотках до загального підсумку	11,7	14,2	13,8	12,1	11,9
Кількість зайнятих у сільському господарстві, тис осіб	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6
Питома вага зайнятих у с.-г., %	17,1	17,5	17,6	17,7	18,0
Середньомісячна номінальна заробітна плата у с.-г., грн;	2476	3140	3916	5761	7166
- У відсотках до середньомісячної номінальної заробітної плати в цілому по економіці	71,2	74,8	75,6	81,1	80,8
Продуктивність праці на 1 зайнятого в с.-г. виробництві, у постійних цінах 2010 р., грн;	-	223309,9	275317,8	271491,4	313627,3
- У % до попереднього року	109,1	98,0	123,3	98,6	115,5
Питома вага підприємств, що одержали прибуток до оподаткування, %	84,8	86,8	89,0	88,4	86,7
Питома вага зернових та зернобобових у структурі посівних площ, %	54,3	54,8	53,3	53,0	53,6
Середня урожайність зернових в цілому, ц/га	43,7	41,1	46,1	42,5	47,4
- В т.ч. на підприємствах	47,5	43,8	50,0	45,6	52,2
Виробництво зернових та зернобобових, тис тонн	63859,3	60125,8	66088,0	61916,7	70056,5
Виробництво зернових та зернобобових на 1 особу, кг	1485	1403	1549	1457	1657
Рівень рентабельності зернових та зернобобових культур, %	25,7	42,6	37,8	25,0	24,7

Джерело: [6]

Наші розрахунки і дані офіційної статистики, представлені у таблиці 1, дозволяють стверджувати, що:

– Вартість продукції сільського господарства збільшується, як в абсолютному вимірі, так і у розрахунку на одиницю земельної площі, на одного працівника. Зменшення продукції сільського господарства на 1 грн основних засобів пояснюється перевищення темпів приросту основного капіталу у галузі над темпами збільшення обсягів продукції сільського господарства.

– Збільшується питома вага прибуткових підприємств та розмір прибутку на 1 га.

– За аналізований період урожайність зернових культур поступово збільшується; урожайність на підприємствах перевищує аналогічний показник по фермерських господарствах та господарствах населення.

– Продуктивність праці має позитивну динаміку, також зростає рівень оплати праці у сільському господарстві, темпи збільшення оплати праці перевищують темпи зростання продуктивності. При цьому середня зарплата по галузі відстає від середньої по Україні.

– Показники рентабельності коливаються по роках, що відповідає специфіці галузі, а також пояснюється збільшенням інвестицій і нерівномірністю державної підтримки галузі.

Отже, якщо брати до уваги виключно економічну складову категорії ефективність, то можна констатувати зростання її показників в період 2014-2018 рр. у сільському господарстві України.

В сучасних умовах важливим фактором, базовим принципом функціонування сільського господарства стає поєднання таких видів ефективності як економічна, соціальна, екологічна, що знаходить прояв у концепції сталого розвитку. Україна приєдналася до процесу забезпечення сталого розвитку [7]. У 2020 р. Україна здійснила Перший національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні, у якому представлена динаміка стану досягнення цілей за ключовими індикаторами за 2015-2019 роки [4]. В огляді зокрема наведений аналіз прогресу у досягненні Цілі 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства». Поряд з позитивними тенденціями (зростання індексів виробництва продукції сільського господарства, виробництва продуктів харчування, підвищення продуктивності праці, збільшення споживання овочів і фруктів), мають місце процеси, за якими прогрес відсутній або недостатній (зменшилася частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, повільно збільшується частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті (з 38,3% до 44,3%), не реалізується потенціал фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації в Україні).

Динаміка індикаторів площі ріллі та еколого-стабілізуючих угідь (сіножатей і пасовищ), а також їх часток у загальній площі території країни є незадовільною (площа орних земель збільшилась з 32531,1 тис га до 32544,2 тис га, а площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання зменшилась з 7848,3 тис га до 7820,8 тис га).

Показники соціальної складової сталого розвитку сільської місцевості відстають від аналогічних показників у містах, а по деяких показниках має місце регрес. Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання не перевищує 30%, спостерігається зниження частки сільського населення, яке має доступ до централізованих систем водовідведення з 3,0% у 2015 році до 2,5% у 2018 році.

Висновок: Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Категорія ефективність у вітчизняній науці найчастіше розглядається в економічному аспекті і означає співвідношення результату до витрачених для його отримання ресурсів.

2. Наш аналіз виявив зростання показників економічної ефективності сільського господарства України у 2014-2018 рр.

3. Принципи сталого розвитку сільського господарства визначають такі вектори як:

– Прибуткове виробництво у сільському господарстві, яке забезпечує достатню фінансову винагороду фермерам, гідне життя, сприяє ефективному вирощуванню культур.

– Захист навколишнього середовища. Сільське господарство мінімізує використання невідновних ресурсів, поповнює виснажені ресурси, захищає і покращує навколишнє середовище та природні ресурси.

– Соціальний добробут. Сільське господарство сприяє підвищенню якості життя у сільській місцевості процвітання та життєздатності сільських громад, їх соціальному розвитку.

4. Проведений аналіз Національного огляду дозволяє стверджувати, що прогрес за окремими індикаторами є нерівномірним. Поряд із зростанням індексів виробництва продукції сільського господарства, виробництва продуктів харчування, підвищенням продуктивності праці, збільшенням споживання овочів і фруктів, майже відсутній прогрес за екологічною та соціальною складовими.

5. Економічна ефективність є акселератором сталого розвитку, водночас актуалізується необхідність забезпечення ефективності інших складових сталого розвитку екологічної та соціальної, прогрес яких є значно меншим. Україні потрібно перейти від моделі розвитку, в якій конкурентні переваги зумовлені переважно використанням природних ресурсів та дешевої робочої сили, до інноваційної моделі, яка здатна забезпечити підвищення екологічної та соціальної ефективності.

Література.

1. «Щодо стану та проблем функціонування та розвитку аграрного сектору економіки України». Аналітична записка URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-stanu-ta-problem-funkcionuvannya-ta-rozvitku-agrarnogo-sektoru>
2. Економіка та організація виробничої діяльності. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/17nebava_ekonomika_organizaciya_virobnichoyi_diyalnost_i/vstup.htm.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: В.С. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Академія, 2001. Т. 1. 848 с.
4. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/>
5. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: підруч. / С. П. Азізов, П. К. Кенійський, В. М. Скупий / за ред. проф., С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834 с.
6. Сільське господарство України 2018. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf
7. Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments>

УДК 338.43:631.1

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL ESSENCE OF THE CONCEPT ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENTERPRISE

БАГЛАЄВА Н.С., СУХОВЄЄВА Ю.А.**
здобувачки другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

В статті розглянута сутність економічної ефективності діяльності підприємства, як основи її конкурентоспроможності. В ній проведено аналіз та зроблено узагальнення існуючих підходів вітчизняних та зарубіжних економістів, щодо даної категорії. Встановлено, що економічна ефективність - співвідношення між результатами виробництва і ресурсами, при якому отримують вартісні показники ефективності виробництва.

Ключові слова: ефект, ефективність, економічна ефективність, ефективність діяльності.

The article considers the essence of economic efficiency of the enterprise as a basis for its competitiveness. It analyzes and summarizes the existing approaches of domestic and foreign economists in this category. It is established that economic efficiency is the ratio between production results and resources, at which cost indicators of production efficiency are obtained.

Key words: effect, efficiency, economic efficiency, efficiency of activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема забезпечення економічної ефективності підприємства є ключовою для будь-якого господарюючого суб'єкта, вона

* Науковий керівник – Батюк Л.А. к.е.н. доцент

* Науковий керівник – Кравченко Ю.М. к.е.н. старший викладач ЗВО

відображає результативність його діяльності у всьому комплексі та взаємодії її елементів (ресурсів) і напрямків. Особливо актуальна ця проблема стає в умовах, коли економіка країни зазнає кризові прояви, коли постійно йде конкурентна боротьба, коли збільшуються підприємницькі ризики і зростає дефіцит сировинних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної ефективності є об'єктом дослідження багатьох науковців як вітчизняної, так і зарубіжної науки, таких як Андрійчук В.Г., Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Воронін О.О., Мацібора В.І., Азізов С.П., Кенійський П.К., Скуший В.М. та інші автори.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є розкриття теоретичної сутності економічної ефективності і визначення найбільш змістовних.

Виклад основного матеріалу дослідження. На теперішній час не існує універсального підходу до сутності ефективності, як і єдиної системи показників, що її характеризують. Однак на сьогоднішній день це поняття стало одним з ключових в економічній науці, і є предметом наукових дискусій в різних сферах, йому присвячено безліч праць вітчизняних і зарубіжних вчених. На думку багатьох дослідників, ефективність - це об'єктивна економічна категорія, яка має самостійну якісну і кількісну характеристики.

У найзагальнішому вигляді ефективність - це характеристика того чи іншого виду діяльності, що вимірюється співвідношенням ефекту і витрачених на його отримання ресурсів.

Щоб розібратися в суті даного терміну, потрібно для початку дати визначення такого поняття, як «ефект», яке нерозривно пов'язане з ефективністю. Однак ці два терміни дуже важливо розмежовувати.

Економічний ефект – корисний результат економічної діяльності, що вимірюється як різниця між грошовими доходами від такої діяльності та грошовими витратами на її здійснення.

Економічний ефект – кількісна та якісна характеристика впливу елементів економічної системи на результативність її функціонування. На відміну від технічної, технологічної та інших неекономічних ефектів, економічний ефект існує переважно у грошовій формі й є грошовим доходом. Тому в певному значенні поняття «економічний ефект» і «грошовий дохід» тотожні. Залежно від характеру впливу окремих елементів на результативність функціонування економічної системи виділяють позитивний, плюсовий (зі знаком «+», «плюс-ефект»), негативний, від'ємний (зі знаком «-», «мінус-ефект»), або, як його часто називають, дефект) і нульовий ефект [1].

Ефективність – інтегрована економічна категорія, яка відображає виробничі відносини щодо економії сукупних затрат уречевленої та живої праці на отримання кінцевого позитивного результату. Категорія «ефективність» на рівні підприємства характеризує зв'язок між величиною отриманого результату від його діяльності та кількістю інвестованих або витрачених у виробництві ресурсів. Підвищення ефективності можна досягти шляхом використання меншої кількості ресурсів для створення такого результату або за використання такої самої кількості ресурсів чи більшого випуску з відносно меншою кількістю ресурсів для створення більшого результату [6].

Оскільки підприємство є відкритою системою, що функціонує в умовах ринкової економіки, проблему ефективності його діяльності можна розглядати з позицій різних зацікавлених сторін. Як економічна категорія ефективність має різновиди, зокрема: – економічна ефективність, що відображає відповідність витрат і результатів діяльності підприємства цілям та інтересам його учасників у грошовій формі; – соціальна ефективність, що відображає відповідність витрат і соціальних результатів діяльності підприємства цілям і соціальним інтересам суспільства; – екологічна ефективність, що відображає відповідність витрат і екологічних результатів інтересам держави й суспільства [7].

Як вже говорилося раніше, серед усього розмаїття видів ефективності особливе значення має саме економічна ефективність.

Прийнято вважати, що фундамент вивчення економічної ефективності заклав В. Парето. Ефективність за Парето - це такий стан системи, при якому неможливо поліпшити стан будь-яких її елементів, при цьому не погіршивши стан інших. Це визначення також називають оптимумом Парето. Для досягнення Парето -оптимального стану системи, слід дотримуватись

таких умов: по-перше, потрібно такий розподіл благ між споживачами, при якому кожен максимально задовольняє свої потреби в межах своєї платоспроможності; по-друге, необхідно таке розміщення ресурсів між виробниками, при якому ці ресурси будуть використовуватися оптимально; по-третє, необхідний такий випуск продукції, при якому всі виробничі ресурси використовуються найбільш повно [3, с. 92].

Економічна ефективність – це отримання максимально можливих благ від наявних у розпорядженні ресурсів. Проблемою економічної ефективності найчастіше є проблема вибору, що стосується того, що, як і яким чином проводити, як розподіляти ресурси, капітал і прибуток. Від рівня економічної ефективності багато в чому залежить вирішення низки соціально-економічних завдань, таких як підвищення рівня життя населення, швидке зростання економіки, вдосконалення умов праці та відпочинку, зниження рівня інфляції [4].

Ряд економістів розглядають ефективність як узагальнюючу економічну категорію, яка характеризує кінцевий результат певної виробничої діяльності і є виразом мети виробництва, розкриває кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва, живої та уречевленої праці. Іншим поширеним визначенням є таке: «ефективність виробництва – відносний показник, що характеризує результативність виробництва у зіставленні з використаними виробничими ресурсами». Кількісна та якісна визначеність перебувають в єдності та виявляються в критеріях і показниках ефективності виробництва. Ефективність, за Мочерним С.В., – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [2, с. 240].

Андрійчук В.Г. стверджує, що ефективність — це економічна категорія, яка відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами. Категорію «ефективність» він тісно пов'язує з поняттям «рентабельне ведення виробництва», причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо-спожиті ресурси). А економічна ефективність — це таке співвідношення між результатами виробництва і ресурсами, при якому отримують вартісні показники ефективності виробництва. При цьому можливі три варіанти вказаного співвідношення: 1) ресурси і результати виражені у вартісній формі; 2) ресурси — у вартісній, а результати — у натуральній формі; 3) ресурси — у натуральній, а результати — у вартісній формі [5, с. 397-399].

Висновки. Про надзвичайну важливість понять економічна ефективність та ефективність діяльності говорить значна увага до них з боку економістів. Це зумовлює існування багатьох визначень та значних відмінностей у сутності цих понять. Узагальнивши їх робимо висновки, що поняття економічна ефективність є похідним від поняття економічний ефект, яке відображає в абсолютному вираженні отриманий економічний результат. Вона визначається співвідношенням економічного ефекту до певних витрат чи ресурсів, які було затрачено для його досягнення. В межах затратного підходу, економічний ефект співвідносять з витратами в цілому, а в межах ресурсного – з витратами певних видів ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових). Економічна ефективність діяльності підприємства є різновидом економічної ефективності, яка відображає ступінь використання ресурсів і засобів, які знаходяться у розпорядженні підприємства.

Література.

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
2. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: В 3 т. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Вид. центр «Академія», 2002. 950 с.
3. Правові засади досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. Київ: НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2018. 144 с.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.

5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
6. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
7. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 20. частина 3. 2018. С.174-177.

УДК 330.3:631.1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ РИЗИК В АГРАРНІЙ СФЕРІ

THEORETICAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF RISK IN THE AGRICULTURAL SECTOR

*ЧЕРНОВ Д.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сізьського господарства імені Петра Василенка**

У статті досліджено теоретичні основи поняття ризик, визначено специфічні риси сізьського господарства, узагальнено основні види ризиків пов'язаних з діяльністю сізьськогосподарських товаровиробників та визначено їх особливості. Розглянуто основні типи інструментів, що можуть використовуватись при управлінні ризиками в агробізнесі.

Ключові слова: ризик, сізьське господарство, аграрне виробництво, бізнес, управління ризиками.

The article examines the theoretical foundations of the concept of risk, identifies specific features of agriculture, summarizes the main types of risks associated with the activities of agricultural producers and identifies their features. The main types of tools that can be used in risk management in agribusiness are considered.

Key words: risk, agriculture, agricultural production, business, risk management.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підприємницький ризик є невід'ємним елементом підприємницької діяльності. Він виконує важливу функцію фактору розвитку соціально-економічного прогресу. Підприємницький ризик притаманний усім сферам економіки, але особливо він проявляється в аграрному виробництві, яке найбільшою мірою піддається впливу широкого кола чинників, що призводять до виникнення ризиків. Сучасні ринкові умови вимагають від виробників постійного аналізу можливих ризиків, виваженого й обґрунтованого підходу до управління підприємницькими ризиками для підвищення ефективності їхньої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних економістів, що займалися дослідженням теорії ризику можна виділити В. В. Вітлінського, О. А. Вишневську, В. М. Гранатурова, Л. М. Макаревича, С. І. Наконечного, О. Д. Шарапова. Стосовно аграрного виробництва розробкою теоретично-прикладних проблем економічного ризику займалися В. Г. Андрійчук, І. А. Литвинчук, В. М. Нелеп, С. П. Тітова та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення специфічних рис аграрної сфери економіки, що визначають ступінь її ризикованості, визначення сутності поняття «ризик» та основних видів ризиків аграрної сфери залежно від їх природи та впливу.

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство для України є важливою галуззю економіки, що забезпечує значну частину ВВП країни та експортної виручки. У сільському господарстві наразі працює близько 17% зайнятих. Галузь формує та забезпечує продовольчу безпеку країни та значний експортний потенціал. Як і будь-який вид діяльності, сільське господарство має відповідні ризики, які пов'язані зі специфікою галузі та ряду чинників, що впливають на її розвиток.

До специфічних рис сільського господарства можна віднести наступні:

1) залежність результатів сільськогосподарського виробництва значною мірою від природно-кліматичних умов (температура, вологість, якісний склад ґрунтів та інше), які є нестабільними;

2) виробничі процеси у сільському господарстві характеризуються значним рівнем ризикованості втрати врожаю (спека, злива, град, мороз);

3) поєднання впливу економічних і біологічних законів відтворення, результатом цього синтезу є тривалість виробничих циклів (часові межі виробництва багатьох продуктів є тривалішими одного року, відповідно, значна питома вага витрат виробництва звітнього періоду відображається як незавершене виробництво);

4) сезонність, яка впливає на нерівномірність використання ресурсів, отримання продукції лише у певні проміжки часу, неритмічність збуту і надходження виручки від реалізації;

5) певна частина виготовленої підприємством продукції у наступному виробничому циклі споживається в якості засобів виробництва (корми, насіння);

7) основним засобом виробництва у сільському господарстві є земля, від якості та родючості якої значним чином залежить результативність діяльності. Властиві землі характеристики зумовляють певну спеціалізацію сільськогосподарських підприємств і стратегічні напрями діяльності [1].

У сучасних ринкових умовах сільськогосподарське виробництво вимагає постійного моніторингу зовнішніх факторів впливу: політичних, економічних, соціальних, юридичних, для конкурентного позиціонування на світовому продовольчому ринку. Особливо важливим є врахування національних особливостей країн-імпортерів, зокрема щодо асортименту продукції, що їм пропонується.

Розглядаючи поняття «ризик», наукові підходи, що існують у вітчизняній науці, можна зазначити, що у загальному розумінні цього слова – це можливість отримання будь-яких негативних чи несприятливих результатів і недосягнення очікуваного результату.

Економічною наукою встановлено, що ризик, на відміну від невизначеності, є вимірюваною величиною.

Існування ризику насамперед пов'язане із неможливістю завжди бути впевненим, передбачати настання тих чи інших подій. У бізнесі це певного роду відплата за можливість його здійснювати. Ризик – це усвідомлена можливість небезпеки – можливість збитків або неуспіху в якійсь справі, можливість втрати частини активів, недоотримання або неотримання прибутку в результаті впливу несприятливих факторів під час проведення господарської діяльності.

Ризик – це можливість виникнення збитків або недоотримання доходів у порівнянні з прогнозованим варіантом.

Ризик, як і виклик, необов'язково становить небезпеку, це лише її потенційна можливість.

Сільськогосподарські ризики за своїми характеристиками можна цілком віднести до категорії ризиків, що являють собою небезпеку нанесення збитку сільськогосподарському підприємству внаслідок порушення нормального ходу виробничого процесу [2]. У той час, коли природні сили в будь-якій іншій галузі розглядаються лише з точки зору стихійного лиха і завдання збитків, то сільське господарство в цьому відношенні є винятком. Враховуючи, що в рослинництві сонячна енергія та волога є факторами виробництва, дія природних факторів може приносити не тільки збитки, а й додатковий дохід.

Отже, основними ознаками сільськогосподарського ризику є, по-перше, його галузева приналежність і, по-друге, конкретизація об'єкта, на який цей ризик спрямований, – на виробництво.

Ризики у сільському господарстві умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні. На деякі чинники аграрії можуть впливати, інші ж – неможливо навіть передбачити. До зовнішніх відносяться погодні умови, епідемії, зміни законодавства, коливання курсу тощо. У цих умовах сільськогосподарські виробники можуть лише швидко реагувати та з часом пристосовуватись. Проте для протидії внутрішнім чинникам (несправність техніки й обладнання, кадрові проблеми та інше) необхідно розробляти спеціальні системи управління ризиками та фінансовими відносинами, включаючи в себе стратегію і тактику управління ризиком.

В сільському господарстві можна виділити кілька видів ризиків залежно від їх природи та впливу:

1. Виробничі ризики – пов'язані з невизначеністю природних процесів росту сільськогосподарських культур і худоби. Вони виникають внаслідок багатьох неконтрольованих подій, які часто пов'язані з погодою, включаючи надмірну або недостатню кількість опадів, екстремальні температури, град, комах і хвороби. У зменшенні виробничого ризику ключову роль відіграє технологія. Швидке впровадження нових сортів сільськогосподарських культур і технологій виробництва часто створюють потенціал для підвищення ефективності. Вагомий вплив на процес виникнення ризикових ситуацій справляє рівень розвитку інфраструктури галузей аграрного виробництва. Так, втрати зерна внаслідок відсутності надійних умов зберігання та переробки складають до 15 %, картоплі – близько 20%, овочів і плодів – близько 30%. У зв'язку з несвоєчасною доставкою матеріальних ресурсів, недотриманням технологічної дисципліни й термінів перевезень, псуванням сільськогосподарської продукції й інших вантажів в очікуванні й у процесі транспортування сільське господарство в Україні зазнає величезних втрат, що досягають 20% зібраного урожаю. Щорічні втрати за транспортування становлять 1,0–1,5 % валового збору зерна.

2. Цінові або ринкові ризики – пов'язані зі зміною цін на продукцію або додаткових витрат у процесі виробництва, який зазвичай є тривалим. Наприклад, для тваринництва, як правило, потрібні регулярні інвестиції у корм і обладнання, які можуть не давати віддачу протягом декількох місяців або навіть років. Країни-експортери та імпортери досить тісно пов'язані між собою, а тому на доходи сільськогосподарських товаровиробників та експортерів можуть сильно вплинути події в інших країнах.

3. Кадрові ризики – це ризики, пов'язані з працівниками, їхнім здоров'ям, особистими відносинами, які можуть вплинути на процес виробництва, його ефективність. Проблеми також можуть викликати травма або погане самопочуття керівника. Крім того, низька кваліфікація та халатне відношення працівників підприємства також значно впливають на урожайність і на якість кінцевого продукту. Частка працівників з неповною та вищою освітою в аграрній сфері поки що залишається низькою – у середньому 27,7 % за нормативних показників 70–100 %, не зважаючи на те, що щороку в галузі здійснюють професійну перепідготовку кадрів і підвищення їхньої кваліфікації. Серед управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств коефіцієнт перепідготовки та підвищення кваліфікації становить у середньому 0,2.

4. Інституційні ризики – це наслідки невизначеності, пов'язаної з діями уряду. Причому не лише національного, але і країни-імпортера. Податкове законодавство, правила використання хімічних речовин і правила утилізації відходів тваринництва, рівень оплати за надання цінової підтримки або доходів є прикладами урядових рішень, які можуть мати серйозний вплив на сільськогосподарський бізнес. І не завжди цей вплив на часі або несе конструктив для виробників. Наприклад, зміни в урядових правилах, що стосуються використання пестицидів для сільськогосподарських культур або ліків для домашньої худоби, можуть змінити вартість продукції, або рішення іноземної держави обмежити імпорт певної культури може знизити ціну цього врожаю. Інші інституційні ризики можуть виникнути через обмеження в природоохоронній діяльності, землекористуванні або кредитній політиці.

5. Фінансові ризики – пов'язані з отриманням і фінансуванням капіталу підприємства. Виробник може ризикувати внаслідок коливань процентних ставок за позиковим капіталом або зазнавати труднощів з грошовим потоком, якщо не вистачає коштів для погашення кредитів. Використання позикових коштів означає, що частина доходів від бізнесу повинна бути направлена на погашення заборгованості.

6. Інноваційні ризики – ймовірність втрат, що виникають при вкладанні підприємством коштів у виробництво нових товарів, послуг, які можливо не знайдуть очікуваного попиту на ринку. Оцінка ризиків такого типу передбачає, зазвичай, оцінку привабливості одного з видів інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та вибір найменш ризикованого з точки зору максимізації кінцевого фінансового результату і можливості виробництва якісної і конкурентоспроможної продукції. Низький рівень науково-технічного потенціалу сільського господарства, втрата лідерства за важливими напрямками науково-технічного розвитку підвищує ступінь ризикованості галузі.

7. Інформаційні ризики – передбачають формування управлінського рішення в умовах інформаційної невизначеності або викривлення інформації. Для сільського господарства характерною є слабка інформованість товаровиробників відносно кон'юнктури ринку, низька якість інформаційного забезпечення діяльності підприємств галузі, нерозвиненість інформаційної інфраструктури на сільських територіях. Брак інформації погіршує умови господарювання та торгівлі, підвищує ризики та зменшує довіру між учасниками ринку сільськогосподарської продукції, знижує ефективність та результативність її реалізації.

8. Юридичні ризики – ризики припинення діяльності або накладення штрафних санкцій на суб'єкт господарювання за недотримання ним законодавства або порушення укладених угод. За оцінками юристів сьогодні до 30% земель, що знаходяться у користуванні агрохолдингів оформлені із суттєвими порушеннями.

9. Соціальні ризики – визначають рівень розвитку сільських територій та трудового потенціалу.

10. Агроекологічні ризики – одні з найнебезпечніших ризиків у аграрному секторі. Такі ризики пов'язані з використанням хімічних засобів та їхнім впливом на навколишнє середовище, з викидами вуглецю від продуктів життєдіяльності сільськогосподарських тварин, зі зменшенням біорізноманіття від розширення оброблюваних площ.

Господарюючі суб'єкти можуть відмовитись від ризику або прийняти його. Прийняття ризику має підкріплюватися економічними вигодами для суб'єкта, який погоджується прийняти цей ризик на себе. Водночас потенційні вигоди мають відповідати економічній вартості ризику.

Висновок. В процесі дослідження визначено, що ризик – це усвідомлена можливість небезпеки можливість збитків або неуспіху в якійсь справі, можливість втрати частини активів, недоотримання або неотримання прибутку в результаті впливу несприятливих факторів під час проведення господарської діяльності. В сільському господарстві можна виділити такі види ризиків залежно від їх природи та впливу: виробничі, цінові або ринкові, кадрові, інституційні, фінансові, інноваційні, інформаційні, юридичні, соціальні, агроекологічні.

При прийнятті ризику суб'єкти повинні навчитись управляти ним, для можливої його мінімізації. При управлінні ризиками в агробізнесі суб'єкти можуть використовувати різні типи інструментів. Залежно від мети і умов використання, виділяють три основні типи таких інструментів: управлінські рішення, послуги/інструменти приватного сектору та державні програми.

Для захисту від ризиків неврожаю потрібні інноваційні технології управління обробкою посівів засобами захисту рослин, внесенням мінеральних добрив, збору та зберігання врожаю. Для зменшення ризику втрати врожаю, потрібні інвестиції в сучасну сільськогосподарську техніку. Малі і середні товаровиробники можуть об'єднуватись в кооперативи для зменшення витрат та максимізації прибутків. Захистом від ризику падіння цін може слугувати використання фінансових інструментів – ф'ючерсів, пут-опціонів.

Література.

1. Бруханський Р.Ф. Оптимізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України. *Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe*. URL: <http://scaspee.com/6/post/2013/01/6.html>.
2. Горшков Д. Об'єктивність ризиків і страхова реальність. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://www.agro-business.com.ua/>.
3. Жмуденко В. О. Особливості управління ризиками в аграрній сфері. Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова, та ін.. – Одеса: Одеський національний економічний університет. 2015. Вип. 3. № 58. С. 55-61.

4. Лисенко В. Корпоративна стратегія управління ризиками в агробізнесі. *Agricultural and Resource Economics*. 2017. Вип. 3. № 4. С. 97-108.
5. Мазур Н.А. Класифікація ризиків аграрного підприємства для цілей бухгалтерського обліку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2014. Вип. 2. С. 1264-1268.
6. Як фермеру управляти ризиками? URL: <http://carefield.com.ua/blog/id/jak-fermeru-upravljati-rizikami-137/>

УДК 613.15

ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ ЗАГРОЗ В ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РОСЛИННИЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

FACTORS OF THREATS IN THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF PLANT DIRECTION

ІСАКОВ М.Г., ЗІОНГ Л., ШАКУН В.Ю.,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти*,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Визначено фактори виникнення загроз в діяльності аграрних підприємств рослинницького спрямування. Визначено, що сільське господарство взагалі, та рослинницька галузь зокрема, є ризикованими через дію екзогенних та ендемогенних факторів, вплив яких зумовлений особливостями галузі рослинництва, що необхідно враховувати при пошуку та обґрунтуванні методики оцінки рівня економічної безпеки функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, ризики, сільське господарство

Factors of threats in the activity of agrarian plant enterprises have been identified. It is determined that agriculture in general, and the crop industry in particular, are risky due to exogenous and endogenous factors, the impact of which is due to the characteristics of the crop industry, which must be taken into account when searching and justifying methods of assessing economic security and development of agricultural enterprises.

Key words: economic security, threats, risks, agricultural

Постановка проблеми у загальному вигляді. Управління економічною безпекою аграрних підприємств спрямоване на забезпечення стійкого та безпечного стану всіх інститутів господарювання. Таке управління не можливе без розуміння керівниками підприємницьких структур галузі про можливі чинники впливу зовнішнього середовища та тенденції їх зміни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання економічного захисту та дотримання безпеки основної діяльності аграрних підприємств широко висвітлені у працях таких вітчизняних вчених, як В. Андрійчука, О. Витвицької, Н. Гавкалової, Ю. Данька, Л. Мармуль, В.Онегіної, Г. Черевка, Б. Язюка, О. Шабінського та інших. Проте, розгляд факторів з урахуванням динамічності та турбулентності зовнішнього середовища не втрачає своєї актуальності, а результати досліджень можуть сприяти вчасному коригуванню стратегій розвитку підприємств, підвищенню конкурентоздатності на цільовому ринку, що, відповідно, забезпечить зростання ефективності функціонування.

* Науковий керівник – Дудник О.В., к.е.н., доцент

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є систематизація факторів виникнення загроз діяльності аграрних підприємств рослинницького спрямування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження наукових публікацій та власні спостереження авторів дозволили виокремити наступні характерні особливості сільськогосподарської діяльності, що чітко встановлює специфіку ведення стратегічного управління та управління ризиками [1-6]:

1. У сільському господарстві земля не тільки служить базою для розміщення аграрного підприємства, але і використовується як безпосередній ресурс, засіб виробництва. У землеробстві використовується особлива властивість верхнього шару землі – ґрунту, який живить корисні рослини.

3. Аграрне виробництво вкрай залежне від природних умов.

4. Можливість диверсифікованості продукції аграрного сектора досить обмежена. Селекційна діяльність спрямована в основному на удосконалювання виробничих якостей нових видів рослин.

5. Кінцевим продуктом аграрного виробництва і продовольчого сектора є продовольство. Але цінова еластичність попиту на продукти харчування, як правило, низька. Споживачі купують основні види продовольства незалежно від росту чи зниження цін на них практично в незмінних обсягах.

6. Навіть короткострокові коливання в попиті ведуть до різких коливань у доходах аграрних підприємств.

7. Особлива увага приділяється сферам мікрокредитування та державної підтримки розвитку малого бізнесу в сільській місцевості.

8. Стабілізація та розвиток економіки залежить від підвищення соціальної активності населення, залучення його до сфери підприємницької діяльності.

Одними з головних факторів впливу на діяльність підприємств галузі є доступність інвестиційних ресурсів, виробнича безпека, енергетична, екологічна, демографічна та інші.

Інвестиційна безпека на рівні аграрного сектора визначається наявністю в ній грошового та матеріального капіталу, призначеного для інвестування в сферу створення аграрної продукції, а також рівнем залежності аграрного сектора від внутрішніх та зовнішніх джерел капіталу.

При аналізі інвестиційної безпеки на цьому рівні необхідно перш за все визначати реальні джерела та напрями фінансування, структуру інвестицій, розробляти раціональні та ефективні заходи по виконанню загальнодержавних, регіональних і місцевих соціально-економічних та інноваційних програм, відтворювальних процесів на макро- і мікрорівнях.

Безпосередній зв'язок з інвестиційною безпекою аграрного сектора має зовнішньоекономічна складова його безпеки.

Як зазначає Махмудов А. Г. [3, с.15] заходи щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки аграрного сектора України мають ґрунтуватися на таких принципах: дотримання загальновизнаних норм міжнародного права; безумовний захист економічних інтересів, своєчасність та адекватність дій щодо нейтралізації загроз цим інтересам; узгодженість економічних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в АПК з економічними інтересами держави; рівноправність відносин між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; поміркованість у наданні національній економіці відкритого характеру, послідовна диференціація зовнішньоекономічних зв'язків; подолання сировинного перекосу в структурі експорту, нормалізація сальдо торгового та платіжного балансу на рівні АПК; залучення іноземного капіталу; раціоналізація коопераційних зв'язків і приєднання до глобальних технологічних ланцюгів.

Виробнича безпека підприємств аграрного сектора визначається динамікою приросту аграрного виробництва країни. Головними причинами кризового стану були низький рівень освоєння інновацій вітчизняними агропідприємствами та відсутність належного інвестування реального сектора економіки за рахунок усіх джерел. Для підвищення рівня виробничої безпеки аграрного сектора необхідно забезпечити спершу належний рівень його інвестиційної безпеки.

В таких умовах створити економічну безпеку надзвичайно складно як в аграрному секторі, так і на рівні держави в цілому. Здійснення структурних зрушень в АПК є важливою умовою досягнення позитивних змін. Останнім часом спостерігається активізація діяльності в аграрному секторі в напрямку розробки та впровадження концепцій і державних програм розвитку пріоритетних секторів сільгоспвиробництва.

Однак важливі галузі рослинництва (льонарство, виробництво цукрових буряків і кормів) загалом дотепер перебувають у занепаді. Без їх відродження не можна сподіватися на створення достатку продуктів харчування, насамперед – тваринного походження.

Сільське господарство України реформоване в галузевому, міжгалузевому та функціональному аспектах, а також за структурою витрат виробництва. В ході реформування АПК склалася монокультурність селянських (фермерських) господарств, які спеціалізуються переважно на вирощуванні зернових і соняшнику, якими зайнято понад 85% усіх посівних площ; натомість тваринництвом, навіть виробництвом продукції цієї галузі для власних потреб, фермери переважно не займаються.

Енергетична безпека аграрного сектора – це ефективний розвиток і функціонування паливно-енергетичного аграрного сектора, всіх його галузей, який забезпечує достатність і безперервність постачань енергоносіїв, їх раціональний асортимент, прийнятні якості і економічну доступність в аграрному секторі [5, с.16].

Головна проблема, яка постала перед вітчизняним АПК по відношенню до паливно-енергетичного комплексу, – гострий дефіцит фінансових ресурсів, яких не вистачає навіть для покриття поточних експлуатаційних витрат, не говорячи про поновлення основних виробничих фондів. Крім того, катастрофічна нестача палива може служити загрозою енергетичній безпеці галузі [5, с.16].

Основою забезпечення енергетичної безпеки аграрного сектора є стійкий розвиток власного паливно-енергетичного комплексу, економне використання енергії у виробництві та побуті, зменшення залежності національної економіки від імпорту палива на основі розвідування й освоєння нових родовищ, пошуку нових джерел енергоносіїв та його диверсифікації. Науково-технологічна безпека визначається спроможністю науково-технологічного потенціалу українського АПК генерувати позитивні зрушення в економіці.

Однією із складових структури економічної безпеки аграрного сектора науково-технологічна безпека – здатність системи зберігати і підтримувати необхідний рівень технологічного стану, що забезпечує можливість сталого розвитку аграрного сектора та сприяє своєчасному впливу на несприятливі процеси в науково-технічній та інноваційній сферах, прогнозуванню і попереджуванню небезпечних явищ в економічній, екологічній, соціальній сферах, на ринках сировини і готової агропродукції.

Дана складова економічної безпеки є сферою, в якій її стан можна характеризувати як важко кризовий. Науково-технічний потенціал України впродовж останнього десятиліття зазнав відчутних втрат. Проте, вже намітилася тенденція посилення інноваційної діяльності.

Динаміка показників, що характеризують *демографічну безпеку* аграрного сектора і безпеку ринку праці, показує, що в останні роки ситуація в даній складовій економічної безпеки сектора різко загострилася.

Соціальні чинники економічної безпеки аграрного сектора визначають рівень підтримки заходів аграрної реформи на селі, ступінь підготовленості селян до опанування нових технологій виробництва і управління. Не випадково «підвищення освітнього рівня сільгоспвиробників» ООН відносить до базових принципів політики розвитку аграрної сфери на наступні 15 років – без цього неможливо досягти успіху аграрної реформи, як не можна забезпечити й ефективного землекористування. Соціальні проблеми – низький рівень життя, безробіття, тощо – є найбільш гострими на селі. Аграрна реформа не лише не вирішила цих проблем, а навпаки – загострила більшість з них.

На тлі причин, що стримують розвиток малого бізнесу, таких як нерозвиненість законодавства, невизначеність податкового тягаря, відсутність ефективного державного механізму сприяння розвитку малого бізнесу та обмеження технічних засобів, проблема доступу до фінансових ресурсів, включаючи кредити, особливо гостра [6].

Висновки. Отже, внаслідок затяжної кризи, в якій знаходиться сільське господарство, його матеріально-технічна база зазнала значної руйнації, невпинно продовжує поглиблюватися процес деіндустріалізації галузі. Низька платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників призвела до призупинення інвестиційного процесу, зниження фондозабезпеченості, технічної та енергетичної оснащеності

виробництва. На селі інтенсивними темпами відбувається процес деіндустріалізації виробництва, погіршується забезпеченість підприємств запасними частинами, ремонтними і пально-мастильними матеріалами.

Література.

1. Грідін О. В., Дудник О. В., Руденко В. С. Сутність, місце та сучасне значення ризик-менеджменту в управлінській парадигмі організації. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. 2018. Вип. 191. С. 188-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2018_191_21.pdf
2. Дудник О. В. Стратегії мінімізації ризиків в системі антикризового управління / О. В. Дудник, О. В. Смігунова, К. С. Богомолова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. - 2017. - Вип. 185. - С. 191-200.
3. Махмудов А. Г. Инвестиционная политика и управление : монография / А. Г. Махмудов. – Донецк : “Донбасс”, 2000. – 592 с.
4. Микитась А. В. Особливості побудови систем управління безпекою господарської діяльності аграрних підприємств / А. В. Микитась // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – № 162. – 2015. – С. 154-160.
5. Петрушенко М. Аграрний сектор визначає розвиток економіки / М. Петрушенко // Урядовий кур'єр. – 3 квітня 2001 р. – С. 5.
6. Vdovenko, N., Piven, A., Radchenko, O., Sinenok, I. & Voskobiinyk, S. (2020). Institutional Environment for Financial Provision of Small Agricultural Business Entities of Ukraine. *Independent Journal of Management & Production*, 11(9), 2379-2402. DOI: URL: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1419>.

УДК 351

УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

IMPROVEMENT OF PERSONNEL POLICY IN THE PUBLIC SERVICE

ЛЕПЬОХІН Д.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті автором розглянуто актуальні проблеми формування державної кадрової політики в Україні та окреслено перспективи побудови ефективної, компетентної державної служби.

Ключові слова: *кадрова політика, державна кадрова політика, удосконалення кадрової політики, державна служба.*

In the article, the author considers the current problems of formation of the state personnel policy in Ukraine and outlines the prospects of building an effective, competent civil service.

Key words: *personnel policy, state personnel policy, improvement of personnel policy, civil service.*

---

* Науковий керівник – Харчевнікова А.С., старший викладач ЗВО

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні вимоги до побудови демократичної держави висувають на порядок денний багато актуальних питань, серед яких формування ефективного кадрового потенціалу, створення дієздатної, конструктивної державної служби, що може забезпечити вирішення національних завдань і стати ефективним організаційно-правовим управлінським інструментом проведення кадрової політики.

Варто зазначити, що система кадрів у житті будь-якої країни є визначальною, тому проблема їх ефективності й оновлення у сферах державного та регіонального керівництва та управління є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем формування державної кадрової політики України зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Амосов О. Ю., Базаров Т. Ю., Балабанова Л. В., Бутенко І. А., Веснин В. Р., Виноградський М. Д., Воронков В. Г., Гавкалова Н. Л., Гавриш О. А. та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення практичних рекомендацій щодо здійснення кадрової політики в органах державної влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кадрова політика – це цілеспрямована діяльність у сфері визначення основних стратегічних і тактичних напрямів щодо підбору, розміщення, підвищення рівня професійних і ділових якостей кадрів з урахуванням даних про їх кількісну та якісну потребу, стан і перспективи суспільного розвитку.

Сьогодні до кадрової політики висуваються підвищені вимоги практичності, гнучкості та адаптивності до внутрішнього та зовнішнього середовища, оскільки однією з головних причин негативних явищ у суспільстві, і як наслідок - неналежне виконання державою своїх функцій стала недосконалість кадрової політики в галузі державного управління.

Кадрова політика державної організації спрямована на забезпечення балансу між економічною та соціальною ефективністю використання персоналу, своєчасне забезпечення структурних підрозділів висококваліфікованими співробітниками, створення сприятливих умов для ефективного використання та розвитку потенціалу персоналу організації та задоволення інтересів працівників.

Основною метою кадрової політики є своєчасний підбір, адаптація, розвиток персоналу, підвищення продуктивності праці персоналу через мотивацію праці та досягнення стратегічних цілей організації.

Пріоритетними напрямами державної кадрової політики сьогодні є: комплектування органів державної влади, закріплення державних службовців, стимулювання професійного зростання, кар'єри та ефективного виконання обов'язків на державних посадах, зміцнення службової дисципліни; підвищення престижу державної служби, вирішення питань соціальної захищеності кадрів; формування кадрового потенціалу та резерву з урахуванням існуючих державних посад і перспектив розвитку державних органів, а також освітніх та вікових змін у складі кадрів; формування та розвиток системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів на основі державного замовлення, підвищення ефективності та якості навчання; перепідготовка та підвищення кваліфікації осіб, уперше прийнятих на держслужбу, і їх професійна адаптація на відповідних державних посадах.

Необхідність удосконалення кадрової політики випливає із змісту тих завдань, які стоять сьогодні перед державою. Необхідно розробити нові ідеї, принципи і технології вирішення кадрових питань, які б відбивали сучасний рівень управлінської науки, практики і вимоги демократичного суспільства для створення професійної, політично нейтральної, відповідальної та авторитетної державної служби та служби в органах місцевого самоврядування європейського зразка; добору кваліфікованих кадрів, які відповідатимуть потребам суспільства, ефективно надаватимуть якісні публічні послуги населенню; створення правових, соціальних, організаційних передумов для успішної реалізації професійного потенціалу державних службовців.

Загальними пріоритетними напрямами удосконалення кадрової політики в системі органів державної влади є: формування ефективної та оптимальної структури цих органів, адекватної завданням і функціям держави; підвищення ефективності їх діяльності за рахунок зростання професіоналізму посадових осіб; підвищення престижу державної служби та авторитету

посадових осіб; удосконалення системи професійного розвитку; створення ефективних механізмів затребуваності кадрів в органах державної влади.

Крім того, створення працездатної, ефективної команди професіоналів у системі державної служби є важливою невід'ємною складовою організаційного консультування і процесу організаційного розвитку, оскільки спрямоване на забезпечення виконання організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій. Внутрішньокорпоративна діяльність має на меті досягнення відкритості і групової довіри між державними службовцями, мотивацію і заохочення колективної підтримки й стимулювання прозорих комунікацій усередині команди.

Формування команди державних службовців – це виклик для будь-якого керівника, водночас, це вершина управлінської майстерності. Проте, зусилля, витрачені на створення команди, окупляться в будь-якому випадку, адже, команда легше і швидше досягає успіху.

Висновки. Отже, забезпечення висококваліфікованим персоналом органів державної влади, здатних ефективно працювати в умовах євроінтеграції та становлення інформаційного суспільства у державі, є головною умовою створення професійної державної служби, яка буде забезпечувати успішну реалізацію реформ та сталий розвиток країни.

Література.

1. Жовнірчик Я. Ф. Сучасна кадрова політика в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. // Інвестиції практика та досвід. – 2017. – №12. – С. 102–107.
2. Крючко О.С. Теоретичні аспекти кадрової політики на підприємстві в сучасних умовах. // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – №4 – С. 275–279.
3. Шаповал О.А. Кадрова політика та шляхи її покращення. // Економіка і суспільство. – 2017. – №9 – С. 712–715.
4. Грідін О.В. Теоретичні аспекти та пріоритетні напрямки реалізації державної кадрової політики / О.В. Грідін, О.Ю. Бобловський // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2016. – Вип. 177. – С. 122-130.
5. Грідін О.В. Концептуальні підходи до створення ефективної системи управління персоналом / О.В. Грідін // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2017. – Вип. 188. – С. 228-236.

УДК 339.5.053

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗБАЛАНСУВАННЯ

BALANCE OF PAYMENTS AND WAYS OF BALANCE

**ПАШКО В.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка***

У статті автором було розкрито сутність платіжного балансу, охарактеризовано основні його статті. Визначено основні методи балансування платіжного балансу. Розглянуто поточний стан платіжного балансу України та визначено шляхи його балансування.

Ключові слова: платіжний баланс, сальдо платіжного балансу, методи балансування платіжного балансу, дефіцит платіжного балансу, профіцит платіжного балансу, міжнародні резерви.

---

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

In the article the author revealed the essence of the balance of payments, described its main articles. The main methods of balancing the balance of payments are determined. The current state of the balance of payments of Ukraine is considered and the ways of its balancing are determined.

Key words: *balance of payments, balance of payments, balance of payments balancing methods, balance of payments deficit, balance of payments surplus, international reserves.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток міжнародних політичних, наукових та культурних зв'язків визначає необхідність здійснення розрахунків між країнами. Важливу роль в економіці України відіграє макроекономічна модель, яка систематично відображає економічні операції, що здійснюються між національною економікою нашої держави та економіками інших країн світу, – платіжний баланс. Фактичні дані про стан платіжного балансу чітко відображають економічне становище країни, широко використовується в інтересах прогнозування і макроекономічного регулювання, дають можливість міжнародним фінансовим організаціям прийняти рішення щодо надання фінансової допомоги країні. Розробка й складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для всіх країн членів Міжнародного валютного фонду, базується на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації. Саме тому доцільно дослідити стан платіжного балансу України, шляхи його покращення та оптимізації.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему оптимізації та покращення платіжного балансу досліджували Т. Алексеева, А. Барсегян, В. Будкіна, О. Василик, С. Гасіма, В. Гейця, В. Гондюла, О. Довгаля, В. Засадо, Є. Корнієнко, Ю. Козака, В. Левківського, І. Пузанова, О. Рогача та ін.

Метою статті є дослідити й узагальнити теоретичні основи платіжного балансу та шляхи його збалансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Платіжний баланс – це співзалежність між платежами, які здійснені економічними суб'єктами окремої країни в інших країнах, та прибутками, що одержані ними з інших країн за певний проміжок часу.

Термін «платіжний баланс» був введений шотландським економістом Джеймсом Стюартом у XVIII столітті. На початку XX століття методи складання платіжного балансу були детальніше розроблені в Англії і США. На базі англійських і американських розробок Ліга Націй, а потім Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) стандартизували методіку складання платіжного балансу для всіх країн.

Світовий платіжний баланс відображає грошові надходження за надані послуги одними країнами іншим. Він характеризує зовнішньоекономічні зв'язки однієї країни з усіма іншими країнами світу. Платіжний баланс відображає міжнародні операції та акції. До платіжного балансу, крім зовнішньоторговельного, включають баланс іноземних інвестицій, баланс економічної допомоги і т.д.

Національний платіжний баланс включає кілька категорій надходжень і платежів (за зовнішньою торгівлею, різного роду платежами і послугами (фрахт, страхування), міжнародним туризмом, перерахунками прибутків від вкладень капіталу чи коштів за кордон) та відображає грошові виплати за кордон за імпортом товарів і дорогоцінних металів, а також за послуги, інвестиції, одержані кредити.

Платіжний баланс країни представляє собою співвідношення всіх надходжень валютних коштів у цю країну та платежів за кордон за певний проміжок часу, як правило, за рік.

При визначенні сальдо платіжного балансу його статті можна поділити на основні і балансуєчі. До основних статей відносяться операції, що впливають на сальдо балансу і володіють відносною самостійністю: поточні операції і рух довгострокових капіталів. До балансуєчих статей відносяться операції, які не є самостійними або мають обмежену самостійність.

Ці статті характеризують методи і джерела погашення сальдо платіжного балансу і включають рух валютних резервів; зміни короткострокових активів, окремі види іноземної допомоги, кредити міжнародних валютно-кредитних операцій тощо.

Якщо за основними статтями балансу платежі перевищують поступления, то виникає проблема погашення дефіциту за рахунок балансуючих статей, які характеризують джерела і методи врегулювання платіжного балансу.

До традиційних методів балансування можна віднести:

- міжнародні кредити;
- імпорт іноземних капіталів;
- міждержавні позички.

До нових методів покриття дефіциту платіжного балансу можна віднести взаємне короткострокове кредитування в національній валюті центральними банками згідно угоди «своп». Це тимчасові методи балансування, оскільки країни $\frac{3}{4}$ боржники зобов'язані виплачувати відсотки і дивіденди, а також суму основного боргу.

Допоміжним засобом балансування може бути реалізація іноземних та національних цінних паперів на іноземну валюту. Наприклад, США частково погашає дефіцит платіжного балансу шляхом розміщення скарбничьких облігацій в центральних банках інших країн.

Основним завершальним методом балансування платіжного балансу є резервні активи країни.

Міжнародна валютна ліквідність. Валютне забезпечення платіжного балансу виражає зміст валютної ліквідності. Це поняття характеризує можливість тієї чи іншої країни неперервно оплачувати свої зовнішні зобов'язання відповідними платіжними засобами.

Міжнародні резерви – це зовнішні активи, що контролюються органами грошово-кредитного регулювання і можуть бути використані для фінансування дефіциту платіжного балансу, для проведення інтервенцій на валютних ринках і для інших цілей.

До складу міжнародних резервів входять:

- монетарне золото;
- СДР, що належать Україні (в доларовому еквіваленті);
- резервна позиція України на Міжнародному валютному фонді;
- валютні активи (валюта, вклади та депозити і цінні папери).

Іноземна валюта включає вимоги монетарних органів до нерезидентів у вигляді банківських депозитів, казначейські векселі, короткострокові та довгострокові державні цінні папери, ЕКЮ та інші вимоги, які використовуються при потребі платіжного балансу незалежно від того, чи вимоги деноміновані у валюті дебіторів або кредиторів.

Золото монетарне - високочисте золото у формі монет, злитків або брусків не нижче 995 проби, перебуває у власності або під контролем центрального банку або органів державного управління і є частиною їх міжнародних резервів.

Органи грошово-кредитного регулювання включають лише Національний банк України.

Висновки:

На підставі викладеного матеріалу можна зазначити:

• Платіжний баланс – є відбиття зовнішньоекономічних зв'язків країни, ступеня її інтеграції у світове господарство.

• Платіжний баланс має індивідуальні особливості для кожної країни, що є слідством її економічної політики, економічного розвитку й національної самобутності.

• На платіжний баланс впливає міжнародні обставини. Розрядження міжнародної напруженості впливають на платіжні баланси.

• Платіжний баланс – є об'єктом державного регулювання.

• Стан платіжного балансу – один з найважливіших критеріїв економічної безпеки.

Стан платіжного балансу має тісний взаємозв'язок з внутрішнім грошовим ринком. Вплив на платіжний баланс будь-яких заходів не може бути оцінено належним чином без оцінки їхніх монетарних наслідків. І навпаки, будь-яка зміна рівноваги грошового ринку приводить до змін платіжного балансу.

Якщо розглядати нинішній стан платіжного балансу України, то за прогнозом НБУ у 2020 році він зведеться до дефіциту в 1,1 млрд дол. США із профіциту в 3,2 млрд дол. США. Для порівняння можна поглянути на показники платіжного балансу України в 2018 році, котрий було зведено з профіцитом 2,9 млрд дол. США (при попередній позначці – 2,6 млрд дол. США у

2017 році). Тоді експорт товарів за рік зріс на 9,2% – до 43,3 млрд дол. США. Це зростання відбулось насамперед за рахунок збільшення продажу продовольчих товарів за кордон, експорту чорних і кольорових металів, а також збільшення обсягу експорту послуг IT-сектора, переробки давальницької сировини та надання послуг у сфері туризму.

Причиною мінусового сальдо нашої країни можна назвати специфіку нашої економіки – вона є «сировинною». Основний обсяг експорту базується саме на пропозиції сировини, а не якихось кінцевих продуктів, котрі мають значно більшу вартість. Тому для позитивних змін слід оперативно змінювати структуру економіки і переходити до опанування напрямку високотехнологічної промисловості і направляти в ці сфери економіки свій сировинний потенціал. Таким чином країна зможе «продавати більше, ніж купувати» і тим самим вирішувати проблему мінусового сальдо.

Література.

1. Антонович М. Міжнародне право : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2014. 384 с.
2. Веріга Г.В. Платіжний баланс і валютний курс: діалектика взаємозв'язку. *Бізнес-інформ.* 2013. № 2. С. 231-235.
3. Ковальчук А.Т., Матіос А.В. Валютні резерви: проблеми формування, розміщення та використання. *Економічний часопис - XXI.* 2009. №11-12. С.13-16.
4. Козак Л.С. Федорук О.В. Платіжний баланс як важливий інструмент узагальнюючої оцінки стану національної економіки. *Економіка та управління на транспорті.* 2016. Вип. 2. С. 71-84.
5. Косова Т.Д., Стеблянко І.О. Валютна політика та структура платіжного балансу України: діалектика взаємозв'язку. *Економіка та держава.* 2016. № 2. С. 9–12.
6. Мулякова-Бочі А.К. Тенденції формування платіжного балансу в умовах кризових явищ. *Актуальні проблеми економіки.* 2012. № 6.(132). С. 255–261.

УДК 339.3:339.5

РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ МАС-МАРКЕТ СЕГМЕНТА ІНДУСТРІЇ МОДИ В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT OF MASS MARKET TRADE OF THE FASHION INDUSTRY SEGMENT IN UKRAINE

**БОБРО І.І., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка***

У статті визначено сутність торгівлі «Mass-market». Розглянуто особливості та сучасні тренди торгівлі у сегменті «Mass-market» в індустрії моди у світі та в Україні. Визначено основні чинники, що впливають на сучасний розвиток торгівлі одягом в «Mass-market» сегменті.

Ключові слова: «Mass-market», ринок, торгівля, роздрібна торгівля, індустрія моди.

The article defines the essence of trade "Mass-market". Features and current trends of trade in the segment "Mass-market" in the fashion industry in the world and in Ukraine are considered. The main factors influencing the modern development of the clothing trade in the "Mass-market" segment are identified.

Keywords: "Mass-market", market, trade, retail, fashion industry.

---

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

Постановка проблеми у загальному вигляді. Торівля, підтримуючи кон'юнктуру товарного ринку, відіграє роль регулятора стану окремих галузей та економіки держави в цілому. Її розвиток – передумова вдосконалення виробничого процесу: вона змушує вітчизняних товаровиробників враховувати запити суспільства. На сьогодні торівля також є однією з найбільш розвинених бюджетоутворюючих сфер, за допомогою якої стало можливим дотримання більш-менш оптимального балансу між виробництвом і споживанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток роздрібної торівлі України вивчається багатьма вітчизняними вченими. Серед них можна виділити наукові праці: А. Мазаракі, що висвітлюють соціально-економічний зміст торговельної діяльності, тенденції розвитку внутрішньої торівлі в Україні, наслідки низького платоспроможного попиту; В. Алопія, де досліджено вплив економічної глобалізації на сферу внутрішньої торівлі; М. Барна, в яких наведено цілісну концепцію розвитку системи внутрішньої торівлі України; О. Корнілової, що встановлює взаємозв'язок між обсягом роздрібного товарообігу та заробітною платою населення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення дослідження розвитку роздрібних торговельних мереж моди в Україні в сегменті мас-маркет (Mass-market fashion retailers).

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом великого значення набувають роздрібні мережі, які забезпечують споживачам можливість швидко, зручно, з мінімальною витратою сил і часу придбати потрібні товари і послуги в умовах вільного вибору і широкого асортименту, недалеко від місця роботи або проживання, в потрібну годину та певної кількості. «Mass-market» (масовий ринок), цей термін відноситься до ринку товарів, вироблених в великих масштабах для значного числа кінцевих споживачів. Масовий ринок відрізняється від нішевого ринку тим, що він орієнтований на споживачів з широким спектром досвіду, без будь-яких певних переваг і очікувань у великому сегменті ринку.

Через постійне вдосконалення форм та методів торівлі, уніфікацію товару, конкуренцію, зміну ознак, фактори впливу на роздрібну торівлю та її класифікацію, доцільно з часом уточнювати класифікаційні ознаки, характеристики і вимоги до сучасних форматів магазинів для більш прибуткової їх діяльності.

З кожним роком в Україні стрімко розвиваються роздрібні мережі моди. У кожного створеного бізнесу часто існує унікальна культура управління. Таким бізнесом є роздрібні торговельні мережі моди масового ринку, тобто діяльність роздрібних торговельних мереж, що спеціалізуються на продажу модного одягу, взуття та аксесуарів. Міжнародні торговельні мережі моди на масовому ринку пропонують колекції частіше, ніж середній і вище середнього ринок. Це бізнес-модель швидкої моди. Світ моди постійно змінюється, гіганти мас-маркет, які здавалися непорушними раніше, закривають магазини та зазнають збитків, люкс-маркет переходить на онлайн-майданчики, а невеликі дизайнерські торгові марки відмовляються від звичної схеми просування товарів.

Ще пару років тому здавалося, що гіганти мас-маркету раз і назавжди вбили можливість існування на нашому ринку вітчизняних брендів доступною одягу. Однак скачки курсу, хвиля патріотизму і, звичайно ж, величезний інтерес українців до моди зробили свою справу – в Києві і за його межами з'явилися ательє і майстерні, що випускають речі з позначкою «Made in Ukraine». У їхньому асортименті взуття і сумки, аксесуари, базовий одяг на кожен день і опатні сукні на особливий випадок. Приклади українських брендів, які варто знати:

- Madgie, був заснований архітектором Мариною Романюк і спеціалізується на «базовому гардеробі сучасної леді»: кашемірові джемperi, витончені блузи, архітектурного крою жакети.

- Grass – чисті лінії, цікаві пропорції, мінімум деталей: одяг Grass говорить тільки про головне. Замовлення можна зробити прямо на сайті марки, а доставка по Україні включена у вартість виробів, все дуже просто.

- Nuances – «Одяг, в якому комфортно жити» – так визначають філософію свого бренду Аня і Катя Махнівські. Ставка зроблена на високу якість і натуральні тканини, моделі лаконічного дизайну.

- Follow – зручні комбінезони, асиметричні топи, блузи, навіть маленьке чорне плаття.

«Follow by Anns» слідує трендам, створюючи речі, які будуть актуальні кілька сезонів поспіль.

Модна індустрія сьогодні ставить нас перед вибором – дизайнерський одяг класу люкс або мас-маркет. Залежно від рівня життя та особистих уподобань людина вибирає те, що може собі дозволити. Однак зараз між масовим ринком і люкс-сегментом є так звана золота середина – бренди, які можна назвати «новий люкс». Йдеться про марках в середньому ціновому сегменті, які пропонують речі з привабливим дизайном і гарною якістю.

Швидка роздрібна торгівля зосереджена не на моді, а на інноваційному технічному одязі, спеціалізується в галузі, де можуть запропонувати технічну підтримку заводів-партнерів. Щоб заощадити гроші та час, представники мас-маркет використовують дешевші тканини та простіші технології виготовлення, які легко зробити конвеєром. Таким чином, кінцевий продукт можна продати набагато дешевше.

Торговельні мережі, що функціонують, зокрема в роздрібній торгівлі, – це структури з більш-менш відпрацьованими стандартизованими бізнес-процесами, менеджментом і сформованим корпоративним кліматом, тому в їх магазинах і вища якість обслуговування покупців. У них є можливість впроваджувати сучасні інформаційні системи, які дають змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення з меншими комерційними ризиками. Торговельні мережі здатні сформувати цивілізовану й ефективно функціонуючу роздрібну торговельну та складську мережу, зменшити ланковість товароруку, а отже й посередників – перекупників і тіньовий сектор в цілому, оскільки їхня діяльність більш прозора й підзвітна.

Завдяки цим перевагам мережевий бізнес швидко розвивається в різних країнах, зокрема в Україні. Динаміка торгівлі одягом та взуттям в Україні представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Торгівля по групах товарів «одяг» та «взуття» за 2017–2019рр.

Групи товарів	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібно́ї торгівлі, млн дол. США			
Одяг	661,0	774,8	990,1
Взуття	217,5	226,3	309,6
Імпорт, млн дол. США			
Одяг	373,9	502,8	769
Взуття	247,3	337,5	438,5
Експорт, млн дол. США			
Одяг	500,6	540,4	515,7
Взуття	171,3	194,5	174,4

Проаналізувавши динаміку торгівлі одягом та взуттям в Україні, можна побачити, що роздрібний товарооборот підприємств одягу у 2019 році збільшився майже на 50% порівняно з 2017 роком, а взуття – на 42%. Імпорт в сегменті одяг та взуття протягом трьох років збільшувався і склав в 2017 р. – 621,2 млн дол. США, в 2018 р. – 840,3 млн дол. США, в 2019 р. – 1207,5 млн дол. США. Експорт склав у 2017 р. – 671,9 млн дол. США, 2018 р. – 734,9 млн дол. США, 2019 р. – 690,1 млн дол. США, тобто відбулись деякі коливання.

Найбільшу кількість магазинів роздрібних торговельних мереж моди сегмента мас-маркет, що здійснюють свою діяльність в Україні, мають компанії LPP (Польща) – 93 магазини та Inditex (Іспанія) – 63 магазини. З успіхом розвиваються і національні роздрібні торговельні мережі моди (загальна чисельність національних роздрібних торговельних мереж в Україні перевищує 25), створюючи конкуренцію міжнародним торговельним мережам.

Проте є один значний недолік мас-маркету моди – ходити в тому ж одязі, що і хтось інший. Це іноді може бути незручно та вбиває індивідуалізм. Крім того, є споживачі, які задоволені функціональним одягом, який може бути більш резонансним у галузі модного одягу. У оголошенні N&M можна з моделей має унікальний смак і вигляд свого комбінаторного ансамблю. У цілому відзначення індивідуальності та особистості – це чудова річ і галузевий стандарт. Молоді споживачі моди легко використовують спектр цифрових платформ для отримання

інформації про тенденції, обміну досвідом або порівняння цін. У рамках подорожей клієнтів соціальні медіа відіграють ключову роль.

Висновок. Незважаючи на нестабільну політичну та економічну ситуацію, високу тіньову складову бізнесу в країні, роздрібна торгівля залишається однією з небагатьох галузей, яка розвивається і не тільки збільшує власні прибутки, а й є помітною підтримкою всієї економіки країни. Для посилення своїх позицій, утримання наявних та залучення нових клієнтів, збільшення власного прибутку та підвищення економіки держави кожне роздрібне підприємство повинно використовувати якомога більший комплекс заходів, а саме: систему мерчандайзингу – оптимізацію асортименту, ефективне планування торговельного залу, засоби комунікативного та візуального мерчандайзингу; покращання методів лояльності – для клієнтів, для посередників, для співробітників; удосконалення заходів матеріальної та моральної мотивації для співробітників; враховувати вимоги до форматів магазинів роздрібною мережі.

Література.

1. Котлер Ф., Вонг В., Сондерс Д., Армстронг, Основы маркетинга / пер. с англ. 4-е европ. изд. М. : Вильямс, 2009. 1199 с.
2. Старостіна А. О. Маркетингові дослідження національних і міжнародних ринків : підручник. Київ : ТОВ «Лазарит-Поліграф», 2012. 480 с.
3. Чупріна Н. В. Сегментація ліній модного одягу в структурі індустрії моди. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2014. № 1. С. 33–38.
4. Корнілова О., Писанко Є. Роздрібна торгівля в Україні: особливості функціонування. Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2016. С. 151–155.
5. Апошій В., Криган Р., Процишин О. Глобалізаційні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України. Торгівля, комерція, підприємництво. 2014. Вип. 16. С. 7–13.

УДК 331.446.4

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ І НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ НА ЗАСАДАХ КОУЧИНГУ

IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF DEVELOPMENT AND TRAINING OF PERSONNEL ON THE BASIS OF COACHING

ЛЕПЬОХІН Д.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті автором розглянуто засади коучингу як інноваційного інструменту ефективного управління персоналом, а також обґрунтовуються основні переваги застосування коучингу.

Ключові слова: коучинг, коуч, персонал, потенціал, ефективний розвиток.

In the article, the author considers the principles of coaching as an innovative tool for effective personnel management, and also substantiates the main advantages of coaching.

Key words: coaching, coach, staff, potential, effective development

---

* Науковий керівник – Харчевнікова А.С., старший викладач ЗВО

Постановка проблеми у загальному вигляді. Визначальними чинниками успіху діяльності організацій та підвищення рівня їх конкурентоспроможності на ринку є рівень професійного розвитку працівників, їх здатність до навчання, та потреба у самовдосконаленні. Розвиток персоналу це одна з найважливіших елементів у системі управління персоналом організації, адже процес старіння знань, умінь і професійних навичок відбувається постійно, що викликає необхідність безперервності їх удосконалення. Завдання кожного працівника, полягає у вмінні оволодіти майстерністю своєї професії, постійно розширювати кругозір та вміло використовувати свої знання, навички та вміння в практичній діяльності, досягаючи високої ефективності своєї праці.

На сьогодні є різні методи розвитку персоналу, новітнім методом є коучинг, який поєднує в собі нові перспективи й можливості ефективного впливу на результати діяльності персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем професійного розвитку персоналу зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці Дауні М., Друкер П., Мелія М., Мескон М., Трейсі Б., Уйтмор Д., Флегерті Дж., Бережна В., Денисенко Е., Кулик В. та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування впливу коучингу на розвиток трудового потенціалу, професійного розвитку кадрів та компетенції працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коучинг як метод виник у Каліфорнії. А саме поняття "коуч" з'явилося ще в кінці XIX століття, так стали називати професійних тренерів в групових і одиночних видах спорту. Фактично першими коучами стали тренери, які звернули увагу на "роботу в голові спортсмена".

Засновником коучингу як методу професійного розвитку персоналу вважається Тімоті Галвей – гарвардський викладач та експерт з тенісу, який розробив більш ефективну методіку гри в теніс і переніс її на бізнес сферу. Ця методика дістала назву коучинг [1].

Коучинг – це процес партнерства, який стимулює роботу працівників та розкриває їх особистий і професійний потенціал, це новий метод підвищення ефективності роботи адміністративно-управлінського персоналу, технології якого сприяють мобілізації внутрішніх можливостей та потенціалу, постійному вдосконаленню професіоналізму та кваліфікації працівників, зростанню рівня їх конкурентоспроможності, забезпечують розвиток компетентності, спонукають до інноваційного підходу у прийнятті рішень [2].

Коучинг забезпечує розвиток трудового потенціалу та компетенції працівників; дає змогу працівникам максимально виявляти ініціативу, генерувати нові ідеї, приймати креативні рішення; використовується в усіх сферах та усіма підрозділами, на будь-якій стадії їх організаційного розвитку; дає змогу працівникам забезпечувати досягнення як особистісних цілей, так і загальноорганізаційних; коуч навчає працівників швидко пристосовуватись до мінливих умов навколишнього середовища [3].

Функції коучингу :

Функція розвитку	Креативна функцію	Функція комплексного консультування	Мотивуюча функцію	Адаптаційна функцію
------------------	-------------------	-------------------------------------	-------------------	---------------------

Рис. 1. Функції коучингу

Слід відзначити, що коучинг є сфокусованим та індивідуально спрямованим інструментарієм розвитку працівників, а також вигідним капіталовкладенням, порівняно з традиційними тренінговими методами, оскільки він орієнтований, в першу чергу, на досягнення успішних результатів. Останнім часом, коучинг проявив себе як один з найбільш ефективних методів професійного розвитку кадрів, який здатний підвищити рівень міжособистісних відносин у колективі, допомагає ефективнішому вирішенню конфліктів та покращує взаємодію між керівниками і підлеглими.

За рахунок підвищення результативності виконання працівниками поставлених завдань, освоєння ними нових навичок, посилення рівня їх мотивації та зміцнення довіри до керівників використання інструментарію коучингу сприяє підвищенню ефективності діяльності організації.

Перевагами застосування коучингу в організаціях є: формування ефективних робочих команд; визначення конкурентних переваг організації; підвищення рівня мотивованості персоналу; раціональне управління часом; систематизація знань в організації; відпрацьованість швидкої реакції на критичну ситуацію в організації; створення умов для самостійності персоналу в пошуку рішень; внаслідок покращення комунікацій та підвищення рівня делегування повноважень відбувається зростання рівня довіри між адміністрацією та працівниками організації, збільшення результативності поставлених завдань [4].

Висновки. Отже, коучинг покликаний стати каталізатором розвитку співробітників як активних громадян, котрі реалізують позитивні, усвідомлені, ціннісно збудовані стратегії свого особистісного та професійного розвитку.

Література.

1. В. Тімоті Голві (W. Timothy Gallwey) – автор концепції внутрішньої гри, що лежить в основі коучингу. Уперше концепцію викладено в книзі «Внутрішня гра в теніс» (The Inner Game of Tennis), 1974 р.
2. Лев Н.Ю. Моделі коучингу: характеристика та особливості застосування / Н.Ю. Лев, Р.Д. Бала // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. – 2012. – № 727. – С. 76–81.
3. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
4. Коучинг та наставництво у підприємницькій діяльності України [Електронний ресурс] Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13919/1/41_276-280_Vis_727_Menegment.pdf
5. Грідін О.В. Концептуальні підходи до створення ефективної системи управління персоналом / О.В. Грідін // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2017. – Вип. 188. – С. 228-236.
6. Грідін О.В. Ефективне управління персоналом як запорука успішного розвитку організації / О.В. Грідін // Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції «Управління розвитком соціально-економічних систем», (11-12 квітня 2019 р.). – Харків: ХНТУСГ, 2019. – С. 189-191.

УДК

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

FORMATION OF COMPETITIVENESS OF DOMESTIC ORGANIC PRODUCTS

ІЛЬІН О.А., ЛИХОПУД О. І.*

здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Харківський національний технічний університет
сільськогосподарства імені Петра Василенка

Орієнтація на органічне сільськогосподарське виробництво сприятиме становленню вітчизняного виробника на світовому ринку як виробника екологічно безпечних продуктів харчування та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Визначено переваги та недоліки виробництва органічної сільськогосподарської продукції, що впливають на її конкурентоспроможність.

Ключові слова: конкурентоспроможність органічної продукції, органічна сільськогосподарська продукція, раціональне використання природних ресурсів.

The article defines the essence of product competitiveness. It is noted that the focus on organic agricultural production will contribute to the formation of a domestic producer on the world market as a producer of environmentally friendly food and increase the competitiveness of the national economy. The advantages and disadvantages of organic agricultural production that affect its competitiveness are identified.

Key words: competitiveness of organic products, organic agricultural products, rational use of natural resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан економіки України супроводжується низкою невирішених проблем, серед яких однією з важливіших для більшості українських підприємств є проблема досягнення та збереження певного рівня конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність продукції підприємства є основною категорією у системі видів конкурентоспроможності, адже саме від неї залежить можливість підприємств, галузей, регіонів та національного господарства адаптуватись до умов динамічного ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел, присвячених питанням конкурентоспроможності продукції підприємства свідчить, що вона є основною вихідною ланкою у системі забезпечення конкурентоспроможності усіх рівнів та підсистем соціально-економічної системи. У той же час, не спостерігається єдності у підходах, щодо визначення її сутності. Це багато у чому визначає і відмінності у її оцінці, способах управління та неможливості досягати поставлених стратегічних та тактичних завдань щодо підвищення її рівня. Так, конкурентоспроможність продукції розглядають як можливість збуту товару на ринку [7, с.7], здатність продукції відповідати ринковим запитам [5, с. 11], ступінь привабливості товару для реального споживача [с. 21], сукупність споживчих та вартісних переваг що виокремлюють товар з-поміж аналогів [8, с. 155; 4, с. 10; 2, с.65], рівень компетенції [1, с. 41; 3, с.45] тощо.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є аналіз проблем формування конкурентоспроможності вітчизняної органічної сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. При визначенні сутності конкурентоспроможності продукції у сучасних умовах доцільно брати до уваги усю сукупність економічних, техніко-технологічних, екологічних, нормативних, естетичних та інших параметрів. Також слід зазначити, що конкурентоспроможна продукція повинна задовольняти вимоги не лише споживача, а бути звернена на виробника та інших учасників у процесі руху

* Науковий керівник – Смігунова О.В., к.е.н, доцент

продукції. Мова іде про взаємоузгодження інтересів та задоволення їх потреб.

На сьогодні безпека харчових продуктів і продовольчої сировини відноситься до ключових факторів, що визначають здоров'я населення. З огляду на це, до найважливіших стратегічних завдань аграрної політики України належить необхідність поступового переходу агропромислового сектору національної економіки на екологічно безпечний рівень розвитку сільського господарства [1].

Перехід на виробництво органічної сільськогосподарської продукції супроводжується зростанням собівартості одиниці продукції через введення додаткових операцій задля забезпечення екологічності сировини, матеріалів чи умов виробництва. Ціна на органічну сільськогосподарську продукцію залежить не тільки від витрат виробництва, а й від попиту і пропозиції, обсягу інвестицій, платоспроможності споживачів, цінової політики та якості продукції.

Спеціалізація сільського господарства на органічному виробництві забезпечить активізацію на переорієнтацію на виробництво екологічної продукції в Україні, позиціонування українського виробника на світовому ринку як виробника екологічно безпечних продуктів харчування та конкурентоспроможність національної економіки в цілому.

На сьогоднішній день якість та безпека сільськогосподарської продукції регулюється великою кількістю законодавчо-правових документів. Так, державні стандарти описують загальні вимоги щодо технології виробництва продуктів харчування, особливо щодо продукції дитячого харчування. Проте, на думку науковців діюча законодавча база наразі не здатна забезпечити умови, необхідні для виробництва екологічно безпечної продукції сільського господарства, а отже, не сприяє забезпеченню її конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Згідно загальнонаукового підходу, факторами формування конкурентоспроможності органічної, екологічно безпечної сільськогосподарської продукції є, зокрема, техніко-технологічний рівень і її якість, тобто здатність задовольняти потреби визначеної категорії споживачів. При цьому конкуренція проявляється на двох рівнях: держави та підприємства. Для оцінки рівня конкурентоспроможності органічної сільськогосподарської продукції на державному рівні пропонують застосовувати систему загальних індикаторів, що згруповані за наступними ознаками: динаміка ринку екологічно безпечної продукції сільського господарства; наявність вітчизняних потужностей для виробництва еко безпечної сільськогосподарської продукції; наявність «екологічних» природних ресурсів; присутність державної підтримки галузі; забезпеченість трудовими ресурсами; інвестиційно-інноваційний клімат; спрямованість на зовнішній ринок; імідж країни як надійного виробника екологічно безпечної продукції.

Крім того, конкурентоспроможність справляють вплив також політичні, економічні та соціально-психологічні чинники.

На рівні підприємств оцінку конкурентоспроможності органічної аграрної продукції варто проводити, базуючись на матричні або індикаторні методи, що дають можливість провести порівняння підприємства з конкурентами.

В останні роки в Україні відмічена активізація конкурентної політики. Однак монопольний сектор економіки у ВВП займає більш ніж 40% (при нормі 10–12%), що й визначає несприятливі умови для конкуренції на досліджуваному ринку. Також факторами, що стримують конкуренцію, визначено: низька доступність капіталу; несприятливий інвестиційний клімат; нерівність конкурентних умов; неналежний рівень менеджменту якості на підприємствах; недостатній рівень інтеграції країни у світовий економічний простір; низька гнучкість ринку праці.

З-поміж переваг органічної сільськогосподарської продукції, що впливають на її конкурентоспроможність, виділяють: безпечність; захист природного середовища; смакові якості («природність» смаку); оптимальне співвідношення ціни і витрат.

Однак, має певні недоліками, що справляють негативний вплив на виробництво конкурентоспроможної органічної продукції: строки зберігання готової продукції; відсутність налагодженого механізму державного стимулювання; перевага економічним інтересам перед екологічними; низька поінформованість сільськогосподарських виробників; низький рівень розвитку ринку органічної продукції; відсутність державної системи сертифікації та маркування органічної

продукції; низька платоспроможність населення.

За умов, що склались, передумовами для забезпечення конкурентних переваг екологічного сільськогосподарського виробництва, визначено: встановлення необхідного рівня цінності органічної продукції для споживача; забезпечення її особливості та унікальності; підвищення економічної та екологічної ефективності органічного виробництва.

Так, досліджуючи маркетингові інструменти стимулювання реалізації органічної продукції на національному і міжнародних ринках, науковці [8;6] відзначили, що для збільшення довіри зарубіжних споживачів до органічних продуктів українські виробники повинні створювати чітко продуманий логотип, який вдало застосовуватиметься не лише на упакованні, а й у рекламних кампаніях через українські фільми, відеоролики та Інтернет-мережі; проводити відкриті заходи з частуванням та наданням інформації про виробництво, сертифікацію та їхню торгову марку.

Джерелами забезпечення конкурентних переваг органічної сільськогосподарської продукції науковці визначають: спрямованість на споживача; неухильне забезпечення належного рівня якості і збереження довкілля; сприяння поширенню ідеї необхідності раціонального використання природних ресурсів; сприяння нововведенням; оперативність прийняття управлінських рішень.

Висновки. Таким чином, конкурентоспроможність органічної сільськогосподарської продукції на ринку залежить від: системи контролю за якістю органічної сільськогосподарської продукції на всіх етапах виробництва та збуту; розробки та впровадження відповідних стандартів на агропромислову продукцію; рівня розвитку інфраструктури та вдосконалення законодавчо-нормативної бази; належного інформаційного забезпечення; врахування економічних та екологічних методів управління якістю продукції; впровадження нових технологій та параметрів упаковки і маркування продукції.

Література.

1. Агроекологія: Теорія та практикум. / В.М.Писаренко, П.В.Писаренко, В.І.Перебийніс та ін. Полтава : Видав-во „Інтер Графіка”, 2003. 318 с.
2. Васильков В. Організація виробництва : навч. Посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 524 с.
3. Гаркавенко С. Маркетинг : підручник. 5-те вид. доп. Київ : Лібра, 2007. 720 с.
4. Дименко Р. Конкурентні стратегії як засіб забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Економіка розвитку. 2011. № 3 (39).
5. Єремєєва Н.В., Калачов С.А. Конкурентоспроможність товарів і послуг. Колос, 2006. 192с
6. Ліфиць І.М. Теорія і практика оцінки конкурентоспроможності товарів і послуг. Юрайт-М, 2001. 2 -е видання. 224 с.
7. Пішли в онлайн: нові правила експорту органічної продукції. URL : <http://agravery.com/uk/posts/show/pisli-v-onlajn-novi-pravila-eksportuorganicnoi-produkcii>.
8. Степаненко Г. Комплексна оцінка конкурентоспроможності тваринницької продукції. Агроекономіка. 1998. № 9. С. 7-8.
9. Шпак Г.М. Мотивація розвитку органічного виробництва в Україні. Науковий журнал «Економіка України». 2015. № 7 (644). С. 58-71.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В БІЛОВОДСЬКУ

PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE TOURIST INDUSTRY IN BILOVODSKU

ДЕЙНЕКО Є. В. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті надано характеристику селищу міського типу Біловодську, що на Луганщині як можливого туристичному об'єкту. Проаналізовані перспективні напрями розвитку туризму: культурно-пізнавального, екологічного, спортивного, релігійного туризму. А відродження кінного спорту стане туристичною особливістю цього краю та сприятиме його принадності.

Ключові слова: Біловодськ, Луганщина, туризм, перспективи розвитку.

In the article provided the characteristic of the village Bilovodsk, which is in Lugansk region, as a possible tourist object. Prognosticated promising areas of development of tourism: cultural and educational, environmental, sports, religious tourism. In addition, the revival of equestrian sports will become a tourist specialty of the region, which will contribute to its belonging.

Key words: Bilovodsk, Lugansk region, tourism, development prospects.

Постанова проблеми у загальному вигляді. На сьогодні помітне зростання інтересу до туризму, адже туристична галузь стає важливим соціальним і політичним явищем. Згідно зі статистичними даними, у сфері подорожей і туризму Україна посідає 78-е місце серед усіх країн світу [1, 2]. Проблемаю постає те, що в Україні не розвинений сектор туристичної індустрії як такий. Різноманітним туристичних послуг, можуть похвалитися переважно великі міста, міста загальнонаціональних зон рекреації та туризму, деякі історичні та культурні центри. В той час коли в більшості міст та містечок України можна розвивати промисловий, оздоровчий, екологічний, навіть екстремальний та інші види туризму.

Аналіз досліджень і історичних надбань. Відзначимо, що питанням розвитку туризму надають уваги як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Ю. Аванесова, В. Биркович, Н. Ващенко, Н. Габчак, А. Єременко, С. Мельниченко, Н. Моїсєєва, В. Федорченко, В. Цибух та ін. Серед різноманітних напрямів туризму виділяють сільський туризм, зелений туризм, екологічний туризм. У працях зазначених авторів висвітлюються питання становлення та розвитку ринку туристичних послуг, його ролі в системі торгівлі, визначаються форми та види туризму, приділяється увага особливостям функціонування сучасної туристичної індустрії, аналізуються загальні напрями розвитку цієї сфери господарювання. Нині помітне зростання інтересу до зеленого туризму, адже більшість міських жителів хочуть відпочити від гамірного середовища, поспілкуватися з природою. Однак, поки що в регіонах туризм на селі розвивається слабо. Як зазначає І. Скриль, це зумовлюється низкою причин: низькою якістю інфраструктури в сільській місцевості; відсутністю програм розвитку сільського туризму, методичних матеріалів з правових засад у галузі туризму та підприємництва; необізнаністю самих сільських жителів, місцевих адміністрацій щодо перспектив зеленого туризму; занедбаністю сільських територій, великою кількістю стихійних сміттєзвалищ, іноді серед пам'яток природи, архітектури тощо [4]. Вбачаємо перспективу розвитку туризму і на Луганщині.

Мета цієї статті: проаналізувати основні перспективні напрями розвитку туристичної галузі в Біловодську Луганської області.

* Науковий керівник - Грабар Н. Г., доктор наук із соц. комунікацій, доцент

Виклад основного матеріалу дослідження. Біловодськ – це terra incognita на туристичній мапі України.

Один з найдавніших населених пунктів Слобожанщини розкинувся на берегах степової річки Деркул через прозорі, «білі» води якої і отримав свою назву. Біловодськ заснований у 1686 році козаками й селянами-втікачами, котрі переселялися на вільні землі. Перші згадування про Біловодськ в історичних документах належать до 1707 року.

На перший погляд, це звичайне містечко на Луганщині. Однак, тільки на перший погляд. Це мальовниче містечко настільки недосліджене, що навіть не розглядається як можливий туристичний об'єкт. Хоча в Біловодську є всі можливості для розвитку багатьох напрямів туризму. Наприклад:

➤ **Культурно-пізнавальний:** Багата історична спадщина Біловодщини за свої 334 рр. існування може зацікавити багатьох небайдужих до рідного краю.

➤ **Екотуризм або екологічний туризм:** тут знаходиться перша зелена садиба Луганщини, яку відвідують поціновувачі української культури.

➤ **Біловодський район** налічує 13 природоохоронних об'єктів (природний заповідник, заповідні урочища, заказники, ботанічні, пам'ятки природи, геологічні, комплексні, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо)

➤ **Спортивний туризм:** відбуваються постійні змагання з кінного спорту, турніри між дітьми та дорослими, але поки що на рівні області. У Біловодську проводиться турнір з пляжного волейболу.

➤ **Релігійний туризм:** 6 релігійних закладів (церкви, храми, монастирі).

Загалом – це місце з багатою історією, визначними пам'ятками та можливостями подальшого розвитку туризму.

На жаль, Біловодський район, поки що не має розвиненої інфраструктури, тому, попри всі свої принади, він не може повноцінно приймати туристів.

Як же змінити це становище? Які перспективи розвитку туризму в Біловодську? На мій погляд, варто б закликати до співпраці для вирішення цієї проблеми всіх ентузіастів. Без допомоги меценатів і волонтерів, а також безпосередньої участі територіальної громади не обійтись.

А тим часом, здобудуть необхідні знання та компетенції професійні фахівці (до яких належатимуть і я).

Література.

1. Дятченко Н. Ф. Беловодск: путеводитель / Н. Ф. Дятченко. – Донецк: Донбасс, 1986. – 39 с.
2. Дятченко Н. Ф. Беловодск. Прошлое и настоящее старинного города. – Л.: Редакционно-издательский отдел облуправления по печати, 1993. – 267с.
3. Душа землі Луганської. Каталог виставки. Всеукраїнський огляд народної творчості / Вступна стаття Г. О. Анкіна. – Луганськ, 1999. – 29 с.
4. Скриль І.А. Вивчення можливостей сільського зеленого туризму на Харківщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [file:///C:/Users/%D0%9D%D0%93/Downloads/Pbgo_2009_9_42%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9D%D0%93/Downloads/Pbgo_2009_9_42%20(1).pdf)

ЗМІСТ

ЛЯШЕНКО А.Р. <i>Напрями удосконалення обліку зобов'язань підприємств</i>	3
БАБИЧ В.А. <i>Модель сучасного керівника сфери туризму в системі підготовки кадрів</i>	9
ОЛІЙНИК А.П. <i>Позитивні та негативні наслідки субсидіювання для основних стейкхолдерів України</i>	12
ВИЛУСК А.О. <i>Місцеві бюджети – визначення, значення, еволюція</i>	16
СЕРБІНА А. О. <i>Планування використання робочого часу персоналу</i>	20
ЛЕПЬОХІН Д. В. <i>Застосування нестандартних методів мотивації в сучасних умовах</i>	23
ВАРАВІНА Ю.В. <i>Соціально – економічна сутність чинників механізму мотивації до ефективної трудової діяльності</i>	25
КОЛОДЯЖНА Н.С., КОРНІЄЦЬКА М.О., ЧАЙКА О.В. <i>Шляхи удосконалення обліку адміністративних витрат</i>	29
СЕРДЮК А.В. <i>Колектив і особистість в системі управління персоналом</i>	34
ВИЛУСК А. О. <i>Доходи та видатки місцевих бюджетів</i>	37
ОМЕЛЬЧЕНКО С. М., ДОРОШЕНКО Н. А. <i>Проходження державної служби в Україні</i>	40
ГРИГОРЕНКО А. С. <i>Орендні відносини як інституціональна складова ринку земель сільськогосподарського призначення</i>	44
РУСАНОВА Я.І., КОЛІСНИК А.І., ПОЛУЕКТОВА Л.В. <i>Сучасний стан та вектори соціальної відповідальності в аграрній сфері на прикладі її провідних підприємств</i>	48
ГРИГОРЕНКО А. С. <i>Проблеми адаптації світової практики побудови системи земельних відносин в Україні</i>	50
КОРНІЄЦЬКИЙ М.О., КОРНІЄЦЬКА М.О., ПУЛАВСЬКА О.А. <i>Напрями розвитку державного податкового контролю в Україні</i>	54
СІДЕЛЬНИКОВА А.В., ЯМБИХ Ю.А., ЮРЧЕНКО Т.М., ГЛАЗКОВА Д.С. <i>Вплив облікової політики на ефективність управління діяльністю підприємства</i>	56

ВОЛОШИНА В.С. <i>Організація кадрової служби в туристичній галузі.....</i>	59
ЧАЙКА О.В., ТИШЕНКО Ю.О., КІЗІЧЕНКО В.О. <i>Інформаційна роль бухгалтерського обліку .....</i>	62
ОСТАПЕНКО Ю.І., ШИПІЛОВА О.А., ТКАЧЕНКО Ю.А. <i>Інноваційні методи удосконалення документообігу на підприємстві.....</i>	65
КОРНІЄНКО В.С. <i>Зовнішньоекономічна діяльність України: сучасні тренди.....</i>	68
ЛІТУН А. <i>Ways to increase the economic efficiency of soybean grow .....</i>	71
ШИШКО А.В. <i>Уніфіковані звичаї при укладанні зовнішньоекономічних договорів.....</i>	75
ОБЖА Т. <i>Напрямки удосконалення обліку розрахунків з покупцями .....</i>	78
МИРГОРОД А.В. <i>Український сільськогосподарський експорт: напрямки розвитку .....</i>	81
ХМЕЛЬКОВА Д.В. <i>Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику.....</i>	83
ГОНЧАРЕНКО О.В. <i>Як епідемія коронавірусу COVID – 19 вплине на економіку України та світове господарство .....</i>	88
КРАВЧЕНКО К.С., АРТЮШЕНКО Я.Ю. <i>Методолгічні підходи до аналізу підвищення ефективності використання необоротних активів в аграрному секторі економіки .....</i>	90
КОЗЛОВ В.В. <i>Теорія і практика оцінки ефективності сільського господарства України у 2014 – 2018 роках.....</i>	94
БАГЛАЄВА Н.С., СУХОВЄЄВА Ю.А. <i>Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства.....</i>	98
ЧЕРНОВ Д.В. <i>Теоретичні аспекти поняття ризик в аграрній сфері.....</i>	101
ІСАКОВ М.Г., ЗІОНГ Я., ШАКУН В.Ю. <i>Фактори виникнення загроз в діяльності аграрних підприємств рослинницького спрямування .....</i>	105
ЛЕПЬОХІН Д.В. <i>Удосконалення кадрової політики у сфері державної служби.....</i>	108

ПАШКО В.В.

Платіжний баланс та шляхи його збалансування 110

БОБРО І.І.

Розвиток торгівлі мас-маркет сегмента індустрії моди в Україні..... 113

ЛЕПЬОХІН Д.В.

Удосконалення системи розвитку і навчання персоналу на засадах коучингу.... 116

ІЛЬІН О.А., ЛИХОПУД О.І.

Формування конкурентоспроможності вітчизняної органічної продукції 119

ДЕЙНЕКО Є.В.

Перспективи розвитку туристичної галузі в Біловодську..... 122

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Вісник

**студентського наукового товариства
навчально-наукового інституту бізнесу і менеджменту
Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка**

(Збірник наукових праць)

ВИПУСК № 2 /2020

Відповідальний за випуск О.О. Красноручький

Редактори: Т.Г. Маренич, В.М. Онегіна

Підписано до друку 26.11.2020 р.

Формат 60×84¹/8. Папір офсетний.

Гарнітура Garamond. Офсетний друк.

Умовн. друк. арк. – 14,65. Наклад – 100 прим.

Віддруковано в ТОВ «Друкарня Мадрид»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК №4399

від 27.08.2012 р. 61024, м. Харків, вул. Максимільянівська, 11

Тел.: (057) 756-53-25 www.madrid.in.ua e-mail: info@madrid.in.ua